

Sau og Geit

Medlemsblad for Norsk Sau og Geit

Nr. 5/2008

Leder 3

Tilsette i NSG 4

Reportasjer/Marked/Økonomi

Essyl vokter hjemmebeitet 5

Fra bukk til strå 8

Bukker fra øverste hylle 10

- Verdiøkning ved fremføring av smålam 24

Langt til målet for økosatsing 26

Skottland: - Der whisky og sau betyr mykje 46

Sau

Avlsindeksene hos sau:

Store endringer til årets sesong 18

Geit

Geita er inga lita ku 42

Beitebruk

Mykje sau – mykje rype? 52

Gaupa forserte strømgjerdet 66

Dyrehelse

Fotråte hos sau: – Må ikke få fotfeste 12

Endelig skjer det noe 14

Fotråten må vekk 16

Blåtunge rykker nærmere! 30

Ingen lam fikk alveld i Hals-eksperimentet 56

Ull

Norsk ull: Kvalitet og verdi 48

Gjeterhund

NM i bruk av gjeterhund 2008: Stordugnad i Stryn 50

- Eit inkluderande miljø 51

Organisasjon

Om å leve for sauen... 32

Organisasjonsnytt 36

Nasjonale priser 2009 38

Styrets hjørne 39

Kronikk: *Brudd på god presseskikk?* 40

NSG etterspør nye løsninger 41

Annet

Nortura-nytt 60

Nytt fra Sauekontrollen 62

Vi i TINE 64

Innhold

Essyl vokter hjemmebeitet s. 5

Frå bukk til strå s. 8

Fotråten må vekk s. 16

Avlsindeksene hos sau:
Store endringer til årets sesong s. 18

Eit inkluderande
miljø s. 51

Snu sauene – og stå samlet!

Det er altså et faktum at vi har smittsom fotråte på sau i Norge. I mange land er det nettopp denne sykdommen som står for de største produksjonstapene i saueholdet. Derfor har vi «levd i håpet» om at det skulle være mulig å slippe å få denne dyrelidelsen hit.

Det «eksplosjonsartede» spredningsbildet vi nå ser i en del flokker tilsier at smitten ikke har forekommet i populasjonen over lang tid, slik en trodde da de første tilfellene ble avdekket i vår. Hvis dette er riktig burde det være gode muligheter for å begrense utbredelsen mest mulig mens denne fremdeles er på et tidlig stadium. Sauenæringas mål er på kort sikt så raskt som mulig å få kartlagt utbredelsen av smittsom fotråte i de områdene den til nå er påvist, og deretter i landet for øvrig. På litt lengre sikt er det et klart mål om å få utryddet sykdommen her i landet.

Å utrydde fotråte på nytt bør ikke være urealistisk, men dette er helt avhengig av at næringa står samlet og at alle er villige til å gjøre en innsats og «dra lasset sammen». Er ikke en samlet næring villig til å sette inn alle mulige tiltak for å stoppe sykdommen og hindre smittespredning, er det ikke spørsmål om hvis sykdommen sprer seg til hele landet, men hvor raskt den gjør det. Dette er jeg også helt sikker på at de aller fleste av de som til nå har fått påvist fotråte i sin besetning kan stille seg bak.

Hva vil så næringa gjøre for å imøtekomme dette som sannsynligvis er den største utfordringen vi har stått

overfor på lenge? På forsommeren var vi nok mange som regnet med, og i hvert fall håpet på, at myndighetene ved Mattilsynet ville ta ansvar for å kartlegge og lage strategi for bekjempelse av smittsom fotråte, som tross alt er en B-sykdom. Det viste seg imidlertid etter hvert at Mattilsynet ikke fant det mulig å gjøre mer enn å båndlegge smittede besetninger for å hindre smittespredning. Ansvaret for å bekjempe sykdommen blir i stor grad overlatt til bonden selv. Helsetjenesten for sau og næringas representanter begynte derfor å jobbe med et prosjekt for å kartlegge og bekjempe fotråte. Dette har resultert i prosjekt Friske føtter, som er nærmere beskrevet andre steder i dette nummeret av Sau og Geit. Norsk Sau og Geit har tatt prosjektansvaret for den delen av prosjektet (Snu sauene) som går på kartlegging av sykdommens utbredelse i de områdene smitten til nå er påvist. Kartleggingen går ut på at et korps med spesialutdannede «klauvinspektørene» reiser fra gård til gård, snur sauene i besetningen og undersøker klauvene. Inspektørene undersøker et nødvendig antall sauer i besetningen for å påvise mistanke om smittsom klauvråte, eller samtlige dyr i flokken hvis det ikke finnes grunnlag for mistanke. Arbeidet startet opp i Rennesøy 23. september.

Dette er et svært omfattende prosjekt med en kostnadsramme, inkludert egeninnsats, på over 10 mill. kroner og et ikke ubetydelig ansvar å påta seg. Men med bakgrunn i det smittebildet sykdommen har vist fram

til nå, er det ikke tvil om at det har vært helt nødvendig å komme i gang nå i høst. Tatt i betraktning at det ikke er mer enn et snaut halvår siden de første tilfellene ble påvist, burde vi være godt i rute med dette opplegget og forhåpentligvis i forkant av sykdommen med tanke på spredning til områder den hittil ikke har vært påvist.

Økonomisk sett er dette prosjektet et så stort løft for NSG at det ikke på noen måte er mulig å gjennomføre slik det er beskrevet, og med fullt omfang, uten betydelige tilskudd utenfra. Vi setter derfor vår lit til at det offentlige vil bidra med finansiering. Det er tross alt, fra myndighetenes side, ambisjoner om at Norge skal være «best i klassen» på dyrehelse, noe som bl.a. er tydelig uttrykt av landbruks- og matminister Lars Peder Brekk.

De største utfordringene for næringa i bekjempelsen av smittsom fotråte starter nok når resultatene av kartleggingen begynner å komme. Det er da det må settes i verk fortløpende sanering i smittede flokker. Samtidig vil det være behov for å utarbeide robuste opplegg for å hindre smittespredning i framtiden, med de utfordringene dette gir både i forhold til sambeiting og avlsarbeid.

Vi ønsker klauvinspektørene, og hele saueneæringa, lykke til med dette viktige kartleggingsarbeidet som nå gjennomføres og krysser fingrene for at de finner minst mulig av det de leter etter!

Lars Erik Wallin
 Generalsekretær
 T: 23 08 47 96
 M: 481 50 190
 lars.erik.wallin@nsg.no

Arne Flatebø
 Redaktør/ seniorrådgiver
 T: 23 08 47 94
 M: 995 99 226
 arne.flatebo@nsg.no

Ragnhild Gudrun Vikesland
 Rådgiver beitebruk
 T: 23 08 47 93
 M: 950 77 207
 ragnhild.vikesland@nsg.no

Signe Dahl
 Organisasjonsrådgiver – 50 %
 T: 23 08 47 92
 M: 977 52 938
 signe.dahl@nsg.no

Thor Blichfeldt
 Avlssjef
 T: 23 08 47 72
 M: 901 99 560
 thor.blichfeldt@nsg.no

Håvard Øyrehagen
 Utmarksrådgiver
 T: 23 08 47 83
 M: 917 63 761
 ho@nsg.no

Ada Kalheim
 Administrasjonssekretær
 T: 23 08 47 80
 M: 414 43 080
 ada.kalheim@nsg.no

Trine Bjørnerås
 Rådgiver geit
 T: 23 08 47 99
 M: 975 27 692
 trine@nsg.no

NSG Semin AS

Ewa Wallin
 Fagsjef - NSG Semin AS
 T: 23 08 47 75 - M: 481 00 424
 ewa.wallin@nsg.no

Mona Skjønhaug
 Kontorfullmektig
 T: 23 08 47 70
 M: 922 69 458
 mona.skjønhaug@nsg.no

Inger Anne Boman
 Avlstrådgiver - UMB
 T: 64 96 51 47
 inger.anne.boman@nsg.no

Bjørn Erik Frislief
 (Driftsleder - Staur og Hjemstad)
 T: 62 57 39 16 - M: 917 37 641
 E-post: bef@nsg.no

Even Olsen
 Organisasjonssekretær
 T: 23 08 47 74
 M: 909 92 154
 even.olsen@nsg.no

Tone Maria Hanssen
 Avlstrådgiver - Hamar,
 60% stilling
 T: 62 51 01 45
 tone.maria.hanssen@nsg.no

Ellen Frislief
 (Laboratorieleder - Staur og Hjemstad)
 T: 62 57 39 10
 E-post: staur@nsg.no

**Nr. 4/2008,
 61. årgang
 Kjem ut med
 6 nummer per år
 ISSN 0036-5009**

**Manusfrist nr. 6/2008:
 30.10.08
 Materieffrist
 annonser: 4.11.08**

(Foto: Frida Meyer)

Redaktør: Arne Flatebø
 Tlf: 23 08 47 94
 E-post: arne.flatebo@nsg.no

Annonser: Arild Mathisen
 Tlf: 995 29 399
 Materieffrist sendes:
 aril-ma@online.no

Grafisk produksjon:
 Lier Kopi & Trykk AS

Utgjevar: Norsk Sau og Geit
 Postboks 2323 Solli, 0201 Oslo
 Kontor: Parkvn. 71, Oslo
 Tlf: 23 08 47 70
 Faks: 22 43 16 60
 E-post: nsg@nsg.no
 Heimeside: www.nsg.no
 Bankgiro: 9365 05 49420

Inger-Johanne Holme
 Avlstrådgiver - UMB
 60% stilling
 T: 64 96 51 46 - M: 976 57 253
 inger-johanne.holme@nsg.no

Stein Haugland
 (Fjøsmeester - Særheim)
 50% stilling
 T: 51 78 97 55 - M: 951 38 553
 E-post: sh@nsg.no

Turid Sundt
 Regionkonsulent saueavl i region
 Vest - Evanger, 50% stilling
 M: 909 39 193
 turid.sundt@nsg.no

Styret i NSG:

Leiar: Ove Ommundsen
 4130 Hjelmeland
 Mobiltilf: 450 34 192
 E-post: ommunds@online.no

Nestleiar: Magnhild Nymo
 9372 Gibostad
 Mobiltilf: 915 76 840
 Øivind Gurandsrud
 3410 Sylling

Erling Offerdal
 5875 Årdalstangen

Ingrid Arneng
 2940 Heggnes

Olav Edvin Heggvold
 7288 Soknedal

Kristin Bakke Lajord
 2975 Vang i Valdres

Ordfører: Vivi Lindholm
 2030 Nannestad

Stig-Runar Størdal
 Regionkons. saueavl i region Midt/
 gjeterhundansvarlig, 50% stilling
 M: 952 56 896
 stig-runar.stordal@nsg.no

Frank Simensen
 Regionkonsulent saueavl i region
 Nord, 25% stilling
 M: 977 50 288
 frank.simensen@nsg.no

Terje Bakken
 Regionkonsulent saueavl i region
 Øst, 35% stilling
 M: 995 33 538
 terje.bakken@nsg.no

Pyrenéerhunden Essyl holder et våkent øye med alt som rører seg rundt gården til Bjørn Haugan i Krødsherad i Buskerud.

Essyl vokter hjemmebeitet

Sauebonde Bjørn Haugan (36) i Krødsherad i Buskerud har i det siste årlig mistet over 20% av lamma. Både på hjemmebeite, vår og høst, og på utmarksbeite om sommeren har gaupa gjort store innhugg i lammeflokken. Sist vinter kjøpte han seg vokterhund - i år ble ingen lam borte på vårbeitet.

- Sjøl om jeg ikke hadde noe tap av lam på hjemmebeite i vår så forsyner gaupa seg like grådig på utmarksbeitet. Effekten av å gå tilsynsruiter og patruljere hver dag med vokterhund har vist liten effekt, sier Haugan og legger til at han mener det er avgjørende at sauene fortsatt kan få beite i utmarka.

- Det må ikke bli slik at alle dyra må gjerdes inne på innmark for å unngå tap til rovdyra. Vi må huske på at bruken av utmarksbeitet er sjølve grunnpilaren i denne næringen, under-

streker den unge sauebonden i Krødsherad.

Måtte gjøre noe

Gården til Haugan ligger bare noen få hundre meter øst for riksvei 7, ca. 8 km nord for Noresund. Rett ovenfor husa og innmarka ligger en skogkledd ås som er både bratt og uoversiktlig - det vi kan kalle et typisk gaupeterreng. I underkant av denne åsen har Haugan gjerdet inn ca. 150 da skogsmark til vår- og høstbeite som han kan bruke i tillegg til innmarka.

- Gaupa kom helt ned mot husa her og drepte lam. Vi måtte foreta oss et eller annet for å få ned lammetapet. Derfor ble vi, for halvannet år siden, med på et radiotelemetriprosjekt i regi av Bioforsk Nord Tjøtta og Fylkesmannen i Buskerud der målet var å dokumentere årsakene til det store lammetapet. Vi hadde sterk mistanke til at gaupa var hovedsynderen, noe prosjektet bekreftet ganske raskt, forteller Haugan. (Se egen omtale av prosjektet i Sau og Geit nr. 4/2008).

Kjøpte vokterhund

For å prøve om en vokterhund kunne hjelpe til med å redde lammeliv, kjøpte Haugan sist vinter ei pyrenéerhundtipe. Det var Inger Hansen ved Bioforsk, som er leder for prosjektet Haugan deltar i, som anbefalte han å prøve dette.

- Vokterhund var noe helt nytt for oss, men vi var villige til å prøve. Særlig på vår- og høstbeitet, som er like rundt husa her, mente vi at en vokterhund kunne være til god hjelp, forteller Haugan. Nå har han snart erfaring fra en hel beitesommer og kan slå fast at tapet på hjemmebeitet i vår ble redusert til 0 tapte lam.

- Dette tror jeg helt sikkert jeg kan takke Essyl for, mener Haugan som forteller at hunden har patruljert trofast i området på oversiden av gården hver natt - ja, døgnet rundt. - Vi har hørt hun har vært aktiv om natta ved å gjø og skremme, og gaupa har holdt seg borte fra gården og

Fortsetter neste side.

Sverre Einar Bråthen jobber delvis for vokterhundprosjektet og delvis som rovviltkontakt for Statens Naturoppsyn.

Bjørn Haugan og Essyl har god kontakt og har hatt mange tilsynsturer sammen i sommer.

hjemmebeitene like ovenfor her. I vår har lamma fått gå i fred, sier han.

Fortsatt stort tap på utmarksbeite

På utmarksbeite har Haugan derimot fortsatt stort tap som skyldes gaupe. Da Sau og Geit var på besøk kunne både sauebonden sjøl og Sverre Einar Bråthen, som står for radiopeilinga i det omtalte lammetapsprosjektet, konstatere at antall døde lam nærmet seg nivået fra året før. Radiotelemetriprosjektet fortsetter også i år, slik at en med sikkerhet kan fastslå at det er gaupa som forårsaker lammetapet. Bråthen, som også er tilsett i Statens Naturoppsyn (SNO), forteller at de fleste døde lamma han har leitet opp nærmest ville vært umulige å finne uten peileutstyret.

- Når jeg har funnet et dødt lam skifter jeg «hatt» og blir ansatt i SNO, og jobben da er å finne dødsårsaken. Er jeg usikker blir dyra sendt til Veterinærinstituttet i Oslo, forklarer Bråthen.

- I sommer har jeg patruljert mye i

beiteområdet sammen med hunden, helst tidlig på morgenen, men likevel har vi mistet ett lam i uka, sier den lettere oppgitte sauebonden. Han forteller at prosjektet i fjor viste at andre tapsårsaker, som sjukdom og ulykker, utgjorde 1,9% av antall sleppte lam. Noe som er godt under det en vanligvis omtaler som et normalt tap i en sauebesetning.

Har mye å lære

- Vi er nybegynnere på dette feltet med vokterhunder, og er innstilt på å prøve oss fram skritt for skritt. Regner med å lære noe hele tiden og ut fra det justere oss inn etter som vi erfarer og får mer viten, sier Haugan. Han mener at det er viktig ikke å dulle for mye med hunden, som først og fremst må sosialiseres på sauene. En vokterhund er ikke ferdig utlært og moden for vokteroppgavene før den er tre år gammel.

På spørsmål om han har satt opp føringsautomat for hunden ute i beitet, svarer Haugan at det har han ikke gjort fordi han ønsker å ha god kontroll på

hva hunden foretar seg og hvor den befinner seg.

Kan ha skadeforflyttingseffekt

Haugan er ikke fremmed for tanken om at bruk av vokterhund kan skyve rovdyrproblemene over til nabo-områdene.

- Hvorvidt dette har skjedd her hos oss er noe usikkert foreløpig fordi tapene pga. gaupe kan variere ganske mye fra år til år. Vi kan likevel ikke se bort fra at det kan være en slik skadeforflyttingseffekt når en bruker vokterhund, mener Haugan. Han forteller ellers at det er lite turgåere i beiteområdet, slik at det har vært få konflikter mellom vokterhunden og annen bruk av utmarka. Men han mener at også dette kan være en utfordring i andre områder der det ferdes mye folk, særlig dersom de har med seg hund.

Økonomi og ansvar

Haugan søkte Fylkesmannen i Buskerud om økonomisk støtte til vokterhundprosjektet sitt, og fikk

I august arrangerte landbruksavdelingen hos fylkesmennene i Buskerud og Akershus en felles fagdag om forebyggende tiltak mot rovilt-skader. Her orienterer Bjørn Haugan om sine erfaringer med å bruke vokterhund.

50.000 kroner til innkjøp av hund og for å dekke andre etableringskostnader. Videre forteller han at han har fått midler, i alt 50.000 kroner i 2008, fra potten som fylkesmannen har til å dekke kostnader med tiltak som er tapsforebyggende. Midlene som Haugan har fått er en kompensasjon for det arbeidet han har hatt med ekstratilsyn i beitetida.

- Å gå tilsynsruiter hver morgen sammen med Essyl er sjølsagt ikke gratis. Jeg har delvis måttet ta meg fri

fra jobben som snekker for å klare å gjennomføre den nødvendige patruljeringen i beitet, sier Haugan.

Marit Surlien, som representerte Fylkesmannen i Buskerud på fagdagen om roviltforbyggende tiltak som ble holdt hjemme på gården hos Bjørn Haugan da Sau og Geit var på besøk, kunne fortelle at Buskerud fylke har en samlet pott på 360.000 kroner som kan brukes til å forebygge rovdyrskader.

- Det sier seg sjøl at da blir det ikke så mange som kan drive med vokter-

hunder slik Haugan gjør, legger hun til og samtidig signaliserer hun at Haugan ikke kan regne med like store økonomiske bidrag fra fylkesmannen fremover.

- Men i så fall løper myndighetene fra ansvaret sitt og det de har lovet - at beitebrukerne skal få kompensert for tapet og de ekstrakostnader de har på grunn av freda rovdyr, kan Sau og Geit sin utsendte legge til for egen regning.

Tekst og foto: Arne Flatebo

Vokterhundfakta

Fra dokumentene «Bruk av vokterhunder i Norge» og «Sosialisering av vokterhunder», som du finner under sidene til www.bioforsk.no/nord, har vi sakset noen generelle anbefalinger. Her finner du også en «Vokterhundmanual», som er en veileder til brukere av vokterhund. Alle disse dokumentene vil være nyttige dersom du tenker på å anskaffe deg vokterhund.

Anbefalt bruk av vokterhunder i Norge

I utlandet er det vanlig å bruke vokterhunder i kombinasjon med heltids/deltids gjeting, men de kan også arbeide alene i lag med sau på inngjerdet beite eller alene i ut-

marka. Et effektivt forsvar forutsetter imidlertid at sauene går i flokk. Fordi de fleste sauer i Norge beiter spredt i utmarka, kan derfor ikke de tradisjonelle vokterhundmetodene uten videre benyttes. Erfaringene fra utprøvinger i Norge tilsier at to bruksmåter kan anbefales under norske forhold:

1. **Vokterhunder på inngjerdet beite** anbefales i områder med svært høge rovdyrtap – der alternativene er enten å legge om eller å legge ned sauedrifta.
2. **Vokterhunder på patrulje** kan benyttes i områder hvor rovdyrskadene ikke overstiger ca. 15 % og hvor man fremdeles ønsker å opprettholde den tradisjonelle utmarksbeitinga.

Sosialisering av vokterhunder

Tradisjonelt baserer vokterhundprinsippet seg på en gjensidig sosial binding mellom hund og sau. Men sosialiseringsmetoden er avhengig av bruksmåte. Jo mer selvstendig hundene skal jobbe i lag med sau, dess sterkere sosial binding til sau kreves.

Styrken på sosialiseringen av vokterhunden overfor sau og mennesker avhenger av bruksmåten. Hovedforskjellen ligger i om hunden skal benyttes som såkalt «flokkvokter» eller som «territorialvokter». En flokkvokter går enten alene i lag med sau på inngjerda beite eller benyttes i kombinasjon med gjeting og bruk av nattkve. Patruljehunder som går løse i utmarka og styres av en tilsynsperson, samt hunder som vokter sau på gårdsnære beiter, kan kalles territorialvoktere fordi voktingen er knyttet til et område og ikke spesifikt til saueflokk.

Fra bukk til strå

2008814 Brutson gjør seg klar.

To geiter som viser brunst blir satt fast på hver sin rampe. Bukken det skal tappes sæd av leies opp og får tilgang til geita og gjør seg klar. Bjørn Erik Frislie er raskt frempå med den falske skjeden. Bukken er fort ferdig og stiger ned igjen. Første tapping er unnagjort.

En falsk skjede som har ligget i varmeskap på 50°C benyttes under sædtappingen. Den er smurt med vaselin, slik at den skal være glatt. Det blåses luft inn i «skjedeveggene» som gjør den trang nok og gir litt motstand. Skjeden er festet på en trakt som fører sæden ned i et glass merket med bukkens navn og nummer.

I tilfelle bukken ikke viser interesse for geita, hjelper det ofte å ta frem en bukk til. En konkurrent innen rekkevidde får ofte fart på sakene.

To runder om dagen

Medhjelper Randi Hjermstad leier bukken ned og binder den til veggen, der den må vente på en ny runde. Imens skrur Bjørn Erik toppen på glasset med sæden. Sæden settes i en varmeblokk i et avlukke mellom fjøsavdelingen og laben. Det samme glasset med sæd fra første tapping benyttes også ved tapping nummer to, derfor er det viktig at sæden holder stabil kroppstemperatur.

Så skal neste bukk tappes. Det brukes nye plasthansker, ny skjede, ny trakt og et glass merket med den neste bukkens navn og nummer. Fire bukker

tappes før de samme bukkene tappes en gang til. Så er disse ferdige for dagen.

Inn i laben

Når tapping nummer to er unnagjort blir sæden satt i varmeblokken igjen og tas direkte derifra og inn i laben. Der jobber Ellen, og hun begynner med å veie råsæden. Deretter sjekker hun tettheten av sædceller i sæddosen. Det tas ut en dråpe sæd (10 µl) som legges i en kyvette. En saltløsning tilsettes og blandes med sæddråpen. Et fotometer leser av tettheten. Fotometeret beregner hvor mye sæden skal fortynnes og hvor mange strå dette tilsvarer. Beregningene gjøres ut i fra vekt og tetthet. Sæden fortynnes med en EU-godkjent fortynningsvæske og settes til kjøling i en kjøledisk. Kjøledisken skal holde en konstant temperatur på 5°C.

Bjørn Erik Frislie tapper sæd av 2008816 Tigergutt.

Nøyaktig 10µl sæd tas ut ved hjelp av en pipette.

Et sædstrå blir fylt.

Stråene blir plassert i en arbeidsdunk. Her oppbevares sæden til den blir sendt ut til bonden.

Over på strå

Mens den fortynnede sæden kjøles ned blir stråene trykket. En stråtrykke-maskin trykker så mange strå som det ble beregnet for hver bukk. Bukkens navn og nummer trykkes på stråene. Disse settes også til kjøling i kjøledisken. Det er viktig at både sæd og strå holder samme temperatur når strået skal fylles.

Etter 1,5 time til kjøling skal sæden kjøres gjennom en sentrifuge som også holder 5 °C. Etter et kvarter i sentrifugen veies glasset og den overflødig fortynningsvæsken suges ut. Den fortynnede sæden må ha riktig vekt ut ifra hvor mange strå som skal produseres. Sæden er nå klar til å tappes over i strå. En stråfyllemaskin gjør denne jobben.

Fortsetter neste side. 2008603 Pierre og 2004623 Alex er klare for runde nummer to med geita.

Slangen som fører sæden fra glasset og inn i strået blir skiftet ut mellom hver bukk. Når strået er fylt sveises enden igjen.

Fryses til -150°C

Alle strå legges på små ramper som stables oppå hverandre. Når fryse-maskinen er klar på 5°C settes fryse-rampene i. Fra 5°C fryses sæden lang-somt ned til -10°C, før sæden fryses raskt ned til -150°C.

Ett strå fra hver bukk blir testet hver gang det produseres nye strå. Det tines og blir undersøkt i mikroskop. Ellen anslår hvor mange prosent levende sædceller strået inneholder. Normalt er det rundt 50% levende sædceller i stråene. Er det 45% levende celler eller lavere, blir alle stråene fra denne dagen og denne bukken kastet. Stort sett er det høyeste man oppnår 65 % levende celler, som er et veldig bra resultat.

Over på dunk

Når sæden fra alle bukkene er kontrollert og godkjent settes alle stråene i en arbeidsdunk. Der blir stråene stående til det kommer inn bestilling og de kan sendes ut til geitebøndene.

Stråene fra de forskjellige bukkene blir hele tiden holdt adskilt, for å unngå forveksling eller blanding. Hele tiden sjekkes og kontrolleres dette.

Forskjell i mengde og kvalitet

Det er stor forskjell på hvor mye sæd man får fra hver bukk. De unge prøvebukkene gir vanligvis mye mindre sæd enn elitebukkene. Det kan i noen tilfeller hende at sæden ikke tåler frysing. Det vil komme frem på den siste kontrollen i mikroskop.

Hvis sæden ikke tåler frysingen godt nok vil det gi utslag på prosentandel levende sædceller. For dårlig resultat her fører til kassering av sæden. En annen mulig kasseringsårsak kan være at bukken har for dårlig sædkvalitet, og at sæden aldri kommer i salg.

Det kan også ta litt tid før de yngste prøvebukkene klarer å levere sæd. Dette skyldes som regel at de ikke er kjønnsmodne når de kommer til stasjonen.

Alle de halvfranske bukkene ser ut til å ha gode resultater på prosentandel levende sædceller i dosene sine, samtidig som de er veldig tillitsfulle å jobbe med.

Tekst og foto: Trine Bjørnerås

Bukker fra øverste hylle

På Hjermstad seminastasjon har bukkeseadproduksjonen pågått siden 1. august. Det tappes sæd fra 14 prøvebukker og fem elitebukker flere ganger i uken.

Sædproduksjon er en prosess som krever nøyaktige mål, riktige temperaturer og topp hygiene.

Hjermstad seminbukkestasjon ligger i Stange kommune og ble startet opp i august 2006. En leieavtale på 10 år ble da inngått. Før oppstart ble det anslått at man burde ha plass til 100 bukker. Derfor er fjøset stort og romslig, hele

200 m². Man ble nødt til å gå drastisk ned på antall bukker på stasjonen da det viste seg vanskelig å greie og granske så mange bukker. Inntaket i dag ligger på 14 prøvebukker og fem elitebukker.

Lyse og trivelige lokaler

På Hjermstad seminastasjon jobber Bjørn Erik Frislie som driftsleder og Ellen Frislie som laboratorieleder. Laben stod ny i 2008 og er lys, oversiktlig og har glatte, rene overflater. Randi Hjermstad fungerer som fjøsmester og hjelper til med håndtering og sosialisering av bukkene. Det er viktig at bukkene er lette å håndtere.

Forventningsfulle bukker klare for dagens arbeidsøkt.

Det gjør jobben med tapping mye enklere og tryggere. Etter hvert går dette stort sett av seg selv. De fleste bukkene blir raskt vant til rutinen.

2.000 doser per sesong

Siden oppstart har leveringen av sæd ligget på litt over 2.000 solgte doser per sesong. Det forventes ikke større salg i år heller. Det blir fortsatt solgt sæd fra noen av fjorårets prøvebukker, da det

Laben er ny i år og er lys, oversiktlig og gir et trivelig arbeidsmiljø.

ikke ble solgt nok av disse i fjor til at bukkene kunne granskes. Det kreves minst 75 solgte doser for å få prøvebukkene gransket. Distribusjon av bukkeseæden foregår fra Staur.

To fjøsavdelinger

Fjøset er delt inn i to avdelinger. På den måten kan det tas inn bukker fra både sanerte og ikke-sanerte besetninger. Disse avdelingene har hver sin inngang fra utsiden av fjøset. De har hver sin garderobe med egne klær og sko. Sædtappingen gjøres først i den sanerte avdelingen, før man tapper sæd i den ikke-sanerte. Man må dusje når man skal fra en avdeling til den andre. Det samme gjelder fra fjøset og inn i laben.

Underlagsgeiter

Det er fire geiter i hver av de to avdelingene. To av geitene går på hormonbehandling for å holde seg brunstige. Den konstante brunstigheten har en viss smitteeffekt på de to andre, slik at også disse kommer i

brunst. Bukkene er ikke interesserte i å ri hvis ikke geita er brunstig.

Karantene før de er klare for jobb

Bukkene som står til semin er kjøpt opp av NSG og er et utplukk av de beste bukkene i landet. De ankommer Hjermsstad i slutten av juni og blir stående en måned i karantene. En helsesjekk av alle bukkene blir utført etter at de har kommet til stasjonen. Etter en måned i karantene er bukkene klare til å bli tappet sæd av.

Viktig med seminrapporter

For å oppnå gode statistikker for tilslagsprosenten, er det veldig viktig at alle besetninger leverer inn seminrapporter etter hver sesong. Kartlegging av tilslaget (ikke-omløp) hos alle seminbukker er nødvendig for å få oversikt over hvor mange avkom de forskjellige seminbukkene produserer.

Tekst og foto: Trine Bjørnerås

Oversiktsbilde av gården Hjermsstad på Stange.

– Må ikke få fotfeste

Situasjonen når det gjelder fotråte endrer seg stadig, foreløpig først og fremst i Rogaland. Men det er også påvist ett nytt tilfelle i Buskerud. Totalt er det 24 tilfeller i Norge per 17. september.

Nye besetninger blir undersøkt enten på grunn av at de har vært kontaktflokker eller fordi dyreeierne selv har oppdaget halte dyr. I rundt en tredjedel av tilfellene som er oppdaget til nå, har det vært mange dyr med store forandringer i klauvene. Noen av disse fikk alvorlige symptomer mens dyra gikk på vanlig sommerbeite (kulturbeite).

«Ny» sykdom

Alvorlighetsgraden i en del av flokkene med fotråte gjør det sannsynlig at det er snakk om et nytt sjukdomsbilde - ikke noe vi har hatt i mange år.

Det anses for lite sannsynlig at vi har hatt fotråte i Rogaland etter 1948, da siste kjente tilfelle ble rapportert. Denne kjensgjerning gjør at det haster å sette i verk tiltak for å begrense forekomsten og ikke minst hindre videre spredning. Slik situasjonen er i enkelte flokker er det ikke forenlig med god dyrevelferd og normalt sauehold. Det er derfor viktig å hindre spredning av fotråte til de områdene som ikke har sykdommen i dag. Dersom «alle» får fotråte og det fortsatt er slik at hvert tredje tilfelle er alvorlig, blir situasjonen fullstendig uholdbar.

Symptomer

Sjukdommen fotråte er beskrevet inngående i de to foregående nummer av Sau og Geit. Det er viktig å undersøke både klauvspalten og klauvsålen for å avdekke symptomene. I tidlige og milde stadier er endringen mest synlig i klauvspalten, med hårløshet, lett rødme og et hvitt beleg. I alvorlige og lengre framskredne tilfeller løsner klauvkapselen. Det begynner i bakre del av klauvspalten, sprer seg så til sålen og kan til slutt omfatte hele klauvkapselen som til slutt kan falle av.

En del dyr vil ende opp med kroniske forandringer som gir seg utslag i deformerte klauver. Disse vil ofte kunne skille ut smitte med jevne og ujevne mellomrom. For å kvitte seg med smitten må derfor slike dyr slaktes.

Behandling av sjuke dyr

I en del av de tilfellene som har oppstått i sommer har utviklingen vært svært rask. Av hensyn til dyrevelferden, for å redusere omfanget av sjukdommen og hindre utvikling av alvorlige tilfeller er det viktig å ta kontakt med veterinær og iverksette behandling raskt. Helsetjenesten for sau kan også bidra med råd i slike situasjoner. Fotbad med sinkulfat har en veldig god effekt på de fleste dyr. Antibiotika-behandling kan også være aktuelt.

Tiltak i regi av det offentlige

Fotråte er en B-sykdom og flokker som får påvist sykdommen båndlegges av det offentlige. Dette har til hensikt å beskytte andre flokker mot smitte. Flokker som båndlegges er hindret fra å delta i værring og kan sjølsagt ikke selge livdyr.

Når det gjelder fellesbeite ble det vurdert i hver enkelt flokk før fjell-sending tidligere i år. Hvordan situasjonen blir til neste år er foreløpig usikkert og vil avhenge av hvordan situasjonen utvikler seg. Hensynet til den enkelte med påvist sykdom må veies opp mot hensynet til alle andre.

I tillegg kartlegger Mattilsynet hvilke flokker som har hatt kontakt via værring, kjøp og salg, fellesbeite og lignende. Ut fra en skjønnsmessig vurdering av smittefaren båndlegges også enkelte kontaktflokker av Mattilsynet.

Prosjekt Friske føtter

Fotråte er en sykdom sauenæringa ikke kan eller skal leve med, og målet er å bli kvitt sykdommen. For å oppnå det er det nødvendig med kartlegging av forekomsten, håndtering av smitta flokker og tiltak for å hindre spredning

av smitte. Prosjekt «Friske føtter» består av tre deler:

Del 1 - «Snu sauene»

Mattilsynet har utredet en del kontakt-besetninger og snudd et par tusen sauer allerede, men har ikke ressurser til å snu alle sauer i alle flokker som næringa selv mener bør utredes. Prosjekt «Snu sauene» er derfor igangsatt på NSG sitt initiativ og beskrives nærmere i en egen artikkel.

Del 2 - «Bad klauven»

En naturlig følge av å avdekke fotråte er å bli kvitt smitten i flokken gjennom et vellykket saneringsprogram. Det er òg en betingelse for at Mattilsynet skal oppheve restriksjonene. Helsetjenesten for sau har beskrevet et slikt program og utviklet en besøksrapport til bruk i slike prosesser. Programmet er oversendt Mattilsynet for godkjenning, men ansvaret for selve saneringen ligger hos produsent og lokal veterinær.

Det er fullt mulig å bli kvitt smitten igjen, men det krever god planlegging og grundig oppfølging. Sauene må snus før første fotbad og 2-4 uker etter siste fotbad. Dette for å sortere ut dyr som kan bære smitten selv etter fotbading, og for å ta ut de som ikke blir friske på tross av fotbading. I tillegg må de undersøkes på nytt før båndleggingen kan oppheves.

Del 3 - «Beskytt sauene»

Norsk sauenæring er tuftet på utnytting av ressursene i utmarka. Det gjør oss sårbare i forhold til smittsomme sykdommer. Det er derfor viktig at man unngår å utsette seg for andre og mindre nødvendige smittekontakter. Et bedre samsvar mellom kontakter man har på beite og i andre sammenhenger gjør at kontaktnettet blir mindre. Dermed blir smittespredningen mindre og nye tilfeller av sykdommer lar seg lettere håndtere. Det være seg fotråte eller andre smittsomme sykdommer vi har eller kan risikere å få. Det er av samme grunn viktig å melde fra med en gang dersom man har mistanke om fotråte i

Ved undersøkelse av klauvspalten sees rødme, hvitt belegg og hårløshet.

Ved nærmere undersøkelse ser man at hele sålen er borte på begge klauvene. Lammet har ingenting å gå på. Når slike tilfeller avdekkes er rask behandling nødvendig. Slike dyr kan, av velferdsmessige årsaker, ikke sendes på bil før de har begynt helingsprosessen.

Tår man en titt på framknærne på det samme lammet ser man tydelige spor etter at lammet har gått på knærne.

Voksen sau med store områder hvor sålen mangler. Etter forbad med sinksulfat vil det imidlertid allerede etter 3-4 dager være betydelig forbedring av tilstanden.

Klauv med kroniske forandringer, hvor det kun er ytterveggen av tåa som står igjen.

Klauv med kroniske forandringer. Slike dyr må slaktes for å kunne lykkes med sanering.

egen flokk, slik at ikke smitten får fotfeste i bokstavelig og overført betydning.

Ikke kjøp inn smitte

Livdyr er en viktig smittekilde som kan begrenses betydelig ved gode rutiner. Mange har behov for å kjøpe inn vær-lam før høstens paringssesong.

Helsetjenesten for sau anbefaler følgende smitteforebyggende tiltak:

- Be om «Egenerklæring helse» som fylles ut av selger. Den kan lastes ned fra HT-sau sin hjemmeside.

- Undersøk selv klauvene og klauvspalten grundig.
- Innkjøpte dyr bør settes i karantene og undersøkes på nytt før de slippes i flokken.
- I områdene med påvist fotråte eller med mange kontaktbesetninger (dvs. Rogaland, Buskerud, Telemark, Aust-Agder og Vest-Agder) anbefaler vi i tillegg at dyra fotbades med sinksulfat i 15 minutter både før og etter at de settes i karantene. Dette fordi dyr kan bære med seg

smitte uten å ha synlige forandringer i klauvene.

En stor jobb foran oss

Å bli kvitt fotråte er en stor men svært viktig oppgave. Det er viktig at vi fortsatt drar lasset sammen dersom vi skal lykkes. Det gjelder både produsenter, lokale veterinærer og organisasjonene i næringa og i forhold til offentlige myndigheter.

Tekst og foto: Synnøve Vatn
Helsetjenesten for sau

Endelig skjer det noe

- Nå når vi endelig er i gang med saneringsarbeidet, håper jeg at vi snart er kvitt sykdommen her på gården, sier Hanne Elise Lindal i Hå kommune på Jæren.

Lindal har både slaktet og behandlet et stort antall av sine 150 vinterføra sauer med lam, etter at hun fikk påvist fotrâte tidligere i år.

Sanering av smitten

Nylig var veterinærene Synnøve Vatn og Lisbeth Hektoen fra Helsetjenesten for sau til stede på gården for å bistå i det endelige arbeidet med å bli kvitt smitten. I tillegg til en siste utsortering av sauer og lam med store klauvskader og såkalte «kronikere» - der dyra er symptom-

frie, men fortsatt har bakterielommer i klauvene, legges det en detaljert plan for den videre saneringen av smitten.

Pinlig nøyaktighet

En slik plan krever store kunnskaper om bakterieutvikling og smitteveier. Og det forutsetter pinlig nøyaktighet og stor årvåkenhet i gjennomføringen, som skal skje i samarbeid med gårdens egen praktiserende veterinær. Blant annet skal alle dyr behandles med fotbad i flere runder, og i mellomtiden slippes på nye, rene beiter. Bare det siste vil være en organisatorisk utfordring på de fleste gårder.

Raskt og effektivt

Når Sau og Geit besøker Lindal, er gårdens egne folk, den lokale dyrlegen og veterinærene fra Helsetjenesten i ferd

TUNGT:

Sauebonde Hanne-Elise Lindal legger ikke skjul på at hun har hatt mange tunge stunder etter at det ble påvist smittsom fotrâte i sauebesetningen hennes. Heldigvis er hun forsikret mot tapet, men det har vært vondt å se dyra lide, og å måtte slakte så mange gode sauer. Nå håper hun imidlertid problemet går mot slutten.

med å kontrollere dyra. I en dertil egnet inspeksjonskasse, - en såkalt «snuer», blir sauene raskt og effektivt snudd på ryggen, slik at alle fire klauver står rett i

PÅ RYGG: Ved hjelp av roterende inspeksjonsbokser, såkalte «snuere», kan man få klauvkontrollert en hel besetning på relativt kort tid. Her vippes en sau rundt på ryggen av sauebonde Hanne-Elise Lindal og veterinær Nils Henry Hjertuslot, mens Helsetjenestens Synnøve Vatn (t.v.) og bondens medhjelper Torill Nevland står klare til neste oppgave.

været og er tilgjengelige for undersøkelse. Med «lys og lykte» blir så hver enkelt klauv skrappt ren og sjekket for sår og deformasjoner. Med tre veterinærer til stede rundt dyret tar undersøkelsen av hver enkelt sau bare et øyeblikk. Så blir den snudd tilbake i stående posisjon og sluppet ut i garen til de andre, idet en ny kandidat tar plass i boksen.

Nådeløs

Selv om det også tidligere i sommer har vært foretatt utsortering av dyr og behandling av flokken på Lindal, er det dessverre fortsatt sauer og lam som får stygge kryss i marginen på besetningslista som Helsetjenesten fører under arbeidet. De anbefales slaktet. Og Hanne Elise Lindal nøler ikke, selv om påkjenningen rundt det å måtte kvitte seg med så mange av de beste og mest avholdte sauene, har vært stor i hele sommer. Hun legger ikke skjul på at det er vemodig, men er like fullt nådeløs og bestemt.

- Få dem bort. Nå skal vi bli kvitt fotråten her på gården, sier Hanne-Elise Lindal.

Tekst og foto: Anne-Cath. Grimstad

EFFEKTIV SJEKK: Med tre dyrleger til stede tar det kun et øyeblikk å undersøke klauvene på en sau. Her ses fra venstre veterinær Lisbeth Hektoen fra Helsetjenesten for sau, sauebonde Hanne-Elise Lindal, veterinær Synnøve Vatn fra Helsetjenesten for sau og lokal veterinær Nils Henry Hjertuslot.

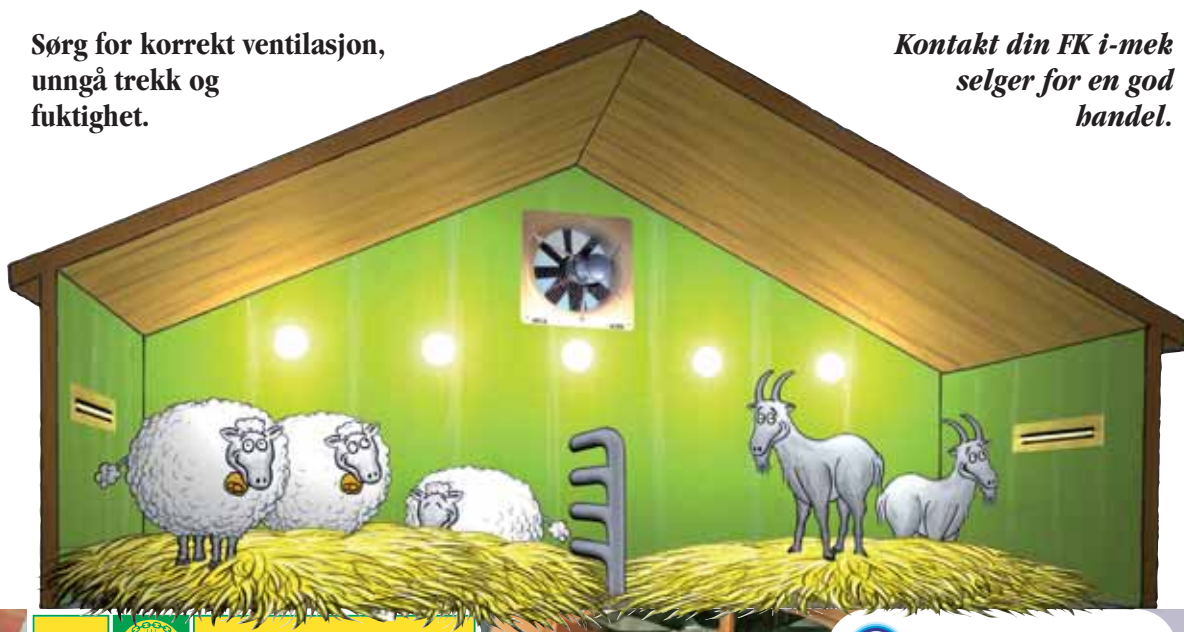

FULL OVERSIKT: Lisbeth Hektoen fra Helsetjenesten for sau fører nøyaktige notater for hvert eneste dyr som undersøkes i besetningen til Hanne-Elise Lindal.

Ventilasjon

Sørg for korrekt ventilasjon, unngå trekk og fuktighet.

Kontakt din FK i-mekselger for en god handel.

www.fk.no

www.bruvik.no

Fotråten må vekk

- For sauebonden og næringen er det mye verre, både økonomisk og driftsmessig, å bli rammet av smittsom fotråte, enn av scrapie. Derfor er det så viktig at vi får kartlagt og utryddet denne sykdommen nå, før den får etablert seg, sier Bjørn Høyland.

Lederen for Avlsrådet for sau i Norge har for anledningen tatt på seg prosjektlederansvaret for kartleggingen av smittsom fotråte i Rogaland og Agder, det såkalte «Snu sauen-prosjektet». Her er målet å undersøke klauvene på hver eneste sau i regionen innen 10. februar neste år, men med omfattende innsats

håper prosjektlederen likevel å få gjort unna mest mulig før paringen i inneværende år.

Vil ikke vente

- Fotråte er en av de største utfordringene sauenæringen har stått overfor. Et utbrudd i besetningen vil gi store økonomiske tap over flere år, i tillegg til at det er den av de smittsomme sykdommene som også medfører de største lidelsene for dyra.

Det drar ut før Staten kommer skikkelig på banen og tar ansvar i denne saken. Vi kan ikke vente lenger. Derfor har vi i næringen selv satt i gang tiltak, sier han.

Haster

Høyland mener arbeidet haster.

- Hvis vi finner 100 besetninger med fotråtesmitte nå i høst, og får satt i gang behandling og sanering, har vi kanskje redusert tilfellene til 15 innen neste år. Får vi derimot ikke gjort noe med sykdommen i høst, vil vi kanskje ha 2-300 tilfeller neste år. Vi har sett at denne sykdommen kan «eksplosere» i løpet av 14 dager, sier Høyland. Han håper og tror at alle som har sau vil være med på kartleggingen, som i seg selv ikke vil koste bonden noe.

Ekstra forsiktig

- Det er viktig at vi i næringen greier å dra lasset sammen i denne perioden. Skal vi kunne opprettholde en levedyktig småfeproduksjon, må vi ta vare på det spesielle miljøet vi har greid å skape i denne næringen. Vi skal ikke slutte verken med fellesturer til heis, sauesanking eller de stemningsfulle «kåringdagene», men i en periode framover må vi legge dette på is og være ekstra forsiktige. Det være seg både med hensyn til livdyrkjøp, bruk av felles utstyr og for eksempel smitte via fottøy eller hundelabber. I år har vi derfor lagt opp til hjemmekåring i Rogaland, sier Bjørn Høyland.

Ingen skam

Både som prosjektleder og avlsrådsleder presiserer Bjørn Høyland at det nå er viktig med størst mulig åpenhet blant landets saueholdere rundt smittsom fotråte. Det er ingen skam å ha fått sykdommen i sin besetning. Her er det snakk om flaks eller uflaks, og det har ingen ting med verken hygiene eller dyrestell å gjøre. Ingen får smittsom fotråte uten at bakterien *Dichelobacter nodusus* er til stede.

VERRE ENN SCRAPIE: - For sauebonden og næringen er det mye verre, både økonomisk og driftsmessig, å bli rammet av smittsom fotråte enn av scrapie. Derfor er det så viktig at vi får kartlagt og bekjempet denne sykdommen nå, før den får etablert seg, sier Bjørn Høyland, for anledningen prosjektleder for «Kartlegging av fotråte i Rogaland og Agder».

Men for at smitten skal føre til sykdom kreves det også fuktig miljø, samt rift eller sår på sauefoten.

Rogaland spesielt utsatt

Man vet egentlig lite om hvordan utbredelsen av denne, til nå antatt utryddede sykdommen, egentlig er rundt om i landet. Men etter at smittsom fotråte ble oppdaget i en besetning i Buskerud i vår, har både saueprodusentene og Mattilsynet i Rogaland vært spesielt aktive med tanke på å få kontrollert mistenkelige besetninger. Det er i skrivende stund påvist smittsom fotråte i til sammen 24 besetninger i Norge, og av disse er 21 lokalisert til Rogaland.

- På grunn av den store dyretettheten i dette fylket, og driftsformer som innebærer heiadrift, fellesbeiter og mye kontakt mellom både dyr og mennesker, er det også grunn til å tro at det er her utbredelsen og smittefaren er størst, sier Høyland. Prosjektet omfatter imidlertid også værringene og besetningene rundt de tre smittefellellene som er funnet i Buskerud og Telemark.

Skolerte lekfolk

Kartlegging av besetningene vil bli utført geografisk, område for område. Det praktiske arbeidet skal i første omgang gjøres av et korps av 35 «klauvinspektører» som reiser rundt fra gård til gård med det nødvendige – og mellom hvert besøk godt rengjorte – utstyret.

- Det er erfarne sauefolk fra næringen selv, som vet å sette sin ære i å gjøre en god jobb, sier Bjørn Høyland. Klauvinspektørene har fått opplæring av Helsetjenesten for sau, og har kompetanse til å se om det er noen dyr som har tydelige sykdomstegn. Sammen med gårdens egne folk vil de snu hvert eneste dyr på rygg ved hjelp av en roterende inspeksjonskasse, og sjekke alle fire klauer. Mistanke om sykdom rapporteres videre, hvorpå Mattilsynet sørger for videre undersøkelser. En besetning som får påvist sykdom, vil få faglig hjelp og støtte fra Helsetjenesten for sau til å legge en plan for behandling og oppfølging i samarbeid med gårdens praktiserende veterinær.

Resten av landet

Etter at sykdomskartleggingen i

Rogaland og Agderfylkene er unna-gjort, vil NSG sette i gang tilsvarende også i resten av landet. Men her regner Høyland med at det i første omgang vil bli snakk om avlsbesetningene, som i de fleste andre fylker enn Rogaland i praksis står for alt livdyrsalg.

Koster millioner

Kartleggingsprosjektet koster penger. Blant annet har NSG forskuttert innkjøp av 60 «snuere» - roterende inspeksjonskasser. De omreisende inspektørene får fast lønn i en gitt tidsperiode og opplæring og prosjektledelse er heller ikke gratis. Det næringen nå har satt i gang, vil koste millioner. Men Bjørn Høyland mener man ikke har noe valg. Vi er avhengig av friske dyr for å kunne drive i denne næringen. Smittsom fotråte må utryddes!

Næringen forskutterer

Finansieringen rundt kartleggingsprosjektet og videre oppfølging er ennå ikke fullt ut klarlagt. Men leder i NSG, Ove Ommundsen, er innstilt på at næringen selv må forskuttere utgiftene, inntil Mattilsynet og Staten kommer på banen og bevilger de pengene som skal til for å bli kvitt sykdommen. Det pågår i skrivende stund en utstrakt møtevirksomhet på departementsnivå for å finne en løsning i denne saken.

Tekst og foto: Anne-Cath. Grimstad

Tørrgjødselspreiar

gafner

Maksimal utnyttning av saue-, geite- og hønsegjødsel og talle. Kutter og spreier 3 - 25 m ut i terrenget. Også i vekstsesong

Sjå også:

www.gafner.no

Til transporter (1,6 m³)

frå **75 000,-** eks. mva.

Som tilhenger (2,1 m³)

frå **85 000,-** eks. mva.

MASKINSENTERET A/S

6851 Sogndal Tlf. 57 67 16 22
6801 Førde Tlf. 57 83 70 90

www.maskinsenteret.as

Verre enn scrapie

For en sauebonde vil det være mye verre, både økonomisk og driftsmessig, om besetningen rammes av smittsom fotråte, enn om det blir påvist scrapie i flokken. Fotråten er mye mer smittsom, og kan bre seg i hele besetningen i løpet av kort tid.

- Hittil har rundt 40 prosent av de smittede besetningene fått påvist så store, alvorlige skader eller kroniske tilstander at de har måttet slakte

mer enn 50 prosent av de voksne sauene og en stor andel av lamma, sier Bjørn Høyland.

- Sykdommen går ut over trivsel og tilvekst, og vil, ikke minst, påvirke neste års påsettmulighet. Det sier seg selv at en som plutselig sitter igjen med under halvparten av det vanlige antallet voksendyr, og halvparten av normal mengde påsettlam, vil få store økonomiske tap over flere år. Og i Norge er det bare rundt 7 prosent av sauebøndene som har tegnet forsikring mot produksjonstap og driftsavbrudd, sier han.

Avlsindeksene hos sau:

Store endringer til årets sesong

Vi prøver hele tida å gjøre en bedre jobb når vi beregner indekserne. Det skal resultere i større avlsmessig framgang i en retning som saueholderne er tilfredse med. Forbedringer krever endringer. Dette året har det blitt mange av dem.

Alt nytt av året ble tatt inn ved indeksberegningen i slutten av juli. Vi så resultatet med en gang. Endringene førte til omrangering mellom dyr. Noen av værene som var kjempegode i fjor, er ikke så gode lenger, i alle fall ikke i O-indeks. Og søya som i fjor hadde den høyeste O-indeksen, er kanskje ikke på topp lenger. Dermed er den nøye planlagte paringen med toppværen ikke så interessant når lamma nå nærmer seg kåring. Jeg har forståelse for at dette er litt frustrerende for alle dere som legger sjela i avlsarbeidet på sau.

Fra mitt ståsted, kontoret i Parkveien i Oslo, er hovedspørsmålet: Er årets avlsindekser et bedre uttrykk for dyrets faktiske avlsverdi enn fjorårets indekser? Mitt svar er: Ja, så ubetinget! Begrunnelsen for svaret finner du om du leser resten av artikkelen.

Inn med vårvektene

Omkring halvparten av medlemmene i Sauekontrollen registrerer vårvekter. Vårvektene har vi ikke utnyttet i avlsarbeidet de siste årene. Nå har vi tatt dem inn i indeksberegningene. Nyttan av å ta inn vårvektene i avlsarbeidet er først og fremst for å kunne beregne morsevnen (mjølkeevnen) til avlsdyra våre.

Det er stor spredning i alder for vårvektene vi får inn. Vi utnytter den registrerte vårvekta for lam som er fra 16 til 70 dager gamle ved veing. Men samtidig ser vi helst at lamma er mellom 30 og 50 dager når de blir veid,

Saueholderne ønsker bedre morsevne hos søyene. Vi har nå to morsevneindekser, morsevne-vår og morsevne-slakt. (Foto: Arne Flatebø)

for det vil gi mer informasjon om moras mjølkeevne.

Mangler vårvekta hos et lam eller hos en hel besetning, straffer vi ikke for det. Dette blir en manglende opplysning, og drar verken opp eller ned. Avlsarbeidet blir litt mindre presist, men det får vi leve med. Vi har heller ikke tenkt å gjøre vårveging til en obligatorisk registrering, men vil oppfordre flest mulig til og vårvege lamma. Det er en nyttig opplysning, både til kontroll av tilveksten i egen buskap og for avlsarbeidet.

Hva påvirker tilveksten?

Vårvektene påvirkes, som alle andre egenskaper, av arv og miljø. Den arvelige komponenten kan vi kalle for lammets egen tilvekstevne. Den viktigste miljøfaktoren som påvirker vårvekta til et lam, er søya som lammet går sammen med, og da spesielt søyas mjølkeevne. For et fosterlam er det fostermora som utgjør mormiljøet, ikke den biologiske mora.

Søyas mjølkeevne og andre morsegenskaper er igjen bestemt av genene som påvirker mjølking og av miljøet som påvirker mjølkemengden (fôring, sjukdom osv).

Samme resonnement gjelder også for lammets høstvekt og lammets

slaktevekt. Men jo eldre lammet blir, jo mer er vekta påvirket av lammets egen tilvekstevne og lammets eget miljø, og jo mindre betydning får mora.

Før vi setter i gang og beregner avlsindekser, er det flere ting som vi må ta hensyn til for at sammenligningen mellom dyr skal bli mest mulig rettferdig. Vi må korrigere for forskjeller mellom lam som skyldes:

- Lammets alder ved veing
- Lammets kjønn
- Søyas alder
- Burd (antall søsken)
- Buskapsmiddelet

Merk at alle avlsberegninger tar utgangspunkt i dyrets avvik fra besetningsmiddelet. Det er på denne måten vi korrigerer for de store miljøforskjellene det er mellom besetninger.

Genetiske beregninger

Med utgangspunkt i de korrigerte vårvektene på lam, beregner vi altså to genetiske komponenter:

- Lammets egen tilvekstevne
- Søyas morsevne (mjølkeevne)

Det samme gjør vi med utgangspunkt i høstvektene og med slaktevektene slik

Fortsetter side 20.

Aktuelt for slaktesesongen!

138-9023500, Dick slaktetipstov for heime-slaktaren. God sikkerheitslås. Kr 950,00. Slaktepatroner, kaliber 9, kr 3,00 pr. stk. 138-9023804, grøn, for gris. 138-9023801, gul, for sau. 138-9023802, blå, for kveg. 138-9023803, raud, for store dyr/oksar.

085-ERS80V, Kraftig bajonett-sag, 800 W, vekt 2,9 kg, regulerbar slag-hastigheit 0-2800 pr. min., 30 mm slaglengde. Eit veileigna verktoy til partering med sitt rustfrie 40 cm spesialblad. Blir levert i bærekasse av plast, pris kr 1750,00.

Bandsag frå kr 12000,00

Solide elektriske kjøttkverner i fleire storleikar. Pris frå kr 2600,00.

1331-17024, Pølsestapp HT1. Robust utførelse, tippbar sylindar i plast. Kapasitet 3,3 l, vekt 5 kg. Kr 775,00.

Me har og større pølsestappar og elektriske pølsestappar.

1331-20600, Pølsestapp 6,5. Sylindar i rustfritt stål. Utstyrt med hastigheitsregulator. Kapasitet 6,5 kg, vekt 11 kg. Kr 2750,00.

138-90606000, Dick pølsestapp. Solid tysk konstruksjon. Sylindar og botnramme i rustfritt stål. Kapasitet 6 l. Vekt 13,5 kg. Kr 5200,00.

1331-16987, Vakuumpakkemaskin "Magic Vac" i plast. Ei førsteklasses maskin for husholdning. Sveiselist 30 cm, vakuumpumpe 11 l/min. Vekt 3,45 kg. Kr 2975,00. 0541-040222603, Vakuumpakkemaskin i rustfritt stål. Sveiselist 45 cm, vakuumpumpe 30 l/min, vekt 10 kg. Kr 7100,00.

Schou solide viltposar. Hare, str. 75 x 50 cm, kr 40,00. Rådyr, str. 215 x 72 cm, kr 80,00. Hjort/rein, str. 300 x 145 cm, kr 160,00. Elg, str. 425 x 145 cm, kr 205,00.

1331-16995, Elektrisk oppskjæremaskin, 110 W. Stålbladdiam. 195 mm. Leverast med slipeapparat. Kr 2800,00.

Steinnett med trådar av god tjukklese som ikkje skjær seg inn i kjøttet. 012-125, diam. 125 mm, kr 6,00 pr. m. 012-150, diam 150 mm, kr 6,00 pr. m.

Fleire modellar utbeinings- og ned-skjærings-knivar med kulesliping og anti-bakterielle handtak.

Aktuelt i tida!

415-4006A, Svært kraftig væregrimme, 20 mm breitt brunt lær, med hakeband og D-ring under, kr 70,00.

415-5114, Supersterk væregrimme, dobbelsydd fleirfarga raud/orange/gul/grøn/blå/svart vevd nylonreim 25 mm brei, med hakeband og innsyde ringar som kan brukast til feste, kr 90,00.

Nylonhalsreim, breidde 25 mm, lengde 60 cm, med lærforsterka hulling, kr 36,00. 363-2718, gul. 363-27187, blå. 363-27188, raud. 363-27189, grøn.

650-10 + farge, Raidex fargestifter. Leverast i 8 sterke fargar: raud, blå, grøn, orange, fiolett, svart, kvit og gul. Pris kr 9,50 pr. stift. 10 stk. i same farge kr 90,00.

650-10 + farge, Raidex fargestifter. Leverast i 8 sterke fargar: raud, blå, grøn, orange, fiolett, svart, kvit og gul.

Forklede for vær. For bruk på den tida du ikkje ynskjer at sauene skal verta para. 415-4125PVC, i PVC, kr 80,00. 415-4125, i kraftig lerret, kr 75,00.

Springsele for vær. Para sau vert tydeleg merka av fargeblokka som ein festa på undersida av selen. 415-8211B, Nylonsele m/fix-lås kr 130,00. Fargeblokk kr 30,00. Finst i 5 ulike fargar.

HK drektighetsapparat med ny teknikk og nytt design! Enkel i bruk. Broten tone - ikkje drektig, uavbroten tone - drektig. 363-2785, Drektigmålar for sau og geit, kompl. med spiralsonde og batteri, kr 2.775,00.

Arbeidsstøvel m/ståltå. Sklisikker såle, lett å ta av og på, såle med spikertrampbeskyttelse. Leverast i str. 39 - 47. Kr 310,00.

Plaststrimmelport

Vern dyra dine mot kulde og trekk ved å montera gjennomsiktig plaststrimmelport. Solid, UV-stabil PVC plast, som heller ikkje vert gul av sollysset. Leverast i 30 cm breie strimler, 3 mm tjukke og i 20 cm breie strimler, 2 mm tjukke. Me har og opphengssystem for plaststrimmelporten.

A/S Nessesmaskin

Nessane, 6899 Balestrand
Tlf 57 69 48 00, Fax 57 69 48 01

Alle nemnde prisar er utan moms. Kjøper du varer for minst kr. 1300,00 eks. mva. får du dei sende porto/fraktfritt. (Med få unntak)

Sjå og lysinga vår i Sau og Geit nr 4.

De har valet - Nessesmaskin har utvalet!
Be om gratis katalogar eller sjå vår nettbutikk
www.nessesmaskin.no

at vi til sammen har tre tall for egen tilvekstevne, og tre tall for morsevne.

Både vårvektene, høstvektene og slaktevektene beregnes som tilvekst fra fødsel til veiing, ikke fra forrige vekt til den nye. Det gjør at det ikke blir så stor forskjell på dem som hvis vi hadde regnet tilvekst fra vårvekt til høstvekt, og fra høstvekt til slakt.

Delindeks for tilvekstevne

Lammets egen tilvekstevne publiseres som delindeksen «Slaktevekt», da det er tilveksten helt fram til slakting som betyr mest.

Når fasiten er slaktevekta, får vi også tatt hensyn til at to lam som har samme levendevekt kan ha forskjellig slaktevekt på grunn av ulik slakteprosent (forholdet mellom slaktevekt og levendevekt). Vi ønsker jo å premiere de som har høy slakteprosent og straffe dem som har lav slakteprosent, og det får vi ikke tatt hensyn til hvis vi bare bruker levendevekta.

De tre tilvekstberegninger i indekssystemet vårt basert på henholdsvis vårvekt, høstvekt og slaktevekt er slett ikke uavhengige av hverandre. Det er stort sett de samme genene som styrer tilveksten både tidlig og seinere i lammets liv.

Den arvelige sammenhengen mellom 2 registreringer beregner vi som en genetisk korrelasjon. En korrelasjon på 0 forteller oss at det ikke er noen sammenheng, og en korrelasjon på 1 viser at det er nøyaktig samme egenskapen. Tabellen nedenfor viser de genetiske korrelasjoner mellom tilvekstregistreringene hos et lam.

Genetisk korrelasjon mellom vekter som inngår i beregning av tilvekstevnen

Vektregistreringer	Genetisk korr.
Vårvekt - Høstvekt	0,76
Vårvekt - Slaktevekt	0,69
Høstvekt - Slaktevekt	0,82

Den genetiske korrelasjonen mellom vårvekt og slaktevekt er 0,69. Tilveksten fra fødsel til vårveging forteller oss altså ganske mye om vekstevnen for hele perioden fra fødsel til slakting.

Som forventet er den genetiske korrelasjonen mellom tilvekst fødsel-høstvekt og tilvekst fødsel-slakt høyere; 0,82. Disse registreringene ligger nærmere hverandre i tid og er i større grad styrt av de samme genene. Det er

denne korrelasjonen vi baserer oss på når vi beregner delindeks for slaktevekt for livlammas som bare får registrert høstvekt.

Delindekser for morsevne

Tabellen nedenfor viser den genetiske sammenhengen mellom morsevnen til ei søye beregnet ut fra lammets vårvekt, høstvekt og slaktevekt.

Genetisk korrelasjon mellom vekter som inngår i beregning av søyas morsevne

Vektregistreringer	Genetisk korr.
Vårvekt - Høstvekt	0,84
Vårvekt - Slaktevekt	0,75
Høstvekt - Slaktevekt	0,97

Det er en god genetisk sammenheng mellom morsevnen fra fødsel til vårveging og morsevnen fra fødsel til høstveging eller slakt. Den genetiske korrelasjonen mellom morsevnen for perioden fødsel-høstvekt og perioden fødsel-slakt er hele 0,97. Dette er i praksis samme egenskap.

Delindeksen som vi tidligere kalte «morsevne» var basert kun på registrerte høstvekter. Nå har vi valgt å

Slaktevekt og slakteklasse blir på NKS vektlagt med 43% av de egenskapene som inngår i beregningen av O-indeksen. (Foto: Lars Erik Wallin)

Værlamkåring er første utvalg av handndyr. Indeksen til lammet teller mye når en skal plukke ut neste generasjons prøvevæverer. (Foto: privat)

publisere to delindekser for morsevne, «morsevne vår» og «morsevne slakt». «Morsevne vår» er ny, mens «morsevne slakt» er å anse som den samme egenskapen som vi tidligere kalte «morsevne».

Det er antakelig viktigere å søya mjølker godt når lamma er små enn at de mjølker godt ut over sommeren. Med to delindekser for morsevne har vi mulighet for etter hvert å legge større vekt på «morsevne vår» enn «morsevne slakt». Da oppnår vi forhåpentligvis to ting, både mer mjølk om våren og mjølkekurve og mer mjølk totalt fra fødsel til avvenning.

Sammenhengen mellom morsevnen og andre egenskaper

Det er en større eller mindre genetisk sammenheng mellom alle egenskapene hos et dyr. Noen ganger er sammen-

hengen gunstig, andre ganger ugunstig.

La oss ta egenskapen «morsevne vår» og se på sammenhengen til slaktelamegenskapene slaktevekt, slakteklasse og fettgruppe. De genetiske korrelasjonene er vist i tabellen nedenfor.

Genetisk korrelasjon mellom morsevnen og slaktelamegenskapene

Delindekser	Genetisk korr.
Morsevne vår - Slaktevekt	- 0,05
Morsevne vår - Slakteklasse	- 0,20
Morsevne vår - Fettgruppe	0,06

God morsevne gir litt mindre tilvekst, lavere slakteklasse og litt høyere fettgruppe. Disse genetiske korrelasjonene er alle sammen ugunstige. Det forteller oss at et avlsarbeid der vi bare legger vekt på slaktelamegenskapene og ikke tar hensyn til morsevnen, vil resultere i

Vektlegging av egenskapene ved beregning av O-indeksten

Egenskap	NKS		Spæl		Sjeviot		Pelssau	
	2007	2008	2007	2008	2007	2008	2007	2008
Slaktevekt	17 %	20 %	17 %	20 %	17 %	22 %	18 %	20 %
Slakteklasse	27 %	23 %	29 %	30 %	27 %	18 %	28 %	30 %
Fettgruppe	9 %	9 %	4 %	5 %	9 %	9 %	4 %	5 %
Morevne-vår		8 %		15 %		8 %		25 %
Morevne (høst)	27 %		27 %		27 %		26 %	
Morevne-slakt		25 %		25 %		25 %		15 %
Lammetall	20 %	15 %	23 %	5 %	20 %	18 %	24 %	5 %
Sum	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %

tilbakegang for morsevnen. Korrelasjonen mellom morsevne og slakteklasse på -0,20 er så høy at den har praktisk betydning for størrelsen på framgangen for de to egenskapene.

Skal vi få framgang for morsevnen må denne vektlegges tungt i samleindeksen. Samtidig vil vi da få mindre framgang for slaktelamegenskapene enn vi hadde gjort hvis vi ikke la vekt på morsevnen.

Nye genetiske parametre

De genetiske parametrene (arvbarheter og genetiske korrelasjoner) er viktige elementer i indekserberegningene. Vi har denne våren beregnet alle genetiske parametre på nytt, da de forandrer seg over tid.

Årsaken til forandringene er både endringer i det genetiske materialet og ikke minst endringer i miljøet som omgir dyra. Mer støttefôring, mer rovdyr, mer flått, mer plukkslakt osv. er alle faktorer som øker miljøvariasjonen, og den genetiske komponenten i registreringene blir relativt sett mindre. Dermed synker arvbarheten (arvegraden) for egenskapen. Tabellen nedenfor viser arvbarhetene som nå benyttes i indekserberegningene sammenlignet med arvbarhetene vi brukte tidligere.

Gamle og nye arvbarheter for NKS

Egenskap	2007	2008
Lammets tilvekst		
- Vår		0,07
- Høst	0,16	0,12
- Slakt	0,15	0,12
Klassifisering		
- Slakteklasse	0,22	0,22
- Fettgruppe	0,22	0,21
Morsevne		
- vår		0,05
- høst	0,09	0,04
- slakt		0,05
Lammetall	0,10	0,10

Arvbarheten for en egenskap kan være mellom 0 og 1. Arvbarhetene vi har beregnet på grunnlag av NKS-data er generelt lave, høyest for klassifiseringen og lavest for morsevnen. Vi ser også at arvbarhetene for tilvekst og morsevne nå er lavere enn tidligere beregnet. Dette er ikke så forbausende. Vi setter jo inn miljøtiltak for å jevne ut for-

Fortsetter neste side.

skjellen mellom dyr, for eksempel mjølkeerstatning eller kraftfôr til lamma når søya ikke mjølker nok. Dette har vi ingen mulighet for å fange opp og korrigerer for, og dermed blir arvbarhetene vi beregner lavere.

I avlsarbeidet ser vi helst at vi arbeider med sikre indekser, dvs. at det er god sammenheng mellom den beregnede indeksen og den sanne avlsverdien. Sikre indekser gir det sikreste utvalget av avlsdyr. Når arvbarheten for en egenskap er lav, krever det mange registreringer/avkom for å få sikre indekser.

De genetiske parametrene er beregnet på et NKS-materiale. Vi arbeider med å beregne egne genetiske parametre for de andre rasene; spælsau, sjeviot og pelssau. Disse vil være klare seinest til neste sesong.

Ny vektlegging av egenskapene

Verdiene vi beregner i indeksprogrammet vårt er verdier for den enkelte deleggenskapen (kg slakt, antall lam osv). Disse verdiene gjør vi så om til en indeksverdi for hver deleggenskap.

I tillegg beregner vi en samleindeks, O-indeksen, der vi tar verdien for hver deleggenskap og veier dem sammen til O-indeksen for dyret. O-indeksen er den vi styrer avlsarbeidet etter.

Som vist i tabellen nedenfor, er vektlegging mellom egenskapene også endret fra 2007 til 2008. Her har vi rasespesifikke parametre, noe som er naturlig når vi har beholdt de ulike rasene som skal ha ulike bruksområder.

Prosenttallene er det beste uttrykket vi har for å beskrive hvordan vi ønsker å fordele framgangen mellom egenskapene. Men de gir ikke et korrekt bilde av hvordan det faktisk kommer til å gå. Derfor er det viktig å overvåke utviklingen for å justere kursen om nødvendig.

Vi ser at vektleggingen på økt lammetall stadig reduseres. På spælsau og pelssau er den nå så lav at det i praksis ikke blir noen ytterligere framgang. Arbeidet for bedre morsevne styrkes i alle raser. Vektleggingen av slakteklasse reduseres på NKS etter som det nå er så høyt at det ikke er så lønnsomt å forbedre det lengre. På spælsau holdes trykket på slakteklasse fortsatt oppe.

Framgang for morsevne?

Det er et unisont ønske fra saueholderne at vi må bedre morsevnen til

søyene. Vil årets omlegginger bidra til dette? Svaret er ja, men dessverre i mindre grad enn vi hadde håpet.

De lave arvbarhetene for morsevne ga meg vårens største skuffelse. Vi må ha mange døtre i produksjon og mange registrerte vårvekter på døtrenes avkom for å beregne sikre indekser for en vær i avkomsgranskningen.

Vi har ingen døtre med avkom når vi foretar utvalg av eliteværer blant prøveværene, og få døtre i produksjon når vi velger ut seminværene blant eliteværene. Morsevneindeksen er dermed basert på andre slektninger. Avlsmodellen vår er altså ikke gunstig for å få til framgang for morsevnen.

Vi spør oss nå om det vil lønne seg å sette på døtre etter prøveværer for å få et sikrere utvalg av eliteværer og

seminværer uten at generasjonsintervallet går for mye opp. Det vil sikkert øke framgangen for morsevnen, men samtidig vil det antakelig redusere framgangen for slaktelamegenskapene.

I tillegg er de genetiske korrelasjonene mellom morsevne og slaktelamegenskapene ugunstige. Dette reduserer også framgangen for morsevnen.

Det er aldri enkelt å få både i pose og sekk. Dette gjelder også i saueavlen. Men jo bedre vi driver avlsarbeidet, jo mer framgang blir det. Dermed er det mulig å få noe både i posen (morsevnen) og i sekken (slaktelamegenskapene). Dette skal vi få til med den farten vi nå har i avlsarbeidet vårt.

Thor Blichfeldt
tb@nsg.no

Avlsindeksene skal falle

Når godsøya eller toppværen omtales hører vi ofte kommentaren: - Indeksen falt som vanlig. Hvis sammenligningen er mellom indeksen i fjor og årets indeks, svarer jeg alltid: - Selvsagt har indeksen falt. Vi har jo stor avlsmessig framgang.

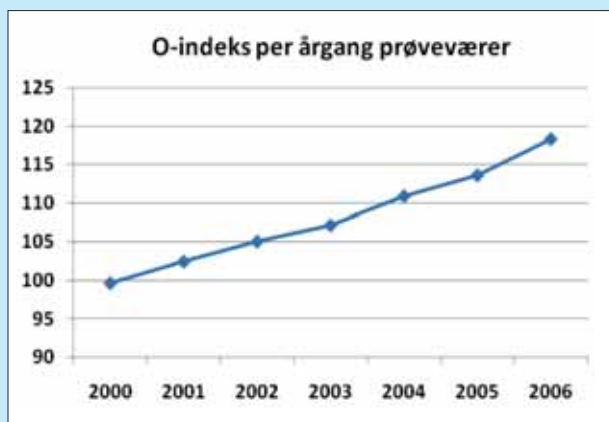
Hver gang vi beregner indekser, regner vi nye indekser for absolutt alle dyr. Indeksen blir derfor en korrekt sammenligning mellom dyr av forskjellig alder. Vi har valgt å bruke

gjennomsnittet av indeksen til søyene i ring, som er født de 5 siste årene, som basis. Gjennomsnittet settes til 106. Når vi går inn i et nytt år, tar vi inn en ny årgang i middelet og legger av den eldste, og

så beholder vi gjennomsnittet på 106 for den nye gruppen.

Vi ser av figuren nedenfor at indeksen stiger med nesten 3 poeng fra en årgang til den neste. Når framgangen er ca. 3 poeng i året fører dette til at alle dyr får skrevet ned indeksen sin med 3 poeng fra siste indeksskjøring i november til juliindeksen året etter. Fallende indeksen for et dyr med mindre enn 3 poeng, har den i realiteten styrket seg gjennom de nye våropplysningene som har kommet inn.

Thor Blichfeldt
tb@nsg.no

Gjerdemateriell

PRAIRIE JORDBRUKSNETT
MARKEDSLEDER I NORGE

Trefil ARBED
garanterer
kvaliteten!

*Kvalitetsnettingen
m/ALUZINK fra TREFIL
ARBED fabrikken i
Luxembourg, har vi
importert siden 1988.
Økningen viser at
Norske bønder velger
kvalitet.*

Sauenett 90.6.15

Tråder 3,00/2,00
100m = 39,6 kg

Mediumnett 90.6.15.

Tråder 3,40/2,40
100 m = 56 kg

Utmarksnett 90.6.15

Tråder 3,70/2,70
100 m = 69 kg

Lavt sauenett 60.6.15

Tråder 3,40/2,40
50 m. = 26 kg

Lamme-nett (innmarksgjerde) 96.15.15

Tråder 3,00/2,00
50 m = 35,5 kg
100 m = 71 kg

ALUZINK belegg:

95 % Zink
5 % Aluzink
= Lengst levetid

Sauenett 90.8.15

Tråder 3,00/2,00
100 m = 45.6 kg

Ammekunett/ lamanett

120.10.15

Tråder 3,40/2,40
Ruller à 100 m

Medium reinnett 140.11.30

Tråder 3,40/2,40
Ruller à 100 m

Høyt reinnett 160 15.30

Tråder 3,40/2,40
Ruller à 100 m

Viltnett 200.22.15

Tråder 3,00/2,00
50 m = 50 kg

Piggtråd

1,70 mm.
Ruller à 250 m.

Stort utvalg i galv tråd

1,5—5,0 mm.
Til binding og
strekk

Kramper 20—70 mm.

Leveres i 1 kg, eller 5 kg. Spann.

Kramper m/mothake 4,0x40 eller 4,0x50.

Leveres i 5 kg. Spann.

Har også stort utvalg i spiker.

*Spør oss, eller våre forhandlere om et
«Gjerdetilbud». Vi leverer i Sør-Norge
m/egne biler. Gunstige fraktavtaler til
resten av landet.*

Fjermestad Gjerdelager

4355 Kvernaland · Tlf: 51 48 55 62 · Faks: 51 48 77 94

Mail: fjerm@online.no · Hjemmeside: Fjermestad.no

Målstyring i saueholdet:

Verdiøkning ved fremføring av smålam

De fleste har igjen ikke-slaktemodne lam etter høstbeiteavslutning. Fra et økonomisk perspektiv må vi spørre oss: Hva gjør vi med smålamma - når leverer vi dem?

Ideallammet for en Nortura-sauebonde siste uke i august var et E+-lam på 23 kg uten fetttrekk. Dette ville gitt et slakteoppgjør på kr 1.380,- (kr 1.500,- for økologiske lam) inkludert grunntilskudd, stjernelamtillegg og jordbruksavtalens kvalitetstillegg på kr 175,-. Oppgjør for ulla kommer i tillegg. Tilsvarende ville et «katastrofelam» på 13 kg i klasse P- og 1- i fett gitt et slakteoppgjør på kr 247,-. Med en differanse på kr 1.133,- er det åpen-

bart at slaktekvaliteten er helt avgjørende for lønnsomheten i lamme- kjøttproduksjonen.

Kvalitet og slakteoppgjør

Lønnsomheten pr. vinterfôra søye (v.f.s.) varierer med kvaliteten av lammeslaktet og antall slakt pr. søye. Med unntak av de rovdyrplaga besetningene har sauebonden i realiteten svært store muligheter for å påvirke både slaktekvalitet og antall lam. Har du sau av rasen norsk kvit sau (NKS) og leverer færre enn 1,3 lam pr. v.f.s., som i gjennomsnitt er kvalitetsmessig dårligere enn slakteklasse R-, ja, da har du en jobb å gjøre!

Leverer eller fôre?

Hva med smålamma når høstbeitet

«takker» for seg – leverer vi dem uansett størrelse eller fører vi dem videre på grovfôr og kraftfôr? Med utgangspunkt i den forrige artikkelen i denne serien (Sau og Geit 4/08), kan vi med rimelighet hevde at vi; a) kun skal gjennomføre tiltak som vi med rimelighet kan forvente øker nettoen og b) gir oss et brukbart arbeidsvederlag, helst over kr 136,- pr. time.

Priskurven

Vi ønsker oss et størst mulig overskudd pr. kg slakt, og samtidig et bra vederlag for merarbeidet med fremføringa. Lammets avkastningskurve er imidlertid *ikke* lineær. Diagrammet i *Fig. 1* viser en prognosert kilopris for lam tenkt slaktet 3. november i år, grunntilskudd og jordbruksavtalens kvalitetstillegg inkludert (uten fetttrekk), samt gjennomsnittsvekta pr. slakteklasse for de to siste månedene i 2007.

Et lam med ei slaktevekt på i underkant av 12 kg midt i oktober vil sannsynligvis bli klasset som P+, som i høst vil bli betalt med kr 29,-/kg. Slakteoppgjøret vil da totalt bli kr 348,-. Greier vi derimot å øke slaktevekta til 14,5 kg vil vi sannsynligvis få klasse O uten fetttrekk. Den prognoserte prisen blir da kr 52,-/kg, totalt blir det kr 754,- pr. lam, inkl. grunntilskudd og kvalitetstillegg. *En økning av slaktevekta med 2,5 kilo og en kvalitetsbedring med én klasse har dermed gitt oss ca. kr 400,- mer pr. lam.*

Fettspøkelset

I gjennomsnitt var slaktevekta på lamma til medlemmene i Sauekontrollen i 2007 19 kg og de oppnådde slakteklasse R. I teorien vil slike lam bli betalt med kr 53,- pr. kg nå i høst, som totalt vil gi oss ca. kr 1.010,- pr. lam. Det kan selvfølgelig være fristende også med slike lam å forsøke å få med seg de siste 250 kronene, men da vil

Straks sauene er sanket om høsten bør en sortere lamma etter som de er slaktemodne eller ikke. (Foto: Arne Flatebø)

faren for fetttrekk øke betydelig. Så sent i sesongen er det stor sannsynlighet for mye fettavleiring ved hard fôring. I tillegg øker fremfôringstiden tre ganger i forhold til å bruke fôret på de minste lamma. Fetttrekk vil «spise» svært mye av fortjenesten på lammet.

Noen lam må vi regne med vil få fetttrekk. Men i gjennomsnitt er det få lam med for mye fett før de passerer 16 kg i slaktevekt. Dette tilsvarer ei levedevekt på 42 kg, om vi regner en slakteprosent på 38. Hvor den faktiske grensen går i din besetning er et resultat av besetningens genetiske materiale og ditt fôringsregime. Se derfor gjennom tidligere slakteoppgjør.

Raskest mulig fremfôring

Med mindre du styrer mot spesielle «nisjelam» som gir høyere pris pr. kg, vil det lønne seg med raskest mulig fremfôring. Det vil da gå med totalt sett minst fôr og det blir færre timer, som dermed gir deg den beste nettofortjenesten.

Tilvekst

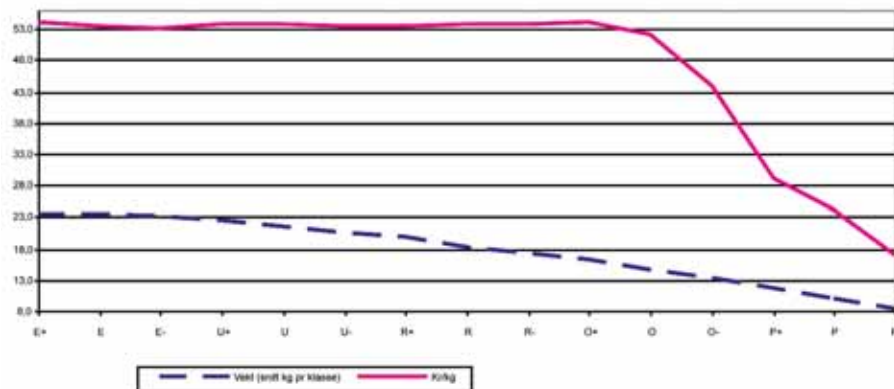
Hvor mye kan vi regne med at et lam legger på seg pr. dag dersom det får fri tilgang på fôr? Ut fra artikkelen «Slutt-fôring av lam som ikkje er slaktemodne om hausten» av fagsjef sau i Nortura, Finn Avdem, kan vi forvente en økning i levedevakta på under 100 g/dag om vi bare bruker grovfôr og rundt 400 g/dag dersom lamma blir appetittfôret med kraftfôr i tillegg.

I eget forsøk har jeg fått tilvekst på henholdsvis ca. 80 og ca. 320 g/dag med tilsvarende fôring. Grovfôr-analysen fra det aktuelle rundballepartiet viste FEm/kg tørrstoff på 0,83, PBV på 57 og opptaksindeks på 84. Dette er ikke godt nok til lam, så budskapet blir: Legg stor vekt på grovfôr-kvaliteten og ta fôranalyser slik at du vet hva slags kvalitet du har på fôret. Lamma skal også ha fri tilgang på strukturrikt fôr, for eksempel grovt høy eller halm, for ikke å bli løse i magen. Løs mage reduserer som kjent tilveksten.

Lønnsom tilvekst

Er det lønnsomt med appetittfôring med kraftfôr?

Dersom vi «løfter» slaktevekta for et lam fra 12 til 14,5 kg, hever vi, som nevnt, verdien med ca. kr 400,-. Klarer vi å øke slaktevekta til 16 kg (42 kg

Figur 1. Forhold mellom klasse, vekt og kr/kg

levende) og oppnår kvalitetsklasse O+ får vi noe over kr 500,- mer i slakteoppgjør. Husk fettspøkelsen om du vil høyere!

Det førstnevnte «løftet» øker levedevakta med ca. 6,6 kg. Dette tilsvarer 19 dager med fri tilgang på kraftfôr og grovfôr, eller 66 dager med bare grovfôr etter appetitt. Med et kraftfôrforbruk på 1,3 kg/dag (en daglig tilvekst på ca. 350 g) utgjør det en total kraftfôrkostnad på 70 kroner om vi bruker Formel Lam i bulk (2,84/kg), og 90 kroner dersom vi kjøper kraftfôret i småsekk (kr 3,64/kg). Om vi øker levedevakta til 42 kg går det med 30 dager og kraftfôr for 110 kroner, alternativt 142 kroner.

Hva så med grovfôrforbruket? Ca. 0,5 FEm/dag er ikke usannsynlig. Koster grovfôret ditt kr 1,50/FEm, blir det kr 14,- for 19 dager og kr 22,50 for 30 dager.

Praktisk organisering

Veing ved høstbeiteavslutning er en selvfølge. Dette må gjøres før høstbeitet tar slutt, ellers vil lammene få en negativ knekk når det gjelder tilvekst. Levér slaktemodne og del de ikke slaktemodne lamma i to grupper etter vekt. Begge gruppene må få grovfôr etter appetitt, og den ene gir du i tillegg kraftfôr.

Har du mange lam eller kan levere til slakteriet sammen med andre (samlaste), så kan du operere med flere grupper og flere leveringsdatoer. På bakgrunn av vekta ved beiteslutt kan du regne ut når i perioden lam må flyttes over fra kraftfôr- til grovfôr-gruppa. Sett opp en tabell i fjøset. Her må det ikke slurves. Fordi tilvekstevnen varierer kan det betale seg bra å ta en kontrollveing midt i perioden.

Timelønna

Det er trivelig for egen selvtillit og gjør ROS-analysen til hyggelig lesning - å se at samtlige lam er klasset som O eller bedre og har gitt et slakteoppgjør på over kr 50,-/kg. Vederlaget er dog det primære. Har du igjen kr 350,-/lam, etter fôring og snyltebehandling om det er nødvendig, og bruker ca. 2,5 timer/lam i fôringsperioden sitter du i så fall igjen med 136 kroner i timen. Å oppnå det bør ikke være noe problem, selv for dem med urasjonelle driftsopplegg.

Synspunkter sendes: dallerud@c2i.net

Av Dag Høiholt-Vågsnes

De lamma som er slaktemodne bør leveres til slakting så fort som mulig. Ikke slaktemodne lam settes på godt beite eller god innefôring. (Foto: Arne Flatebø)

I 2007 var det om lag 34.000 økologiske sau og lam i Norge – en økning på omkring 4.000 dyr fra 2002. Bransjen mener at regjeringens mål er helt urealistisk. (Foto: Gustav A. Karlsen)

Langt til målet for økosatsing

Regjeringen har målsetting om 15 prosent økologisk landbruksproduksjon innen 2015. Men antallet bønder som satsar økologisk, er få. Nå etterlyser bransjen bedre rammebetingelser, et mer lempelig regelverk som er tilpasset norske forhold samt tettere oppfølging under omlegging.

- Med dagens regelverk og rammebetingelser er målsettingen om 15 prosent innen 2015 helt urealistisk, sier ringleder i Sogn og Fjordane forsøksring, Sigmund Larsen.

Ringleder i Lofoten forsøksring og

en av hovedpersonene bak Lofotlam, Gustav A. Karlsen, er enig:

- Målet er urealistisk. Myndighetene stiller ikke til rådighet midler som gjør det mulig å kartlegge gårdene om de virkelig er velegnet til økologisk drift. Resultatet blir at bønder mislykkes og et betydelig antall bønder faller fra, sier Karlsen.

Selv landbruks- og matminister Lars Peder Brekk er enig i at de rød-grønnes målsetting fra Soria Moria-erklæringen kan være vel ambisiøs.

- Den er veldig ambisiøs i forhold til realistiske mål, og det vil kreve mye for å nå disse ambisjonene. Men samtidig er det viktig å ha noe å strekke seg etter, mener Brekk.

Små endringer

Skal sauenevinga kunne nærme seg regjeringens mål, må både antall bønder som legger om og de som faller fra, endres dramatisk. I 2007 var prosentdelen økologiske sauer og lam 3,5 prosent. Selv om antall økologiske godkjente sau og lam har gått noe opp, fra om lag 30.000 i 2002 til rundt 34.000 i 2007, er en derfor likevel langt fra målet. Både Karlsen og Larsen har klare oppfatninger om hva som er flaskehalsene, og råd til landbruksministeren om hva som kan gjøres:

Fortsetter side 28.

-vi er komplette på sau

Plastrister

- Høy dyrekomfort
- Lang holdbarhet
- God gjødselgjennomgang
- Rask montasje

Innredning

- Stor fleksibilitet
- Lette grinder
- Enkel montasje

Veiebur

- Helautomatisk veiesystem
- Inntil 9-veis sortering
- Elektroniske øremerker
- Kompatibel m/Animalia, Ledsau m.fl.
- Transportabel
- Beregnet for utendørs bruk
- Kan opereres av en person

Våre fagkonsulenter skreddersyr løsninger tilpasset ditt behov!
-ta kontakt for prosjektering og tilbud

FJØSSYSTEMER

Les mer på www.fjossystemer.no -> sau

Øst
2634 Fåvang
Tlf: 61 28 35 00
ost@fjossystemer.no

Sør
3174 Revetal
Tlf: 33 30 69 61
sor@fjossystemer.no

Vest
4365 Nærbo
Tlf: 51 43 39 60
vest@fjossystemer.no

Nordvest
6770 Nordfjordeid
Tlf: 57 86 25 05
nordvest@fjossystemer.no

Midt
7473 Trondheim
Tlf: 72 89 41 00
midt@fjossystemer.no

BYGG
2634 Fåvang
Tlf: 61 28 35 30
bygg@fjossystemer.no

I 2007 var prosentdelen økologiske sau og lam på 3,5 prosent – svært langt unna regjeringens mål på 15 prosent innen 2015. (Foto: Gustav A. Karlsen)

Økonomi

- Per i dag er økonomien for økologiske sauebønder for dårlig, sier Larsen, og etterlyser sterkere økonomiske virkemidler i form av statlige overføringer.

- Bønder som legger om til økologisk må regne med å gå ned mellom 20 og 30 prosent i avling når de legger

– Med dagens regelverk og rammebetingelser er målsettingen om 15 prosent innen 2015 helt urealistisk, mener ringleder i Sogn og Fjordane forsøksring, Sigmund Larsen. (Foto: Edvin A. Hugvik)

om. Dermed må de også redusere besetningen tilsvarende. Det kan ikke noen kroner ekstra per kilo økologisk kjøtt kompensere for, sier Larsen.

Bedre rådgivning

Gustav Karlsen råder landbruksmyndighetene til å satse enda mer på faglig rådgivning, slik at de bøndene som velger å legge om kan føle seg sikrere på at det å drive økologisk vil være økonomisk bærekraftig.

- Myndighetene har satsset på å gi en gratis førsterådgivning til bønder som vurderer å legge om. Det er veldig bra. Som rådgiver klarer en imidlertid ikke alltid å finne fram til nødvendige svar i løpet av én slik konsultasjon – noe den høye frafallsprosenten også tyder på. Jeg mener derfor at det bør satses mer på rådgivning, slik at bøndene ser hva det å drive økologisk i praksis vil føre til, sier Karlsen.

Han forteller at han selv som rådgiver i Lofoten forsøksring har valgt å råde bønder til ikke å legge om, nettopp fordi en ikke har klart å kartlegge viktige faktorer som har avgjørende betydning for omleggingen.

- For hver enkelt bonde er det å legge om fra konvensjonelt til økologisk et svært viktig valg. Da er det viktig ikke å være for rask på labben, sier Karlsen, som mener at en dobling

Gustav A. Karlsen mener norske bønder må ta samfunnsansvar og levere det forbrukerne etterspør. – I utgangspunktet er jeg ingen økofantast. (Foto: Privat)

av dagens veiledningstilbud ville ha hjulpet mye.

Frykter arealkrav

Hindringene for å legge om til økologisk drift kan bli enda større i 2011. Da skal det etter planen innføres EUs krav om at hver vinterfødte sau skal ha 1,5 kvadratmeter husdyrrom – nesten en fordobling av dagens krav. Det er et krav som Sigmund Larsen er svært kritisk til.

- Jeg tror arealkravet kan føre til enda færre økologiske sauebønder, sier Larsen.

Han peker på at kostnadene ved å bygge om eller bygge nytt fjøs for å tilfredsstille kravet, vil bli for kostbart for mange. Larsen mener dessuten at EU-kravet er for dårlig dokumentert.

- Sauen er et flokkdyr, og vi ser hvordan dyra samler seg i klynger. I dag er det ingen som kan fastslå at sauer har det bedre på 1,5 kvadratmeter husdyrareal framfor for eksempel 1,3 kvadratmeter, sier Larsen, som selv har 30 vinterfødte sauer.

- Jeg har tallefjøs, hvor dyra kan gå fritt ut og inn. Jeg ser da hvordan sauene som flokkdyr kun bruker en tredel av arealet. Innfører vi dette kravet i 2011 uten skjønn, risikerer vi samme situasjon som da det kom forbud mot å bruke strekkmetall, spår Larsen.

Lengre dispensasjon

Også Gustav A. Karlsen er redd for at

en vil få en nedgang i antallet økologiske sauebønder på grunn av arealkravet. Han støtter imidlertid at kravet på 1,5 kvadratmeter per sau blir innført, men mener at bøndene må få lenger tid til å tilpasse seg det nye regelverket.

- Vi har fått et klima som er våtere, varmere og villere. Mens det tidligere var tele i bakken i november måned, ser vi nå hvordan dyra i dag i mange tilfeller går tilgriset av gjørmene. Derfor støtter jeg kravet for inneareal, men mener at bøndene bør få fem år ekstra for å tilpasse seg, sier Karlсен.

Svare på etterspørsel

Som en av drivkreftene bak Lofotlam mener Karlсен at norske sauebønder må ta inn over seg at forbrukerne i økende grad etterspør økologiske produkter.

- I utgangspunktet er jeg ingen økofantast. Men jeg ser på satsingen på økologiske produkter som et samfunnsansvar: Når forbrukerne etterspør en vare, så er det vår plikt som produsenter å klare å levere. Det vil etter min mening være galskap dersom det norske landbruket innretter seg slik at vi må få en stor andel av økologiske produkter fra for eksempel Danmark. For å klare det, må vi ha realistiske mål og gjøre jobben ordentlig – blant annet ved å ha enda mer fokus på å kartlegge muligheter for hver enkelt bonde, sier Karlсен.

Av Liv Røhnebæk Bjergene

SPINNVILT

rokker, spinneutstyr,
kardemaskiner, kammer m.m.
SPINNEKURS.

www.spinnvilt.no

Minirundballepresse

og utstyr kjøper du fra

Miniballespesialisten

Tlf: 994 14 572

Faks: 38 37 67 10

Positivt fokus på norsk lammekjøtt, som her fra kokkenes uoffisielle kokke-EM i Stavanger i år hvor landbruksministeren delte ut kjøttprisen, vil trolig bare øke etterspørselen etter lammekjøtt - også det økologiske.

- Vi ser en betydelig økning i etterspørselen etter økologiske varer, sier Lars Peder Brekk. (Foto: Liv Røhnebæk Bjergene)

– Små, positive endringer, sier Brekk

Selv om landbruksminister Lars Peder Brekk mener at det vil kreve mye å nå målsettingen som hans egen regjering har fastsatt, mener Brekk at det er blitt gjort noe for å stimulere til økologisk produksjon.

- I fjorårets jordbruksoppgjør gjorde vi endringer i areal- og tilskuddssatsene til husdyrproduksjon for økologisk produksjon. I årets oppgjør prioriterte vi de økologiske kornproducentene ettersom mangel på tilgang og høy pris på økologisk kraftfôr er én av de store utfordringene, sier Brekk.

Ser an virkningen

Han mener videre at myndighetene har satsset mye på veiledning via Forsøksringene. Selv om regjeringen er langt fra målet om 15 prosent, vil ikke Brekk foreløpig iverksette nye tiltak.

- Nå er det viktig å se om de tiltakene som vi faktisk har iverksatt, virker. Hvis produksjonen ikke øker,

må vi vurdere nye virkemidler, sier Brekk.

Opp fire prosent

Han tror at etterspørselen etter økologiske varer vil fortsette å øke i årene som kommer. Vi skal bare to-tre år tilbake i tid hvor økologiske varer ble solgt som konvensjonelle på grunn av manglende etterspørsel. Nå ser vi imidlertid en betydelig økning i etterspørselen. Fra myndighetshold har vi brukt betydelige ressurser på å jobbe med markeds- og handelsnæringen. Likevel er det økologiske markedet fortsatt et lite marked, som er sårbart for svingninger, sier Brekk, som selv har bakgrunn fra næringskomiteén på Stortinget.

I tillegg til økende etterspørsel viser Brekk også til statistikk tall som viser at antallet økologiske driftsenheter har økt fra 2.500 i 2006 til 2.611 i 2007.

- Det gir en prosentvis økning på fire prosent. Alle endringstall er med andre ord positive, men vi ser at dette tar tid. Derfor må vi jobbe kontinuerlig, sier Brekk.

Blåtunge rykker nærmere!

Til tross for omfattende vaksinasjonskampanjer i store deler av Europa, så fortsetter virussjukdommen blåtunge å spre seg nordover.

Etter at blåtungeviruset dukket opp i Be-Ne-Lux-området høsten 2006, har smitten spredd seg over store områder. Virus er nå påvist fra Sverige i nord til Spania i sør. Det gir sykdom hos drøvtyggere og spres med blodsugende sviknott. Sommeren og høsten 2007 var den andre sesongen med blåtunge-smitte i nordlige deler av Europa; i løpet av høsten og vinteren har konsekvensene av virussjukdommen kommet til syne for fullt.

Store tap

Blåtunge gir økt dødelighet blant sau, sterilitet, aborter, svakfødte kalver og redusert melkeytelse og tilvekst hos storfe. Sjukdommen kan ha store følger for dyrevelferden og produk-

sjonsøkonomien hos bonden. Inntil våren 2008 har det ikke vært tilgjengelig vaksine mot den typen av blåtungevirus (serotype 8) som har spredd seg i nordlige deler av Europa.

Håpet er vaksine

Våren 2008 kom det imidlertid vaksine på markedet og berørte land har satt i gang omfattende vaksinasjonskampanjer. Håpet er at systematisk vaksinasjon skal bidra til å stoppe den voldsomme smittespredningen og redusere omfanget av dyr som blir alvorlig syke. Vaksinen gir resultater. Sammenlikner man antall blåtungeutbrudd i år med i fjor, rapporteres det om en betydelig nedgang i antall tilfeller. Likevel har ikke vaksineringsklart å stoppe smittespredningen fullstendig.

Utbrudd i Danmark og Sverige

Utbruddet av blåtunge i Sør-Sverige i begynnelsen av september er et tydelig eksempel på dette. Smitten har sann-

synligvis kommet med virusinfisert sviknott fra Danmark. Svenskene er nå i full gang med å vaksinere alle drøvtyggere i utbruddsområdet, i et forsøk på å dempe smittespredningen. For norske husdyrprodusenter innebærer utbruddet i Sverige at risikoen for et blåtungeutbrudd i Norge er økt betydelig.

Hva skal du være oppmerksom på?

Dersom konsekvensene av et sjukdomsutbrudd skal bli minst mulig er det viktig at det går kortest mulig tid fra smitten kommer til et område til den oppdages og man kan iverksette tiltak. Det er derfor nødvendig med økt årvåkenhet i risikoområder for blåtunge. Både Østfold, Akershus, Vestfold og videre sørover langs sørlandskysten regnes som risikoområder for å få virusinfisert sviknott fra Sverige og Danmark. Det er imidlertid grunn til å huske på at både det første tilfellet i Danmark og Sverige ble funnet et godt stykke inn i landet. Det betyr altså at alle bør være oppmerksomme på mulig symptomer på smitten:

- Feber og nedsatt allmenntilstand
- Skummende sikling
- Rennende nese og øyne
- Betennelse i munnslimhinne med sår og skorper i og rundt munn/lepper
- Hevelse i hodet, svullen tunge
- Halthet
- Betennelse i klauvranden

Dersom du mistenker blåtunge skal du ringe Mattilsynet, tlf.: 06040; umiddelbart!

Om ikke i år, så kanskje neste år

Det går mot kaldere tider. Dette betyr at risikoen for at det finnes sviknott som kan spre blåtungevirus blir mindre for hver grad gjennomsnittstemperaturen beveger seg nedover termometeret. Selv om ikke blåtunge dukker opp hos oss i høst, er risikoen likevel til stede for at sjukdommen kan dukke opp når varmen kommer tilbake og sviknotten kommer på vingene til neste år. Så langt har nemlig blåtunge

Blåtunge-smitta sau

(Foto: Evert van Leeuwen og Katja Voigt)

Ring kundeservice, 5140 1150,
for mer informasjon om våre produkter

Høsten

ENGANGSHANSKER

varenr 815: pakning á 100 stk
- lange, plast, kr 130,-
varenr 816: pakning á 100 stk
- kort, latex, kr 70,-

FRAKK OVERTREKK, kr 10,- pr stk

varenr 813: engangs besøksfrakk av
gjennomsiktig plast med trykk-knapper foran

OVERTREKK STØVLER, engangs, kr 81,-

varenr 814: pakning á 25par støvler
- en strørrelse, høy med strikk

STØVLER, kr 298,-

varenr 1471: overtrekk, kan vaskes i
vaskemaskin (100 grader)
- beskytter mot smitteoverføring, brukes og anbefales av veterinærer

LÆRREIM, kr 132,-

varenr 301: 3x60cm for småfe
- egne varenr for lærreim for storfe

LÆRGRIME, kr 343,-

varenr 310: for vær

NYLONGRIME, kr 90,-

varenr 309: slitesterk vevd nylon

VEKT, kr 460,-

varenr 802: 100 kg

VEIEBØYLE, kr 310,-

varenr 804: vekt kun 1,2kg

HENKE automatisk

oseringspistol, kr 435,-
varenr 809: 30ml sylinder
med inndeling 2,5ml

HENKE ryggbeholder, kr 135,-
varenr 8091: 2,5l ryggbeholder
med seler

OLJE for doseringspistol, kr 39,-
varenr 83195

MERKESTIFT, kr 11,-

varenr 721: for kortlidsmerking
- red, blå, grønn, orange, lilla og svart

HÅNDKLIPPESAKS, kr 115,-

varenr 825: den gode, gamle sauesaksen

BELTEHYLSTER, kr 70,-

varenr 851: for håndklippesaks

SPRINGSELE, tilbud kr 198,-

varenr 819: - for vær
været setter selv merket etter bedekking
- laget av solid nylon med regulerbare reim

FARBEBLOKK, tilbud kr 30,-

varenr 820: - for springsele (varenr 819)

VÆRFORKLEDE, kr 85,-

varenr 822: for å hindre uønsket bedekking

GJETERSTAV,

varenr 1827: kraftig nylon, kr 424,-

- lengde 1,3m, vekt 0,3kg

varenr 1828: aluminium, kr 160,-

-lengde 1,35m, vekt 0,35kg

Alle priser er oppgitt uten mva og frakt.

MOEN

BJØLLEFABRIKK AS

Vi merker
norske husdyr
-
visuelt og elektronisk

Øyevollvn. 6 4460 MOI
tlf 5140 1150 fax 5140 1694
moen.bjollefabrikk@lund.online.no
www.moenbjollefabrikk.no

Vi merker norske husdyr!!

vist seg å være sjukdommen som har
motbevist alle etablerte «sannheter».

Økt årvåkenhet nødvendig fremover

Før det første utbruddet i Be-Ne-Lux-området i 2006 var det antatt at svi-knottartene i nordlige områder ikke kunne spre viruset. Og dersom svi-knottartene, mot formodning, kunne spre blåtungevirus var det antatt at smitten uansett ikke ville overleve den kalde vinteren i Nord-Europa. Dette er nå motbevist til gangs. Det er derfor grunn til å øke årvåkenheten overfor blåtunge i tida fremover.

Ingrid Melkild
daglig leder KOORIMP,
ingrid.melkild@animalia.no

Blåtunge

- Virussjukdom som spres med sviknott. Rammer drøvtyggere og kameldyr.
- Høsten 2006 dukket blåtunge opp i nordlige deler av Mellom-Europa. Utbruddet i Be-Ne-Lux-landene, Frankrike og Tyskland kom fullstendig uventet; ennå har man ikke funnet ut hvordan smitten kom så langt nord. Tidligere har denne typen av blåtungevirus kun vært påvist sør for Sahara, samt i India og Sør-Amerika.
- Sjukdommen kan komme til Norge på to måter:
 1. Spredning av infisert sviknott. Det er en risiko for at sviknott kan føres med vinden fra områder med smitte. Dette forholdet kan vi vanskelig gjøre noe med.
 2. Import av drøvtyggere og kameldyr. Et viktig tiltak for å unngå at sjukdommen kommer inn i landet er og ikke innføre dyr som kan være smittet. Dersom det innføres et dyr som er i smittefasen, vil sviknott i Norge kunne få i seg smitte og spre denne videre.

Om å leve for sauene...

Sauebønder er kjent for å være engasjerte i det de driver med. Og med engasjement følger som regel også lysten til å lære mer! Da er det nå tid for å melde seg på det nye kurstilbudet i husdyrvelferd. Innen 2010 skal nemlig alle som driver med sau og geit kunne dokumentere ferske kunnskaper om produksjonsdyras velferdsbehov.

Sunne og friske dyr er viktig både for dyras del og for bondens økonomi. (Foto: Frida Meyer)

For sauebonden går en vei til dette målet via studieopplegget «Dyrevelferd hos sau», som er utviklet av Animalia på oppdrag fra Norsk Sau og Geit og i samarbeid med KLF og Nortura. Dette kurset legger opp til at deltakerne skal lære mer om sauens velferdsbehov som utgangspunkt for god helse, trivsel og produksjon i saueflokkene. Kurset er skreddersydd for saueholdere og fokuserer på den praktiske hverdagen i produksjonen. Introduksjonskurset «Dyrevelferd i husdyrholdet», som går over 3 timer og kan gjennomføres før- eller etter kurskveld, gjelder alle husdyr-

produksjoner og må tas i forkant av det artsspesifikke kurset.

Gjennomført studieopplegg tilfredsstillende det offentlige kravet til dokumentasjon som trer i kraft fra 1/1-2010.

For mer informasjon om kurset, organisering og innmelding av studiering, gå inn på: www.husdyrvelferd.no eller kontakt Bygdefolkets Studieforbund i ditt eget distrikt.

Satser på lokallagene

Lokallagene i NSG får i høst tilsendt en egen informasjonspakke. Dette er et krafttak fra organisasjonen og viser at saken betyr mye for næringa. Det forventes at lokallagene tar ansvar og drar i gang kurs for medlemmene i lokalmiljøet.

- Vi ønsker å framstå som ei moderne og bevisst næring ved å vise at vi tar dyrevelferd på alvor. Derfor må alle bidra til at kompetansekravet kan oppfylles, lyder den klare oppfordringen til lokallag og enkeltmedlemmer i NSG. Dette kan også være en passende anledning til å verve medlemmer til lokallaget, ettersom kurs-tilbudet også er et sosialt og miljøskapende tiltak.

Geitekurset er i arbeid

Også i geiteholdet skal det tilbys et komplett kursopplegg. Dette er det TINE som har tatt ansvaret for.

- Arbeidet med å utvikle kursmaterieell er godt i gang og kurset vil bli behørig annonsert når det er klart til å tas i bruk, heter det derfra.

Men også geiteholdere kan begynne med en gang. Introduksjonskurset «Dyrevelferd i husdyrholdet» er nemlig likt for alle dyreslag. Dette gjøres unna på en kveld.

- Så husdyrholdere, slå dere sammen til en trivelig kurskveld på tvers av dyreslag. Kanskje er det noe å lære av hverandre?

Av Ragnhild Gudrun Vikesland

STREKKMETALL

Løst eller på selvbærende ramme

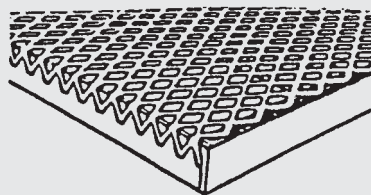
Gunstige priser!
Be om tilbud.

- Strekkmetallrister
- Innredninger
- Ferister
- Drikkerenner

Navn:

Adresse:

Tlf.:

Sogneprodukter

6891 VIK I SOGN · Tlf. 57 69 83 40 · Fax 57 69 83 49
5880 KAUPANGER · Tlf. 57 69 83 40 · Fax 57 62 72 59

Kom innom for en ullen forsikringsprat!

Spøk til side. Ullprat får andre ta seg av. Derimot kan vi gi deg klare råd om forsikringer tilpasset både landbruk og privatpersoner.

Besøk oss på stand nr. 19. Der treffer du representanter fra If og Europeiske og får også muligheten til å vinne flotte premier. Velkommen!

7277_0 Inhouse No

EUROPEISKE
REISEFORSIKRING
– en del av If

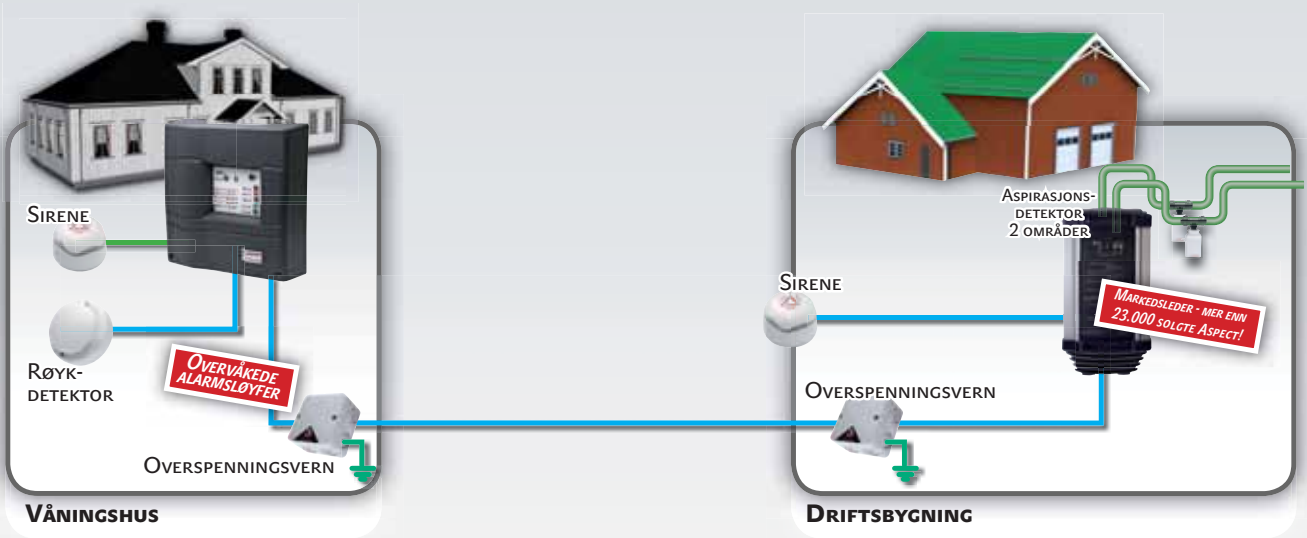

www.if.no

Brannalarm for Norsk Sau og Geit

Supert medlemstilbud på to definerte alarmpakker! Begge pakker inneholder et FG-godkjent system som fullt ut tilfredsstiller Mattilsynets krav, og består av frittstående FG- og EN54-godkjent brannalarmsentral samt Aspirasjonsdetektor, overspenningsvern, sirener og rørpakke med kondensflasker.

PAKKE 1 – NORMALT SMÅBRUK MED DRIFTSBYGNING OG MINDRE BOLIGHUS

DRIFTSBYGNING

- 1 stk ASPECT Aspirasjonsdetektor m/ 2 områder
- 1 stk Sløyfevern jfr. regelverkets krav
- 1 stk Sirene, for utvendig montasje
- 1 stk Rørpakke, 60 meter

Pakken har en total verdi på kr 18.572,-

Din pris: **kr 14.442,-**

VÅNINGSHUS

- 1 stk VOICE brannalarmsentral, 2 områder
↳ FG- og EN54-godkjent
- 1 stk Sløyfevern jfr. regelverkets krav
- 1 stk Sirene
- 1 stk Optisk røykdetektor

Som medlem av NSG får du en **gratis** brannalarmsentral til en verdi av kr **4.130,-**

NB! Montering og eventuelt tilleggsutstyr kommer i tillegg.
Alle priser er ekskl. mva.

Utsatt frist! Tilbudet
gjelder ved bestilling
før 20. oktober!

GJENSIDIGE

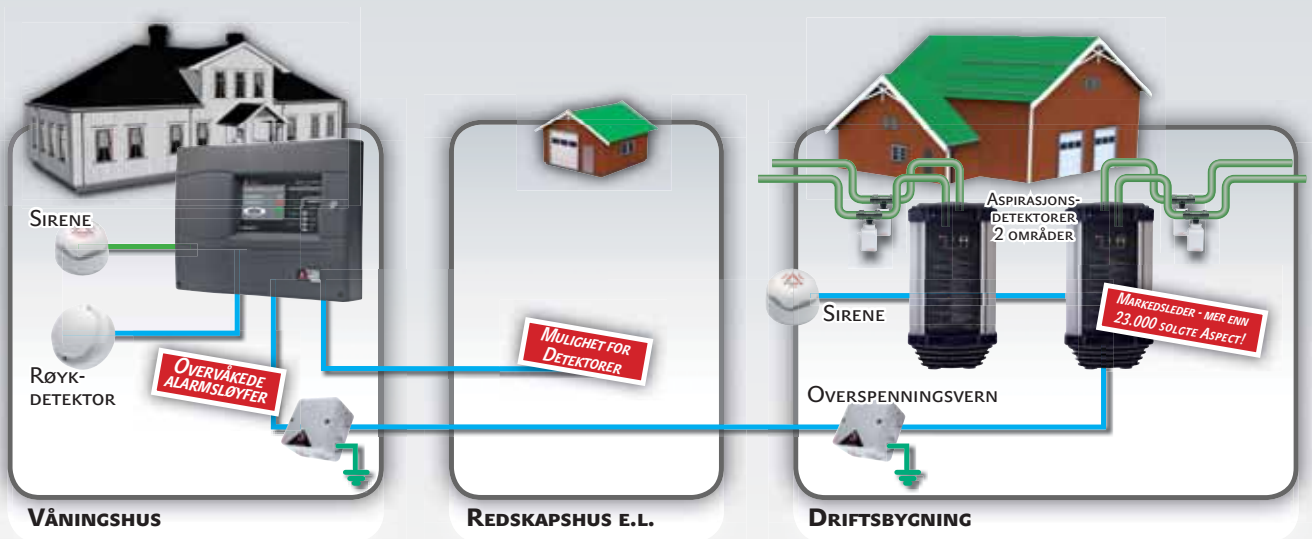

NSG
Norsk San og Geit

ELOTEC

PAKKE 2 – BRUK MED STØRRE / FLERE DRIFTSBYGNINGER SAMT BOLIGHUS

DRIFTSBYGNING

Pakken har en total verdi på kr 34.337,-

- 2 stk ASPECT Aspirasjonsdetektor m/ 2 områder
- 2 stk Sløyfevern jfr. regelverkets krav
- 1 stk Sirene, for utvendig montasje
- 1 stk Rørpakke, 120 meter

Din pris:

kr 26.307,-

VÅNINGSHUS

- 1 stk VOICE brannalarmsentral, 8 områder
 - ↳ FG- og EN54-godkjent
- 2 stk Sløyfevern jfr. regelverkets krav
- 1 stk Sirene
- 1 stk Optisk røykdetektor

Som medlem av NSG får du en **gratis** brannalarmsentral til en verdi av kr **8.030,-**

NB! Montering og eventuelt tilleggsutstyr kommer i tillegg.
Alle priser er ekskl. mva.

ELOTEC

Industriveien S. 1, 7340 Oppdal

web: www.elotec-nsg.no — tlf: **72 42 49 00**

Arrangementskalender

Matstreif 2008 Oslo	10.10.08 - 11.10.08
NM i bruk av gjeterhund, Stryn i Sogn og Fjordane	17.10.08 - 19.10.08
Styremøte i NSG i Oslo	21.10.08
Representantskapsmøte i NSG, Hotel Opera i Oslo	22.10.08 - 23.10.08
Styremøte i NSG i Oslo	12.12.08 - 13.12.08
Representantskapsmøte og Landsmøte 2009, Stjørdal i Nord-Trøndelag	24.03.09 - 26.03.09

Avtaler om ullinnsamling i lokallagene

Godtgjørelse for innsamling av ull har vært en ikke ubetydelig inntektskilde for mange lokallag i NSG. I høst har NSG vært i møter med Norilia og Fatland Gjestal Ull og avtalene om innsamlingsgodtgjørelse for ull i lokallagene er gjennomgått. Det er gjort noen små endringer i avtalene, men hovedtrekkene er ikke endret. NSG sine lokallag skal fortsatt få kr 0,85 pr. kilo innsamlet ull.

Vi vil presisere at det er viktig at NSG sine lokallag gjør en god jobb for å rasjonalisere ullinnsamlingen. I mange områder fungerer dette bra, men slett ikke over alt. I møtene har det kommet

fram at det ofte er problemer knyttet til mangelfulle lister over hvem som har levert ull og dårlig merking av sekker. Stasjonene trenger også å ha klare avtaler om hvilken dag og ca. hvor mye ull som skal hentes. Når ulla blir levert på stasjonen av laget selv, trenger også ullstasjonen å vite om dette i god tid i forveien. I det siste har det også vært en del ukurante sekker å se – se nedenfor. NSG har sendt rundskriv til lokallagene med mer informasjon om dette. Ta kontakt med ditt lokallag dersom du har spørsmål om levering av ull.

Sekker for pakking av ull

Som nevnt i Sau og Geit i vår har det i det siste kommet inn en del ull pakket i ukurante sekker. De nye «små» kraftfôrsekkene medfører mye mer arbeid for både produsenten og ullstasjonene og vedsekker og plastsekker egner seg dårlig til pakking av ull. Det er fortsatt mulig å få tak i 40-50 kg's papirsekker på Felleskjøpet og lignende, men disse sekkene koster ofte godt over 10 kroner + mva pr. stk. Norilia og Fatland Gjestal ull har derfor valgt å kjøpe inn sekker selv, som de selger videre. Prisen på sekkene varierer og det stilles ofte krav til at et større antall sekker kjøpes inn i regi av lokallaget på et fastsatt tidspunkt. Ta kontakt med lokallaget ditt for å få mer informasjon om dette.

God medlemsituasjon!

I slutten av august hadde NSG 12.080 medlemmer/abonnenter. Dette er en nedgang på bare 3,1 %. Til sammenligning var medlemsnedgangen i 2007 på hele 6,6 %. Husk å verve nye medlemmer i alle sammenhenger – ut året er det bare halv kontingent!

NM/VM i saueklipping og ullhåndtering

Dette nummeret av Sau og Geit kommer i posten samtidig som NM/VM2008 i saueklipping og ullhåndtering blir arrangert i Bjerkreim. I neste nummer av Sau og Geit vil vi ha en fylldig omtale av arrangementet.

Saufestivalen 2008

- Sauefestivalen 2008 var eit spanande initiativ frå Møre og Romsdal Sau og Geit, og me var mange som gleda oss. Det var mange påmelde og det planlagde programmet var både spanande og variert. Diverre vart heile festivalen avlyst då ein turgåar var meldt sakna i fjellheimen rundt Sunndal. Me håpar at det vert forsøkt arrangert ny festival neste år; då dette er eit arrangement me gjerne vil sjå oppe og gå, skriv Møre og Romsdal Sau og Geit til oss.

Nytt fra Avlsrådet for sau

Rasene skiller lag

Spælsauen har nå fått egen avlsplan, det vil etter hvert også sjeviot få. Vektlegging av delegenskapene i O-indeksen er nå forskjellig for alle rasegruppene. Det skal også beregnes rasespesifikke genetiske parametre til bruk i indeksberegningene.

Vårvekta er tatt i bruk

Delindeksen morsevne er nå splittet i morsevne-vår og morsevne-slakt. Lam som er veid vil få sikrere indeks, men det er ikke krav om vårveging. Se artikkel om avlsindeksene annet sted i bladet for mer informasjon.

Endret vektlegging mellom indeksegenskapene

Delindeksene for enkelttegenskapene i avlsmålet veies sammen til O-indeksen som vi styrer avlsarbeidet etter. Det er vedtatt nye vektlegginger i år for alle rasene med ganske store konsekvenser for rangering av dyr etter O-indeksen. Se artikkelen om avlsindeksene i dette bladet.

Veiledende livdyrpriser 2008

Dette kom beklageligvis ikke med i nr. 4. Siden det omsettes dyr til langt utpå høsten, tar vi det med i dette nummeret.

Kåra værlam:

Grunnpris: 2.000 kroner:

Tillegg for hvert poeng over 150 i sum kåringspoeng: 10 kroner:

Kåra lam skal ikke prises etter levende vekt.

Granska værer:

Grunnpris: 3.000 kroner:

Tillegg for hvert poeng over 115 i O-indeks: 100 kroner:

Gjeldende indeks ved salgstidspunktet benyttes for prisberegningen. Endringer i indeks ved seinere beregninger, både opp og ned, får ikke konsekvenser for prisen.

Søyelam (nytt):

Gjelder for søyelam omsatt om høsten, før paring, fra en avlsbesetning:

Grunnpris: 1.500 kr:

Tillegg/fradag for hvert poeng over/under 125 i O-indeks: 30 kroner:

Søyelam til liv fra andre besetninger prises etter levendevekt.

Det er i utgangspunktet forbudt å selge søyer og søyelam. Kjøper må søke Mattilsynet om tillatelse om dispensasjon fra forbudet. Mer om livdyrhandel og livdyrpriser finner du på: <http://www.nsg.no/index.cfm?id=167918>

Fortsatt nedbygging av tillit i rowiltforvaltningen?

Forslag til ny nødvergeparagraf i viltloven har vært ute på høring fra Miljøverndepartementet. Forslaget forkastes av beite-næringa og er overhodet ikke egnet til å bygge opp den tilliten som myndighetene savner i rowiltarbeidet.

Regjeringen strevde i hele tre år med å svare på sine egne ambisjoner om å modernisere nødvergeparagrafen i viltloven. Utkastet som nylig var på høring er preget av nettopp dette langvarige strevet og fremstår som en sliten og svelt byråkratisk akrobatikkøvelse.

I NSG var lovforslaget på høring ute i organisasjonsapparatet i sommer og møtte massiv kritikk: - Dette er teoretisk byråkrati, helt usikket til bruk i det praktiske liv, var de tillitsvalgte reaksjon. Det siktes her til regjeringens utspill om at nødvergerett skal veies opp mot bestandsmålene for den enkelte rovdyr-

art. Men - Nødvergeretten eksisterer ikke for rowiltets skyld, men for å verge mennesker og husdyr fra fare for lidelse.

Nødvergerett skal definere handlingsrommet i - ja, nettopp - en nødsituasjon. Det handler om både retten og den etiske plikten som den ansvarlige dyreeier og utmarksbruker skal ha til å forsvare seg selv og sine dyr i en opplevd akutt situasjon. Dette slår Norsk Sau og Geit fast i sitt høringssvar til Miljøverndepartementet.

NSG opprettholder sitt tidligere framsette krav til formulering av nødvergeretten og vil ha paragrafen formulert tilsvarende slik (forslag til ny tekst uthvet):

«Vilt kan felles uten hensyn til fredning når felling må anses påkrevd for å fjerne en aktuell og betydelig fare for skade på person.

På samme måte kan eieren, eller noen som

opptrer på eierens vegne, felle vilt under fare for angrep på husdyr, hund og tamrein.

Kongen kan bestemme at bestemmelsen i annet ledd ikke skal gjelde for spesielt truede arter eller spesielt truede bestander av enkelte arter.

Felling og forsøk på felling i henhold til første og annet ledd skal straks meldes til kommunen og politiet.»

Om å gjøre seg fortjent til tillit

Regjeringen har i flere høringssaker som angår landbruksnæringen i den senere tiden unnlatt å ta næringens innspill til følge. Det knytter seg også, av den grunn, selvsagt store forventninger til håndteringen av den foreliggende saken. Tillit er som kjent ikke noe man kan forlange og få, heller ikke i rowiltforvaltningen, det er noe man må gjøre seg fortjent til.

Nasjonale priser 2009

Norsk Sau og Geit opprettet i 2006 to nasjonale priser – en for geit; «Lykleprisen» og en for sau; «Gromsau».

Neste prisutdeling er i forbindelse med landsmøtet i Stjørdal 25. og 26. mars 2009. Vi ber derfor nå om forslag på gode priskandidater.

Disse utmerkelsene kom opprinnelig i gang etter at NSG ble bedt om å ta ansvaret for en videreføring av Nora-prisen som ble delt ut i Nord-Norge i tilknytning til Nora-prosjektet 2000-2003. Nora-prisen ga geiteholdet i Nord-Norge en positiv oppmerksomhet som NSG ønsker å føre videre til hele landets geitehold. Ved å trekke frem de som gjør en ekstra god jobb og derfor er berettiget en slik oppmerksomhet, håper styret i NSG at prisen vil være til inspirasjon for alle som jobber med geit.

Like naturlig syntes styret i NSG det var og samtidig opprette en nasjonal pris innen saueholdet.

Målsettingen med de to prisene er å:

- Stimulere til fortsatt kvalitetsbedring på produkt, dyrevelferd og drift generelt i geite-/sauholdet.
- Øke oppmerksomheten omkring, og skape positive holdninger til geita/sauen og produkter fra geita/sauen.

Statutter for Lykleprisen:

Den tildeles person/personer innenfor geiteholdet som har utmerket seg innenfor ett eller flere av områdene:

- Dyrevelferd
- Generell kompetanse
- Engasjement og rekruttering
- Avl og semin
- Melkekvalitet
- Forebyggende helsearbeid
- Økonomi
- Produktutvikling
- Kjøttproduksjon
- Forebyggende element
- Ullproduksjon
- Kreativitet og nytenkning

Statutter for Gromsau:

Den tildeles person/personer innenfor saueholdet som har utmerket seg

innenfor ett eller flere av områdene:

- Dyrevelferd
- Generell kompetanse
- Engasjement og rekruttering
- Avl og semin
- Kjøttproduksjon
- Ullproduksjon
- Forebyggende helsearbeid
- Økonomi
- Produktutvikling
- Forebyggende element
- Kreativitet og nytenkning

Lykleprisen og Gromsauene deles ut annethvert år i forbindelse med NSGs landsmøte. Prisene ble første gang delt ut på landsmøtet i Stavanger i mars 2007.

Neste gang prisene skal deles ut er i forbindelse med NSGs landsmøte i Stjørdal 25. og 26. mars 2009. Vi ber derfor om forslag på gode kandidater til Lykleprisen 2009 og Gromsauene 2009. Velbegrunnede forslag må være mottatt i sekretariatet innen 31. desember 2008.

Av Lars Erik Wallin

Lykleprisen 2007 ble tildelt Sigmund Indrevoll fra Sjørsnes i Troms (t.h.), mens Gromsauene 2007 gikk til Håkon Sigstad fra Kvam i Oppland. Det var daværende landbruks- og matminister Terje Riis-Johansen som stod for overrekkelsene. (Foto: Arne Flatebø)

Radioaktivitet

– 22 år etter Tsjernobyl

I Norge ønsker vi å ha et sauehold hvor vi kan utnytte de store utmarksressursene til beite. Dette er dessverre ikke bare problemfritt. Den største utfordringa i mange deler av landet er rovdynene og de tap og lidelser det fører med seg. Men også andre problemer gjør seg gjeldende og gir store utfordringer for de som blir berørt. For få dager siden kunne vi lese fra Møre og Romsdal om flått og de følgene det kan få. I andre områder er det fluer, fluemark og ikke minst alveld. En problemstilling mange av oss som er sauebønder i Valdres har kjent på kroppen siden 1986 er problemene knyttet til radioaktivitet. Sauebønder i blant annet Gudbrandsdalen og enkelte områder i både Trøndelag og Nordland sliter med det samme. Det er rart å tenke på at ulykken i et kjernekraftverk i Tsjernobyl en maidag for over 22 år siden fortsatt har konsekvenser for saueholdet vårt – vær- og vindforhold på denne dagen som førte til at det radioaktive nedfallet kom akkurat her.

Siden 1986 er to mill. sauer føret ned her i landet til en total kostnad på ca. 260 mill. kroner. Det er ikke bare for oss sauebønder dette er en problemstilling. Også storfe og geit på utmarksbeite blir berørt, og ikke minst de som har tamreindrift. For de som har lakterende storfe og geit løses problemet i stor grad med å gi dyrene tilskudd av kraftfôr med berlinerblått.

I tillegg til de vanlige spennings-

momentene i saueholdet, som hvor god beitesommeren har vært, hvor mange dyr som er tatt av rovdyr eller tapt på annen måte, knytter det seg for mange av oss også stor spenning til om det blir nedføring av sauene og hvor lang den eventuelt blir.

I august kunne vi med få dagers mellomrom lese to overskrifter i Nationen med ulikt budskap: «Soppår med bismak» og «Mindre radioaktive» – som henspeilet på lavere radioaktivitetsnivåer. Statens Strålevern har årlige overvåkingsmålinger og skal derfor gi oss en pekepinn om hvordan sesongen blir. Vi kan eventuelt foreta tidlig nedsanking for om mulig å unngå stigning av radioaktivitet i dyra. Økningen i siste del av beitesesongen er i stor grad knyttet til sauens inntak av sopp – noe det lett kan bli mye av etter en fuktig sommer. Selv plukket jeg med noen sopp fra beiteområdet midt i august og det var radioaktivitetsverdier på både 4.000 og 5.000 Bq per kg. Når du ser hvordan sauene gomler i seg av soppen er det nesten så du tenker at radioaktiviteten stiger for hvert jafs!

Grensen for radioaktivitet er 600 Bq per kg kjøtt. Det er nøye kontroll både i form av måling på levende dyr og kontrollmålinger av kjøtt på slakteriet. Vi i næringa må ta belastningen med nedføring, og med lange nedførings-tider er dette en betydelig jobb. Med nedføring av dyr i kanskje opptil 12 uker tærer dette kraftig på vinterføret, og det kan bli problem å få plass til dyrene innendørs. Nedførings-kompensasjonen har økt lite i løpet av disse 22 åra, og med lang nedføring er

den ikke god nok i forhold til ekstraarbeid og ekstra førkostnader.

Radioaktivt cesium har en halveringstid på ca. 30 år, så dette er en problemstilling vi fortsatt må slite med. Saltsteinen som legges ut i beiteområdet inneholder berlinerblått – noe som skal bidra til å redusere radioaktiviteten. Vomtabletter med berlinerblått brukes også i et begrenset omfang – problemet er bare at lammene er for små til å få tablettene før de sendes på fjellbeite.

Nå er sauesankinga godt i gang, og det er mange flotte lam. Må disse føres ned og kanskje bli overfeite før de kan sendes på slakteriet? Om få dager er det radioaktivitetsmåling og da får vi svaret i forhold til årets beitesesong.

La oss håpe at vi unngår lignende kjernekraftulykker i framtida!

Kristin Bakke Lajord

Brudd på god presseskikk?

«Klageren må tåle at virksomheten den organiserer, blir belyst på den måten det ble gjort i de to innklagede programmene», mener Pressens Faglige Utvalg, og røper at utvalget er blitt en part i rovdyrdebatten i stedet for å vurdere NRKs arbeid i forhold til VærVarsom-plakaten. For det kan umulig være slik at utvalget mener det i gitte situasjoner er greit å servere en usannhet eller to.

Saken gjelder TV-programmene «Ulv! Ulv!» og «Offerlammen», og klagen som Norsk Sau og Geit leverte. PFU begår en grov feil når de gjør dette til et spørsmål om hva en skal tåle. Det er ikke spørsmål om å tåle, men om hva en skal tillate. Her er det Pressens Faglige Utvalg skal gjøre jobben sin, - noe de altså overhodet ikke har gjort. Det blir også feil når de skriver at virksomheten «blir belyst», for det var det motsatte som skjedde. Viktige forhold ble fordekt!

«Ord og bilder er mektige våpen. Misbruk dem ikke!» Slik står det til slutt i pressens «VærVarsom-plakat», som uttrykker pressens egne etiske normer. Blant punktene nevner jeg særlig to: «Gjør klart hva som er faktiske opplysninger og hva som er kommentar», og «For bruk av bilder gjelder de samme aktsomhetskrav som for skriftlig og muntlig fremstilling». I programmet «Offerlammen» ble det opplyst at sauebønder tjener mest på at dyra blir tatt av rovdyr. Faktisk var dette et klart hovedbudskap i programmet, og tydeligvis mye av hensikten med i det hele tatt å lage det. Journalisten la gjennom hele programmet tydelig for dagen et sterkt personlig engasjement, og programmet fikk derfor preg av å være et debattinnlegg. Og det må vi tåle. Men da plikter så vel programskaper som NRK å opplyse om at det er et innlegg i debatten.

I stedet ble programmet presentert som et dokumentarprogram, og det var nesten imponerende å se hvordan man hadde satt sammen intervjuer og film-innslag for å skape det inntrykket man ønsket.

Opplysningen om hvordan man «tjener mest» er kort og godt feil. Usann, om man vil. Innslaget om gjerder

var mildt sagt misvisende. Det ble fremstilt som om svenskene ligger langt foran oss, noe de slett ikke gjør. For snart 30 år siden ble elektriske gjerder mot rovvilt utprøvd parallelt på svensk og norsk side av grensen. Det første gjerdet i Trysil kom på plass for flere år siden. Erfaringene er delte både i Sverige og Norge. At sauer på inngjerdede områder utvikler sykdommer og rammes dødelig av parasitter, fikk ingen plass i programmet. Trolig fordi det ville passe dårlig i forhold til det inntrykket man ønsket å skape. Her var det jo om å gjøre å fremstille bonden som kynisk i forhold til dyrevelferden.

Direkte manipulerende var film-innslaget hvor man viste svenske,

robuste rovviltgjerder for så å vise bilder av en norsk sauebonde som satte opp et lavt flyttbart gjerde som er helt vanlig til inndeling av beiteområder innenfor de ytre og langt mer solide gjerder. Som dokumentar var programmet uetterrettelig. Som debattinnlegg hadde det utvilsomt en del interessante elementer i seg. Men et brudd på god presseskikk er det etter min oppfatning ingen tvil om at det representerte. At selveste Pressens Faglige Utvalg ble rundlurt, viser bare hvor alvorlig det er når såkalte dokumentarprogrammer blir laget på denne måten. Det er mange som tror at det de ser er sant.

Thorbjørn Bakken, Trysil

Bygge nytt eller restaurere?

«Islandsk»- eller tradisjonsinnredning.
Strekmetall, plastrister, gjødseltrekk eller talle.
Glas og dører.
Fører også Lac-Tec mjølkedrikkautomat for lam.

O. Grobakken
LANDMEK
LANDBRUKSMEKANISERING OG VEDLIKEHOLD

**Du får det
som du vil!**

2943 Rogne. Tlf 61 34 25 50 Mob 90 60 90 93
e-post grobakken.lamdme@c2i.net

NSG etterspør nye løsninger

Moderne næringsvirksomhet trenger moderne verktøy. Beitenæringa er intet unntak. - Når får vi muligheten til virkelig å effektivisere den delen av produksjonen som foregår i utmark, er det mange som spør seg.

For Norsk Sau og Geit er det veldig viktig å følge med på utviklingen av såkalte radiobjeller til bruk på beitedyr i utmark. Dette er betegnelsen på et verktøy som kan bidra

til å effektivisere beitebruken gjennom å gi informasjon til eier om dyras ferdsel og posisjon i terrenget. Et slikt verktøy for elektronisk overvåking av beitedyr på utmarksbeite har lenge vært etterlyst og behovet har bare økt. NSG har gjennom en årrekke lagt arbeid i oppfølging av dette temaet og har opparbeidet stor kompetanse på feltet. Organisasjonen har ikke eierinteresser i utviklingsarbeidet og kan derfor vurdere tema og produkter på en rent faglig basis.

Må være prisgunstig og virke under alle forhold

NSG har på dyreeiers vegne hele tiden stilt klare krav til et slikt verktøy; det må være designmessig robust, det må være driftssikkert og det må ha en prislapp bonden har råd til å betale. Foreløpig

har vi ikke sett noe system som klarer å tilfredsstille disse grunnleggende kravene fra beitenæringa. Norsk Sau og Geit mener at det fra utviklernes side bør lyttes nøye til beitenæringas behov og kompetanse. Bare på den måten kan man komme raskt i mål med et riktig produkt. Norsk Sau og Geit stiller seg derfor fortsatt til disposisjon for teknologiutviklere som trenger beitenæringas kvalifiserte råd og synspunkter!

Av Ragnhild Gudrun Vikesland

Foto: Vera Gjersøe

FORMEL

FORMEL Lam

Spesialfôr til lam som kan brukes vår og høst. Gir topp kjøttfylde og god klassifisering av lamma. FORMEL Lam sikrer økonomien i oppfôringa.

- Kan gis etter appetitt
- Høyt innhold av fiber gir god vom og forebygger diaré
- Mineralinnhold som forebygger urinstein

Geita er inga lita ku

- Geita har en enorm evne til å utnytte kroppsreserver. Den er fleksibel og kan gå opp og ned i hold uten særlig problemer, i motsetning til kua, som raskt utvikler fettlever og ketose når den må tære på fettreservene etter kalving. Disse orda fra Harald Volden, fagsjef føring i TINE, illustrerer bare noen av de fagtemaene som ble belyst på Geitedagene 2008.

Geitedagene ble avholdt 12.-14. september i tradisjonsrike Vinje i Telemark. Deltagerne fikk gjennom et flott arrangement en smak av lokal kultur og tradisjon, faglig påfyll og en dose motivasjon til videre arbeid.

Foredrag om føring

Harald Volden holdt foredrag om

føring av geit. Voldens hovedbudskap var at geita ikke er noen liten ku. Geita ble behandlet som en selvstendig art gjennom hele foredraget. De 130 deltagerne på geitedagene fikk en grunnleggende innføring i føringslære og fysiologi, med vekt på omsetning av fôr.

Volden la fram at en ernæringsmessig optimal føring er avgjørende for melkeytelse og kjemisk sammensetning av melka. Geitemelka har god kvalitet når den har et høyt tørrstoffinnhold.

Utnytting av kroppsreserver

Geita har en enorm evne til å utnytte kroppsreserver. I tidlig laktasjon (1-10 uker) er energibehovet på topp 1-5 uker etter kjeing. Da skjer det en intens energimobilisering, der geita kan bruke 3-6 kg kropps fett i løpet av perioden. Dette tilsvarer 0,5 FEM per dag.

Inga lita ku

Geita er fleksibel og kan gå opp og ned i hold uten særlig problemer, i motsetning til kua. Det er begrenset hvor mye geita klarer å ta opp i begynnelsen av laktasjonen, pga. fysiologiske faktorer, derfor må den tære på kroppsreservene.

Grovfôret er viktig

God grovfôrkvalitet er alfa og omega. En god gjæringskvalitet kan ikke undervurderes og har stor betydning for opptaket av surfôr.

Helsetjenesten for geit

Det ble holdt foredrag rundt mange interessante temaer under Geitedagene. Liv Sølverød fra Helsetjenesten for geit gikk gjennom hvor viktig det er å bruke helsekort og helseperm og rapportere til geitekontrollen. Hun tok opp at sanering er et viktig tiltak for å bedre dyrevelferden.

Helse og velferd

Flere prosjekter som omhandler helse og velferd hos geit ble presentert. Karianne Muri Daae, NVH, jobber med et prosjekt om geitevelferd og infeksjonssykdommer. Et av målene med prosjektet er å beskrive sykdoms- og smerteatferd hos geit, slik at det blir lett å identifisere dyr som trenger behandling. En spørreundersøkelse om smerte og velferd vil bli sendt ut til alle geiteholdere i løpet av høsten.

Gunvor Elise Nagel-Alne fra NVH skal evaluere «Friskere geiter»-prosjektet, der informasjonsgrunnlaget er registreringer i Geitekontrollen, prøvetaking og besetningsgjennomgang i utvalgte flokker.

Kari Lybeck er stipendiat ved Veterinærinstituttet og jobber på et prosjekt om paratuberkulose, der testen og tolkning av denne blir gjennomgått. Målet er å optimalisere innsendingsprosessen og øke kunnskapen om hvordan testen fungerer.

Hviletid

Forsker ved UMB, Inger Lise Andersen, holdt foredrag om sosialt miljø for

geit. Geiter er nøye på at det skal være tørt og reint. Tilgriset binger fører til kortere hviletid for geitene. Geiter foretrekker å ligge mot vegg og stort sett uten kroppskontakt. To etasjer i liggeområdet påvirker ikke hvilemønsteret, men det reduserer aggresjonsnivået. Når det er flere geiter per spiseplass fører det til mer aggressiv atferd, fysiske fortrenginger og mindre spising. Noen opplever i slike tilfeller store reduksjoner i føropptak.

God oppslutning om Friskere geiter

Friskere geiter ble presentert av prosjektleder Dag Lindheim. Det har vært en økende interesse for prosjektet i senere tid. Per dags dato er det 213 produsenter som har gjennomført eller er i gang med saneringen. Av disse er det 44 som har startet i år. For 2009 er det 61 påmeldte og seks i 2010. Det er diverse aktiviteter som er i gang. Brukerundersøkelser, gjennomgang av ulike tester og kurs for besetningsveterinærer og geiterådgivere. Det jobbes også med å bedre mulighetene for produsenter til å informere om kje til salgs.

Det har vært noen tilfeller av re-smitte i noen sanerte besetninger. Ett tilfelle av CAE i 2008, ni tilfeller av byllesjuka i 2007 og to i 2008 og ett tilfelle av paratuberkulose i 2007. Fremtiden for «friskere geiter»-prosjektet ble diskutert i godt over en time og både positive og negative erfaringer og meninger kom fram. Ingolf Folven, lederen i samarbeidsrådet for Helsetjenesten for geit, avsluttet diskusjonen med å oppfordre alle produsenter til å slutte opp om friskere geiter. Det er viktig for næringas omdømme og fremtidig salg.

Diverse lokalproduserte oster fra Telemark servert under geitedagene.

Ny giv for avlen

Avlssjef Thor Blichfeldt i NSG presenterte en ny giv for geiteavlen. Friskere geiter har ført til en nedgang i avlsarbeidet som vi nå skal komme oss forbi. NSG har store ambisjoner og gode planer. Det kreves hardt arbeid som forhåpentligvis vil føre til god avlsmessig framgang. Nøkkelen til avlsframgang ligger i å få avkomsgransket tilstrekkelig med bukker for å få inn gode elitebukker i semin. Man er nå i gang med gentesting av kaseingenstatus. Dette kommer for fullt og man kan vente seg gentesting også på andre enkeltgenskaper.

Geitemelka – en fremtidig vinner?

Knut Erik Grindaker, fagsjef TINE

FoU-senter, la fram status per i dag, som sier at det skjer en hel del på geitefronten. De brune ostene står for 75 % av geitemelksproduktene, men de hvite ostene vil få mer og mer betydning. Det har vært en god anvendelse av geitemelka i 2008 og produsentene får skryt for å ha gjort en kjempejobb med å redusere innholdet av frie fett-syrer. Det er en bra utvikling i hele landet når det gjelder fetttsyreverdier fra 2006 til 2008. Tyskland er det tyngste markedet når det gjelder eksport av Snøfrisk. Russland ligger hakk i hel. For å lykkes i markedet er merkevarekvalitet veldig viktig. For å kjenne igjen produktet er stabil og god råvarekvalitet helt avgjørende.

Tekst og foto: Trine Bjørnerås

Interesserte deltagere under geitedagene.

Foredragsholderne Liv Sølvørød, Ingolf Folven, Dag Lindheim, Thor Blichfeldt og Knut Erik Grindaker.

Stor forsknings- og utviklingsaktivitet på geit

Geitevelferd og infeksjonssjukdommar (2007-2011). *Karianne Muri Daae, stipendiat NVH.*

Geitehelse og sjukdomskontroll (2006-2010). *Gunvor Elise Nagel-Alne, stipendiat NVH.*

Anthelmintikaresistens hos småfe i Norge (2007-2011). *Atle V. Meling Domke, stipendiat NVH.*

Sosialt miljø hos geit (2005-2009). *Inger Lise Andersen, forsker UMB.*

Laktoferrin i geitmelk-helse aspekter (2006-2010). *Ashoka Sreedhara, stipendiat, UMB.*

Fordøyelse av myseproteiner fra geitmelk – effekter på immunceller (2006-2010). *Ellen Kathrine Eriksen, stipendiat, UMB.*

Føringsmessige årsaker til smaksfeil på geitemjolk (1998-2002). *Margrete Eknæs, stipendiat, UMB.*

Meir og bedre grovfôr som basis i norsk geitehold (2005-2009). *Ingjerd Dønnem, stipendiat, UMB.*

Genetiske proteinvarianter i etiopiske geiter med gode koagulasjonsegenskaper (2007-2011). *Mestawet Taye, stipendiat, UMB.*

Identifikasjon av fett og fettsyrer i melk fra ku, geit, sau og humanmelk i tillegg til umettede fettsyrer etter fordøyelse med humane enzymer (2008-2012). *Hanne Devle, stipendiat, UMB.*

Kvalitetsstabilisering av geitmelk (2007-2008). *Knut Erik Grindaker, fagsjef TINE FoU-senter.*

Anvendelse av geitmelk (2008-2010). *Knut Erik Grindaker, fagsjef TINE FoU-senter.*

Friskere geiter (2001-2010). *Dag Lindheim, prosjektleder, TINE Rådgiving.*

Bedre råstoff for kvit geitost fra geitene i Sunnlyven. «Sunnlyven-prosjektet» (2007-2010). *NSG Semin AS, Sunnlyven bukkering, NSG og TINE.*

Kvalitetsmjolk for kvit geitost (2008-2012). *Kontaktpersoner: Gerd Vegarud (IKBM) og Tormod Ådnøy (IHA), UMB.*

Roar Pelsindustri DA

Kampebråten 10, Pb. 157, 1300 Sandvika, etablert 1946

Mottar alle sorter skinn for beredning
Alle sau- og lammeskinn leveres vaskbare
Innlevering alle dager, også lørdager og søndager

Beredningspriser sau/lam, stor sau/vær:

1 stk.: 260,- / 2-5 stk.: 240,- / 6-10 stk: 235,-
11-15 stk.: 230,- / 16-25 stk.: 225,- / Over 25 stk.: 200,-

Alle priser eks. mva.

Sammenlign gjerne vår kvalitet/pris

Vi har henteavtale med de fleste slakterier

www.roarpels.no - Tlf.: 67 54 87 02 - E-post: roarpels@start.no

Nå er det enklere for deg å få full oversikt over sauebesetningen!

LINDHOLT DATA
i AGROgruppen

Ny teknologi åpner for forenkling og effektivisering i saueholdet. RFID- (elektroniske) merker kan gjøre registrering sikrere når dyr skal ut på beite og hjem igjen. Bruk av vekt med RFID-leser eller lesestav gjør veiing raskere og mye sikrere. Tomannsjobb blir enmanns. Alle har vel opplevd å veie eller få hjem et dyr man allerede har registrert, på grunn av feillesing av nummer. Små håndholdte datamaskiner (PDA eller mobiltelefoner) kan brukes i stedet for papir og blyant. De tar liten plass og er enkle å bruke. Her er opplysningene også søkbare, og de kan enkelt overføres til PC-program.

Noen eksempler på hvordan du kan forenkle registreringsarbeidet i saueholdet etter at de elektroniske øremerkene (RFID) er kommet:

Ved for eksempel veiing kan du bruke PDA'en eller en lesestav til å lese ørenummeret, og deretter taste inn vekten. Bruker du elektronisk vekt registrerer den begge deler automatisk. Data

synkroniseres så enkelt inn i Led-Sau, og du unngår tasting.

Ved slipping og samling leser du ørenummeret ved hjelp av PDA eller lesestav, og feilskrivning unngås (ingen skrivning).

Ved beitetilsyn kan PDA med innlagt Mini-LedSau, brukes for å slå opp den enkelte sau. Her kan du registrere «sett sau», «død» og skrive i dagbok. Disse kan så synkroniseres med Led-Sau når du kommer hjem.

Led-Sau er bygd for å ta i bruk den nye teknologien. De som står bak dette saueprogrammet har hele tiden vært opptatt av å være i forkant av utviklingen.

For brukere av Led-Sau har registrering ved hjelp av PDA vært i bruk et par år allerede. De som har tatt den i bruk sier det er en revolusjon når det gjelder registrering av opplysninger, og de kan ikke tenke seg å gå tilbake til vanlig registrering.

De nye radiobjellene, i kombinasjon

med RFID-merkene, forteller hvor sauene befinner seg til enhver tid. Du starter bare opp Led-Sau, klikker på menyen «Radiobjelle», og programmet viser deg på kart hvor de forskjellige sauene er. Dette vises på skjermkartet ved hjelp av ørenummeret på sauene, og viser samtidig hvor sauene har vært i forkant av dagens posisjon. Ved hjelp av dette systemet vil en kunne registrere uro i flokken, noe som kan indikere eventuell rovdyrplage eller ikke.

En trenger absolutt ikke være medlem i sauekontrollen for å ta alt dette i bruk. Dette kan brukes av alle saueholdere som er opptatt av å forenkle registreringsarbeidet i saueholdet. En får også god hjelp til å se sammenhenger og årsaker. Sending til rådgiver for sauekontrollmedlemmer.

På tide å legge papir og blyant til side for å ta i bruk ny teknologi? Ring **62 34 50 05** for flere opplysninger, eller gå til www.lindholdtdata.no og les mer.

BRANNALARM

Særdeles godt egnet for små og mellomstore driftsbygninger

Små montasjekostnader og ingen overraskende tilleggsutgifter!

Markedets mest montasjevennlige anlegg monteres i stor grad av bonden selv.

FG-godkjent anlegg som tilfredsstiller Mattilsynets krav.

Kan enkelt utvides til å omfatte flere bygninger.

HØSTPRIS

For småfebønder

Fra kr 15.600,- eks. mva.

Drengen as

6658 Rindalsskogen - Tlf. 72 59 01 00
Fax 72 59 01 01 - firmapost@drengen.no

Vi leverer over hele landet!

FORSKUNGSINSTITUTTET FOR
BOONNINNFØRSELSESNØND

ASPUJ Drifts- / Fintall

Dunottar Castle - rett sør for Aberdeen.

Skottland:

– Der whisky og sau betyr mykje

Skottland er vår nærmaste nabo i vest. Landet som held på å lausriva seg frå styret i London, har i dag ca. 5 millionar innbyggjarar. Hovudstaden er Edinburgh som faktisk ligg attmed ein vulkan, Arthur's Seat. Byen er kanskje mest kjent for Edinburgh Castle og Military Tattoo. Det er òg interessant å sjå gatenamn som Grassmarket, Haymarket og Cowgate. Desse namna viser kor stor rolle landbruket har spelt i denne gamle kulturbyen.

For rogalendingar og oljefolk er Aberdeen den mest kjende byen. Stavanger har mange daglege flyavgangar til Aberdeen, og sjølvsagt motsatt. Det tek berre ein time med fly over Nordsjøen. Dersom sikten er god, kan ein sjå det flotte landskapet med kveg, sauer og store kornåkrar. Så om du tek turen - be om vindusplass.

Livets vatn

I området utanfor Aberdeen finn ein Skottlands beste kornkammer. Det er mest bygg som blir dyrka og litt havre til skottane sin havregraut. Det er klart at noko av byggen går til kraftfôr, men

det meste går til framstilling av whisky. Whisky kjem av gælisk og betyr livets vatn. Maltwhisky eller helst single malt whisky er eit ekte naturprodukt, bare laga av malta bygg, vatn, gjær og torv.

Det er lite skog i Skottland, men nok av torvmyrer. Torv har vorte brukt til brensel så lenge det har budd folk i området. I whiskyproduksjonen blir brenning av torv brukt til å tørka den fuktige byggmalten. I dag er dette mest å rekna som smakstilsetjing, men skottane likar å halda oppe gamle tradisjonar.

Skatt som avlat

I gamle dagar føregjekk denne produk-

I Skottland finn ein òg blesete sauer. Desse har horn.

sjonen heime, mest på kvar gard. Alle bønder med respekt for seg sjølve hadde lært seg kunsten å brenna brennevin. Lærdommen vart ført vidare frå far til son. Heimebrenning var ikkje heilt lovleg, men dersom bøndene betalte skatt til staten, vart lovbroten oversett. Statens skatteinnkrevjarar gjekk frå gard til gard og talde whiskytonner for så å krevja inn avgift.

Sauevask på tønner

Så lenge vi menneske har halde husdyr, spesielt sau, så har utvortes snyltarar vore eit problem. Det har derfor vorte vanleg å la sauene bade i kjemiske stoff som drep desse småkrypa. På norsk seier vi sauevask, medan skottane kallar det Sheep Dip.

Sheep Dipen blei oppbevart på same slags tønner som whisky. Mange sauebønder (om ikkje alle) kalla whiskyen for sauevask. Då statens menn kom og skulle krevja inn avgifta, sa bøndene:

- Eg har ikkje whisky, men mange tønner med sauevask, bare kom og sjå. Sauene mine har så mange plager med desse småkrypa at eg må bada dei ein gong i månaden.

Skatteinnkrevjarane var kanskje ikkje dei smartaste, og dei godtok desse historiene.

Sheep Dip

I vår tid er heimebrenninga ikkje så utbredt lenger. Det er nå mest vanleg å

Sheep Dip - whisky for sauebønder.

kjøpa whisky. Mange bønder kjøper whisky i tønner og får det fakturert som sauevask. Dersom kona spør husbonden om kva han kjøpte i dag, svarar han berre:

- Eg kjøpte ein del sauevask.

Dessutan er det greit å skriva det av i rekneskapan.

Så historiene om Sheep Dip lever i beste velgåande. Denne whiskyen blir ennå laga, men mest seld på flasker. Sheep Dip er ein såkalla «vatted malt», det vil seie at den er frå mange whiskydestillari i Skottland. Den er lagra i 8-12 år på eikefat. Dette er ikkje ein dårleg whisky slik som namnet skulle tilseie. Ein av whiskyekspertane, Jim Murray, seier dette:

- Young and springly like a new born lamb.

Sheep Dip er noko alle sauebønder bør ha i hylla. – Skål!

Tekst og foto: Dag Øvstebo

GJØDSELKJELLERPORT

Kontroll av gjødselporter.
Ta alltid en kontroll på gjødselporten din. Vi har delene på lager.
Kanskje den bør skiftes ut?

EIKERPORTEN en markedsleder, hvorfor:

- Den «skreddersys» dvs. den produseres etter ønskelige mål.
- Enkel å montere (ca. 4 t.) gjør det selv.
- Åpnes og lukkes på 1 min.
- Prisen er gunstig.

Agro - Bygg & Teknikk AS
N-3174 Revetal

Tlf.: 33 06 27 65 - 95 06 58 80
www.agrobygg.no

Innredning for sau, geit og storfe Strekkmetall

**Holmslet
Mek. verksted AS**

8646 Korgen

Tlf.....75 19 11 90

Mob.481 56 374

Fax75 19 11 90

Norsk ull:

Kvalitet og verdi

God ullsortering og behandling letter jobben for ullklassifisøren og gir deg et bedre ulloppgjør.

Norge har antakelig verdens beste ullordning. I tillegg til det forhandlerne tjener på ulla ved å selge den til verdensmarkedets priser, gis det et tilskudd fra Staten som differensieres etter kvalitet. Dette gjør at norske sauebønder tjener på å ha god ullkvalitet, både gjennom avlsarbeid og håndtering av ulla.

Forskjellen i pris for ulike kvaliteter av fellull er fra oppunder femti kroner pr. kilo til fem-seks kroner. Prisen er avhengig av avlsmessig kvalitet, som fiberfinhet, glans, lengde, spenst osv., men også av håndtering og sortering.

Hva kan gi nedsatt pris selv med god avlsmessig kvalitet?

- Hvit, god ull som er filtet vil få en prisreduksjon på opptil førti kroner pr. kilo.
- Pigmentert, god ull som er filtet vil få en prisreduksjon på over tjue kroner pr. kilo.

- Samme prisreduksjon gjelder dersom ulla inneholder mer vegetabiler (høy, fôrrester, kutterflis, skogbøss og annet) enn akseptabelt.
- Sterkt tilskitnet ull kan få en prisreduksjon på fra nesten tjue kroner til over førti kroner pr. kilo.
- For hver kilo ull som er feil sortert, dvs. buk-, lær-, haleull blandet med fellull, kan man tape opptil tretti kroner.
- Ull med merkemaling er ikke tilskuddsberettiget i henhold til Norsk ullstandard, så denne ulla taper hele den opprinnelige kiloprisen.

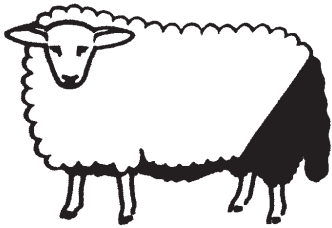
Ullinntekten er avhengig av kvalitet og mengde. Presiseringen virker selvsagt, men i mange andre land i Europa og verden for øvrig får ikke bonden nødvendigvis uttelling for dette. Grunnen er lav verdensmarkedspris generelt i tillegg til manglende sortering, klassifisering og innsamling - kort sagt mangler de en ullordning. I mange av disse landene bruker både bønder og myndigheter midler på å kvitte seg

med ull som har negativ verdi på ullmarkedet, dvs. det lønner seg ikke å selge den, og ulla blir destruert ved brenning eller nedgraving eller lignende med til dels store kostnader.

I Norge hører man til tider en påstand om at det egentlig ikke vil lønne seg at alle forbedrer eller tar vare på ullkvaliteten på sine dyr. Det hevdes at med dagens ordning, med et fast tilskudd pr. kilo, vil man få en utflating av tilskuddssatsene og at de som har god ull dermed vil få litt mindre. Men da har man ikke tatt med i beregningen at god sortert ull også vil oppnå en høyere pris på verdensmarkedet. I tillegg kommer at ullmottakene vil spare så mye tid på å håndtere riktig sortert ull av god kvalitet, at man regner med en økonomisk uttelling på oppimot to kroner pr. kilo ved korrekt sortering av all norsk ull.

Noen råd og oppfordringer til både sauebønder og saue-slakterier

- Må man bruke merkemaling, bør man bruke vannfaste, hurtigtør-

Buk-, lår- og haleull sorteres for seg.

kende typer og merke der hvor det gjør minst skade, for eksempel i hodet.

- Det bør absolutt ikke brukes kutterflis til strø i binger eller biler. Finkornet, tørr sagflis kan benyttes, men den må plasseres i bingebil før sauene kommer dit, og ved transport i flere høyder må etasjergulvene være tette.
- Våte eller fuktige sauer/lam må tørkes før klipping!
- Når ulla klippes, må klipper og ullhåndterer samarbeide om best mulig sortering i fellull og buk-, lår- og haleull.
- Det holdes klippe- og ullsorteringskurs over hele landet, og det oppfordres til større deltakelse.

Klipperen legger grunnlaget for god ullsortering.

- Hvis slakteriene ønsker norske klippere bør de ha rekrutteringsplass(er). Norske klippere kan bli og er like raske som utenlandske. I tillegg lærer de om riktig ullsortering.

Fagtjenesten for ull besøker saueslakterier og ullstasjoner over hele landet, og prøver av norsk ferdigpakket ull blir

analysert ved et ull-laboratorium. Helt entydig viser det seg at ikke minst kutterflis og annet uegnet strø som fester seg i ulla, ødelegger kvaliteten på store mengder god lammeull og saueull.

Sissel Berntsen
Fagtjenesten for ull, ANIMALIA

stedall fotografisk - 0001 - foto: Flemming Skudal

Tilskuddsfôr i pellettert form

- god smakelighet
- mindre støv
- lettere håndtering

Pluss Multitilskudd Sau – uten kobber

Når er Multitilskudd nødvendig?

Grovfôret dekker som regel ikke behovet for mineraler og vitaminer. Når dyra får mindre enn 300 g kraftfôr er tilskudd helt nødvendig. Det samme gjelder når det gis alternative fôrmidler uten tilsatte mineraler og vitaminer.

Gi også tilskuddsfôr på høstbeite, før og under paring, samt før og under lamming. Nok mineraler og vitaminer øker trivsel, produksjon, fruktbarhet og helse.

Pluss

Felleskjøpets tilskuddsfôrserie

Multitilskudd fra Felleskjøpet

NM i bruk av gjetarhund 2008:

Stordugnad i Stryn

Stryn bur seg på stordugnad til NM i bruk av gjetarhund, frå fredag 17. til laurdag 19. oktober. Halvor Tenden, leiar i hovudkomitéen, har med seg ein dugnadsstab på over 50 personar.

Tenden har sjølv vore aktiv i gjetarhundarbeidet i Stryn sidan han kjøpte sin fyrste border collie i siste halvdel av 1990-talet.

Han er svært positiv til måten Stryn Sau og Geit integrerer gjetarhunden og gjetarhundarbeidet i lagsarbeidet.

Full oppslutnad

På slutten av 90-talet var det berre nokre få som hadde gjetarhund i området.

- I starten var vi berre to-tre som dreiv med gjetarhund. Men då vi skulle til å arrangere prøve for fyrste gong, var det likevel ikkje problem med å få med nok folk til å hjelpe til. Det var full oppslutnad om prøva. Folk stilte opp for å vere med i alle funksjonar, frå sekretari-

at til utsetjing av sau og matsservering, sjølv om dei ikkje var involvert i gjetarhundarbeidet sjølve, seier han.

I dag har Stryn Sau og Geit ein dugnadsstab som er rutinerte når det gjeld å arrangere gjetarhundprøver. Den årlege Stryn-prøva har utvikla seg frå ei lita, lokal prøve til ei stor distriktsprøve som samlar deltakarar frå fire fylke.

- Og vi er i ein svært heldig situasjon når det gjeld å få medhjelparar. I staden for at vi må ringje rundt og mase for å få tak i folk, så ringjer medhjelparane oss og spør kva tid dei skal stille opp for å hjelpe til i år, seier Tenden.

Imøtekomande grunneigarar

NM skal avviklast på Kyrkjeide, aust for Stryn sentrum. Her har det tidlegare vore arrangert fleire store gjetarhundprøver.

- Det er ein fin stad å arrangere prøve. Arenaen er oversiktleig og publikumsvenleg, samstundes som det er råd å få til ein bane som er utfor-

drande nok. Arealet er også slik at det er enkelt med oppstalling av sau, seier Halvor Tenden, som legg til at grunneigarane på Kyrkjeide fortener ei ekstra takk for sitt samarbeid.

- Det er sju grunneigarar, og alle har synt berre velvilje når vi har spurt om å få arrangere prøve her. Dei har stilt både åker og eng, hus og garasje til disposisjon. Fleire har vore med og hjelpt til under førebuingane til arrangementet også, seier han.

Tidlegare har ein garasje vore nytta til kafédrift under prøvene i Stryn. Men no krevst det større dimensjonar. Til NM er det leigd inn eit stort telt som vanlegvis vert nytta til revyfram- syningar om sommaren.

- Her vert det middagsservering kvar dag, i tillegg til kaffimat og kiosk- sal, fortel hovudkomitéleiar, som ser fram til travle NM-dagar i heimbygda.

Du finn meir om NM i bruk av gjetarhund på websidene til arrangøren: <http://www.gjetarhundnm.com/>

Av Arne Flatebø

VELVILJE: - Alle grunneigarane har synt stor velvilje i høve til NM, seier Halvor Tenden, leiar i hovudkomitéen for Gjetarhund-NM 2008. I bakgrunnen ser vi deler av arenaen på Kyrkjeide, den er både oversiktleig og publikumsvennleg. (Foto: Gunhild Sindre)

STORE OG SMÅ: Hedda (5) er gjerne med mamma Margrethe på gjetarhundtrening. Det lovar godt for rekrutteringa!
(Foto: Gunhild Sindre)

- Eit inkluderande miljø

Gjetarhundmiljøet i Stryn har blitt lagt merke til utanfor kommunegrensa. – Her har vi eit veldig inkluderande miljø, seier Margrethe Garlid.

Ho er ei av mange som dei seinare åra har dukka opp på arenaen og gjort seg bemerkta. For to år sidan debuterte ho sjølv som NM-deltakar.

Margrethe arbeider med sau både på heimgarden og når ho i tillegg tek på seg leigesanking med hund.

Har tid til andre

- Det er lett for nye folk her i Stryn å kome med i gjetarhundmiljøet. Dei som har drive på lenge er flinke til å ta med dei som er urøynde, seier Margrethe Garlid. Ho viser særleg til Halvor Tenden og Egil Syversbråten, som begge i dag konkurrerer på høgt plan med gjetarhundane sine.

- Dei har teke oss andre med på treningar, delt kunnskapar med oss og lært oss opp, seier ho.

Eige gjetargilde

Etter kvart har miljøet i Stryn også blitt eit samlande miljø for folk frå andre bygder. Folk kjem gjerne langvegsfrå og er med på fellestreningar, og mange tilbyr seg også å hjelpe til på den årlege gjetarhundprøva som alt er blitt ein tradisjon i Stryn.

På førjulsvinteren, når det er stilt på trenings- og prøvefronten, samlast gjetarhundfolket til sitt eige julebord.

- Gjetargildet er liksom høgdepunktet, seier Margrethe Garlid.

- Det er veldig fint å kunne samlast og ha det litt kjekt i lag som ei avslutning på sesongen. Vi starta med dette i det små, men no har det i grunnen blitt eit julebord for gjetarhundfolk frå heile Sogn og Fjordane, fortel ho.

Stor dugnadsånd

Stryn er også kjend som ein dugnads-kommune. Det er mange, store arrangement som har funne stad her dei seinare åra. Sist no i vinter, med NM i skiskyting.

- Folk her er vande til å ta i eit tak

på dugnad. Det er også med og skaper eit godt miljø, seier Garlid og får støtte frå leiaren i arrangementskomiteén Halvor Tenden på det.

Av Arne Flatebo

INKLUDERANDE: - Miljøet her er ope og inkluderande. Det er lett for nye å kome med, og dei som har drive lenge deler kunnskapane sine med andre, seier Margrethe Garlid. (Foto: Gunhild Sindre)

Mykje sau – mykje rype?

I mange år har det vore ei oppfatning hjå ein del rypejegerar at der det beitar sauer vil det vere lite ryper. No ser det ut til at sauebønder og rypejegerar over heile landet kan gle seg over eit foreløpig forskningsresultat som viser det motsette.

Det er nå offentliggjort foreløpige resultat frå eit beiteprosjekt som har pågått i nokre år i Hol i Hallingdal. Atle Mysterud og Gunnar Austrheim (UiO/NTNU) har stått i spissen for forskingsprosjektet. Dette starta i 2000 og gjekk ut på å kartlegge økologiske effektar av sauebeiting i høg fjellet. Hovudmålet var å sjå på samanhengar mellom beiting, beitedyrrettlegg og dei økologiske effektane dette skapar. Mysterud og Austrheim ville teste om ein kan få ulike effektar av beiting med lite kontra mykje sau, og måtte difor køyre gjentak med ulike tettleikar av beitedyr. Gjennom eit storskala-eksperiment har dei på eit 2,7 km²

stort inngjerda område gjort tilfeldige utval med «mykje sau» per beiteining (80 sauer per km² beitbart areal), «lite sau» (25 sauer per km² beitbart areal) og «ingen sau». Desse har vorte delt opp i mindre einingar og plassert tilfeldig i terrenget.

Forskjellige reaksjonar

Ulike organismegrupper reagerte veldig ulikt på dei ulike beitetettleikane, og nokre reagerte ikkje i det heile teke. Blant insekta reagerte biller sterkt, og planteetande biller reagerte sterkt sjølv ved låge tettleikar med sau. Insektgruppa tovenger (fluger og mygg) reagerte ikkje på beiting i det heile teke, medan edderkoppar reagerte på same måten som biller. For smågnagarar var det markmusa som hadde det største utslaget på sauebeitinga. Ved høge tettleikar av sau var det lågare vekstrate på markmusbestanden. For klatremusa gav det ikkje noko markert effekt av at det var mykje sauer. Her syner det tydeleg at dei som lever av det same som sauen får ein mykje sterkare respons på høgare tettleik av sauer.

Sauebeiting aukar rypebestanden

Litt interessant var det utslaget som høg beitetettleik av sau hadde på rype. Det fjerde året beitestudiet føregjekk, var det meir ryper der det var «mykje sau», enn der det var «lite sau» eller «ingen sau». Sannsynlegvis seier dette noko om kvaliteten på beitet for rypa sin del, utan at ein kan seie det heilt sikkert. Imidlertid syner responsen til andre artar, til dømes heipiperlerke, dei same trekka med fleire hekkande fugl der det er intensiv beiting.

Mekanismane bak desse utslaga er ikkje godt nok kjende, men ifølgje Mysterud og Austrheim antyder skotske undersøkingar at det er tilgongen på insekt som gjer dette. Insekt er som kjent viktig næring for rypekjuklingane dei første to vekene i livet, saman med lettfordøyelege plantedelar. Først ved tre vekers alder er kjuklingane over på ei nesten rein plantediett. Av planter vel kjuklingane vev med lite fiber, slik som blommar og dei nyaste skota og blada. Ein viss beitedyrrettlegg skapar altså gode oppvekstvilkår for rypekjuklingane, og tettleiken av ryper aukar difor i desse områda med mykje beitande sau.

For hard beiting kan virke negativt

Men studia frå Skottland peikar òg på ein annan faktor; pøsar ein på med endå meir sau vil tettleiken av fugl gå ned. Dermed vil ein positiv effekt bli snudd til ein negativ effekt. Dette vert støtta av studiar på reinbeite i Finnmark, der veldig høg tettleik av reinbeiting går utover rypebestanden.

Mysterud og Austrheim understrekar at dei ikkje kan seie noko sikkert endå, anna enn at det er overvegande sannsynleg at beiting med mykje sau er positivt for rypa. I og med at prosjektet har fått midlar heilt fram til 2011, håpar me at dei ser endå tydelegare effektar etterkvart.

Det Mysterud og Austrheim her har kategorisert som «mykje sau» er i utgangspunktet moderat beitetrykk, som nok er det vanlegaste rundt om i landet. Men det finst nok ein del

Sauebeiting kan gje betre vilkår for rypehekking.

plassar der beitetrykket er høgare. Forskarane vil uansett seie at det ikkje handlar om sau eller ikkje sau, men om mengda sau som beitlar på eit avgrensa område.

Spanande forskingsprosjekt

Uansett er dette eit spanande forskingsprosjekt på eit felt som ikkje har vorte so godt kartlagt i Noreg tidlegare. Prosjektet har eit omfang i særklasse der mange fagfelt deltek og representantar frå både næringa og universiteta er aktivt med. Ved å sjå på både kort-siktige og langsiktige effektar av sauebeiting vil ein få eit meir realistisk inntrykk av kva dette faktisk har å seie for rypebestanden.

Forhåpentlegvis vil rypejegerar setje stor pris på beitande sau i framtida. Om ein vil oppdatere seg på dette feltet utan NSG si hjelp, kan ein gå inn på <http://folk.uio.no/atlemy/>

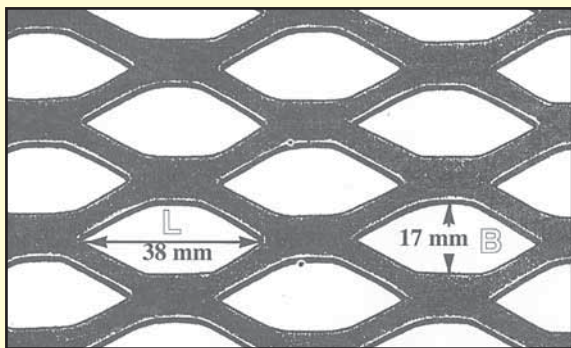

Tekst og foto: Håvard Øyrehagen

Vårtemperaturar er viktige for rypekjuklingane, men det er tydeligvis gode sauebeiter også.

Saueinnredning med 2 typer bingefronter. Oppdelte og langsgående eteåpninger. Lammebingeskiller. Skillet er ferdig til bruk og monteres på sekunder.

STREKKMETALL

løst eller på selvbærende rammer! Ny type, 3,5 mm platetykkelse.

NORSK KVALITET - ALLE STØRRELSER!

Kjøp innredning fra sauebonde og få et produkt som fungerer i praktisk arbeid.

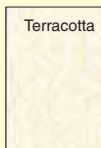

- En prisgunstig norsk tak- og veggplate til bruk i husdyrrom.

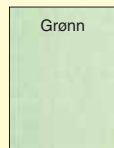
Veggplate i helstøpt plast. Ingen GNAGING

Fleksible porter, gir enklere sortering. Drikkeutstyr, dører, vinduer, ventilasjon

Terracotta

Grønn

Hvit

Varene leveres med pris inklusive frakt hele landet
Ring oss for nærmere info.

Ferdigbehandlede plater, for utsatte miljøer. Forhandler over hele landet.

Telefon: 320 85 514 • Mob. 412 38 340
Fax: 320 83 003

ANIMALIA: SAUEKONTROLLEN WEB

Bli med på utviklingen!

Alt du trenger er en PC, tilgang til internett og et passord.

- Enklere registrering
- Fleksibelt og lett tilgjengelig
- Nyttige rapporter og noteringslister
- God oversikt over din besetning

Les mer på:

www.animalia.no/sauekontrollen

Tlf: 22 09 24 40 brukerstotte@animalia.no

 ANIMALIA
SAUEKONTROLLEN

Levering av ull!

Det er snart tid for både klipping og ullevering, og Fatland Gjestal Ull AS sine tre ullstasjoner er klar for å ta imot ulla fra deg. I løpet av de siste ukene har vi mottatt store mengder ull fra ulike slakterier, og vi venter nå på kontakt fra sauelag slik at vi kan få avtalt tid for levering utover høsten.

Vi håper at de forskjellige sauelag som vil levere ull til oss, tar kontakt i god tid, slik at vi kan få planlagt innsamlingen på best mulig måte. Ta gjerne kontakt om det er noe dere lurer på. Vi håper å få mest mulig ull i år igjen.

Fatland Gjestal Ull AS har den siste tiden fornyet sin samarbeidsavtale med NSG vedrørende inntransport og innsamling av ull. Dette er viktig for oss, og vi vet at innsamlingsgodtgjørelsen er en svært viktig inntekt for de aller fleste lokallag. Vi håper derfor at vi sammen kan få til et opplegg som både sauelag og ullstasjon er fornøyd med. Det er viktig

for oss å få fram at her har også hvert enkelt lag et ansvar for å legge forholdene til rette.

Husk at lag som aktivt medvirker til innsamling av ull, får 85 øre pr. kilo i innsamlingsgodtgjørelse.

Vi har i løpet av det siste året sett tendenser til at en del produsenter har latt være å klippe om høsten, og bare klippet en gang i året. Dette er noe vi ikke vil anbefale.

For de aller fleste vil det lønne seg å klippe to ganger pr. år; vår og høst. Vi vil derfor oppfordre folk til å ikke droppe høstklippen.

Minner også om vår innsamlingsstasjon på Helldalsneset for de som bor i Bergensområdet. Kontakt Bjørn/Gerd Skjoldal på tlf. 55 13 70 74 om du vil levere her.

Fatland Gjestal Ull AS tar i mot ull fra hele landet, og vi henter ulla etter avtale!

**FATLAND
GJESTAL ULL AS**

P.B. 90, HUSØY, 4299 AVALDSNES

Fatland Gjestal Ull, Karmøy Tlf. 52 84 30 15
Fatland Gjestal Ull, Jæren Tlf. 51 66 93 93
Fatland Gjestal Ull, Lofoten Tlf. 76 08 00 72

Landbrukets
brannvernkomité

PÅBUD OM BRANNALARM

HMS-lovene og tilhørende forskrifter fastslår at det er du som bonde som har ansvar for at det ikke oppstår skader, ulykker eller brann.

Brannvarslingsanlegg er helt nødvendig for å oppdage brann tidlig nok til å slukke selv.

Mattilsynet er tilsynsmyndighet, og har med hjemmel i dyrevernløvens §25 rett til å gjennomføre tiltak på bondens regning dersom bonden ikke retter seg etter pålegg fra tilsynet.

Landbrukets brannvernkomité er et samarbeidsforum som jobber for å redusere branner i landbruket - fortsatt brenner det 1 gårdsbruk i uka!

Landbrukets brannvernkomité har bidratt til å gjøre norsk landbruk mer konkurransedyktig - 60 % av bruk med drift er nå sikra, og verdier for mer enn 1,8 MRD er spart på grunn av alarmanlegg!

Vi hjelper deg med å komme etter!

SpareBank

 if...

GJENSIDIGE

 (TERRA)

TrygVesta

ELOTEC

HVER UKE FORHINDRER VI EN BRANNKATASTROFE
HAR BRANNVESENET LANG VEI TIL DIN GÅRD?

SVERT PRISGUNSTIG

RASK DETEKSJON

BEST I TEST

- kontakt oss nå på www.eloshop.no eller **72 42 49 00**

Elotec garanterer reservedelslager i 10 år.

Ingen lam fikk alveld i Halsas-eksperiment

I et felteksperiment beitesesongen 2007 ble to grupper av forsøkslam gjerdet inne på romemyrer i områder som er kjent for å ha store problemer med alveld. Ingen av disse lammene fikk alveld. Intensjonen var å tvinge to grupper av forsøkslam til ensidig beite på romemyr, for så å sammenlikne dyrenes helse-tilstand med kontrolldyr gjennom analyse av blodprøver.

Det er i forrige artikkel forklart litt om planleggingen bak prosjektet og hvorfor det er viktig å komme i gang med en mer felteksperimentell alveldforskning.

To sauebesetninger (A og B) med kjent sykdomshistorie ble valgt ut på gårder i Valsøybotn i Halsas. De skulle delta i et felteksperiment (se Mysterud 2008a). De to saueeierne som stilte sine

besetninger til disposisjon, fikk også ansvaret med å velge ut grupper av lam ved loddtrekning. Det ble etablert 4 grupper, som hver besto av ca. 20 lam pluss morsøyer, to forsøksgrupper (FA, FB) og to kontrollgrupper (KA, KB). Eierne satte også opp elektriske gjerder, snekret en kve i innhegningene og bisto i gjennomføringen av prosjektet på andre måter. Da prosjektet baserte seg på omfattende innsamling av blodprøver, måtte det også bygges opp lokale rutiner med sentrifugering og daglig innsending av prøver. Planen var å følge sau i et alveldområde før, under og etter at sykdom utviklet seg (Mysterud 2008a). Prosjektet satset på et relativt stort opplegg med mange analyser, noe som krever tverrfaglig forskerinnsett. Vi skal i denne artikkelen se på hvordan det gikk i dette prosjektet.

Forsøksområdene

Det oppsto noen mindre problemer da

forsøksområdene skulle anlegges. Det viste seg vanskelig å etablere fire standardiserte «beitekvadranter» som forutsatt i planleggingen. Gjerdingen var nemlig arbeidskrevende, og det var nødvendig å benytte ryddesag på vanskelige steder for at ikke krattet skulle gå for mye opp i gjerdet. Åpen myr ble derfor valgt i størst mulig utstrekning. Det ble derfor enklere å anlegge tre større beiteområder av mer uregelmessig form i hver innhegning. Disse ble lagt til myrområdet nord for Botnaseter (400-450 m o.h.) og et tilsvarende øst for Møkkelfjellet (360-430 m o.h.). Det ble forsøkt å gjerde områder med så høy andel fukthei («romemyr») som mulig, men innblanding med rishei var ikke til å unngå. Enkelte deler av innhegningen hadde forholdet fukthei:rishei helt opp i 60:40. Gjerdingen foregikk med et elektrisk lettgjerdet av typen «Livestock». Da det i myrområder var lett å stikke ned lettgjerdene, var de relativt enkle å sette opp unntatt på krattbevokst fastmark. Til vedlikehold av strømkilden ble det kun benyttet ett solpanel i hvert område. Solpanelet i Botna-innhegningen var av typen «Speedrite 3000» (solcelle Steca Solsum 6.6c), i Møkkellia «Kyocera Solar Modell KS20» (Photovoltaic module, 1000 Wm² – AM 1.5-25 C; Pmax 20.0 W). Som batteri ble det i begge områder brukt et vanlig Varta E11 (12V 74AH E11 BLUEST). Det knyttet seg spenning til hvordan en slik setting ville fungere, om forsøksdyrene ville løpe ned gjerdene og rømme ut til sauene utenfor, om strømmen ble for dårlig osv. Den 20. juni ble spenningen lengst unna solpanelet målt til 5,4 kV i innhegningen ved Botnasetra, og til 4,7 kV i Møkkellia. Fra KA nede på innmark var det i slutten av perioden et par mindre rømnings av dyr. De ble raskt tilbakeført. Hele opplegget viste seg å fungere godt hele beitesesongen,

Søndre delen av forsøksområdet i Møkkellia med Møkkelfjellet (634 m o.h.) i bakgrunnen. Legg merke til setra litt over og til høyre for midten i bildet. Dersom bildet er skarpt nok, skal det være mulig å skimte noe av gjerdesystemet.

Noen av dyrene i forsøksgruppe A drives til innhegningen den 19. juni. Her med Botnavatnet i bakgrunnen.

og det planlagte prøveprogrammet ble gjennomført til punkt og prikke.

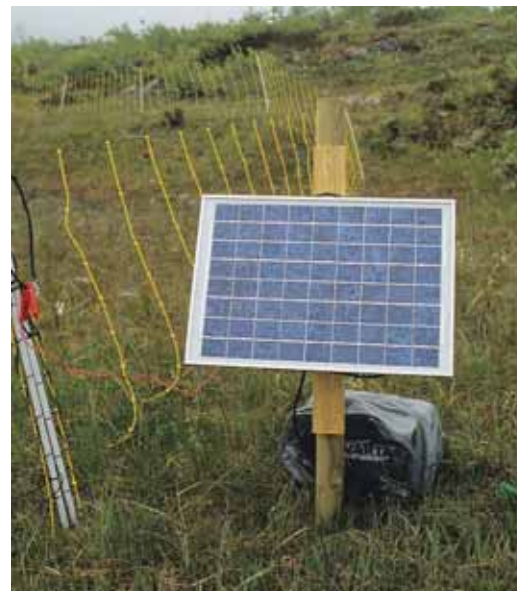
Feltprosedyre

Feltarbeidet omfattet et *hovedprosjekt*, som via et eksperiment hadde til hensikt å teste en rekke sentrale forhold omkring *forståelsen av alveld* som fotosensitiv lidelse og et *delprosjekt* som ønsket å samle mer informasjon om konsekvenser og mulig betydning av *forsinket slipping* (Mysterud 2008b). Det var naturligvis av budsjettmessige hensyn knyttet spenning til hvor lang perioden i hovedprosjektet kunne bli, før det eventuelt dukket opp alveld blant lammene. Prøvetakingen omfattet altså hver dag blodprøver fra 40 forsøkslam fordelt på to inngjerdede myrområder som lå ganske langt fra hverandre, samt 40 kontroll-lam på innmark ved de to gårdene, til sammen 80 lam. Veterinærens daglige feltarbeid ble derfor ikke noen «latmannsjobb». I enkelte perioder og dager måtte prosjektets faste veterinær få hjelp fra kolleger i nabokommunen Surnadal. Veterinær Frode Andresen bisto både i starten på prosjektet, for at vi skulle få tidsrutinene i felt på plass, og ellers under enkelte perioder i beitesesongen. Også veterinær Tone Merete Hoås var innom prosjektet og hjalp til noen dager (25.-27. juni). Blodprøvene ble

sentrifugert i Halså av veterinær Inger Lise Kristensen, og hver dag sendt som «overnatten-pakke» til Oslo med ferje fra Halså kl. 1600 av prosjektets faste veterinær. I helgene oppsto det problemer. Det var ikke mulig å få sendt pakker, og Sentrallaboratoriet på Veterinærhøgskolen tok heller ikke i mot prøver. Dette ble løst ved at prøvene fra fredag til søndag ble samlet opp og lagret, og så fraktet til Oslo med fly søndag kveld. De ble levert til laboratoriet tidlig mandag morgen, en ordning som fungerte greit.

Andre prøver

Som dokumentasjon ble det også samlet andre prøver. Det ble etablert prøvestasjoner for innsamling av bladverk av rome og prøver av mikrosopper både utenfor og innenfor innhegningene. Det er fortsatt aktuelt å undersøke saponin-konsentrasjonen i rome (Mysterud 2007), og hypotesen om mikrosopper som kofaktor er fortsatt heller ikke sikkert tilbakevist (Mysterud 2008b). Prøver av mikrosopper ble samlet både på rome og vissen vegetasjon. Tørrprøver ble samlet ved bruk av såkalt *Mycotape* (Mysterud og Nuñez 2008) og våtprøver i *Mycoteam* standard papirposer. Det ble tatt ekskrementprøver av alle lam to ganger for å undersøke

Lettgjerde, solpanel og batterienhet ved innhegningen i forsøksområdet nord for Botnaseter. I disse myrområdene var det lett å stikke ned lettgjerdene, unntatt der det fantes krattbevokst fastmark.

prosenten av romeceller i avføringen. Vegetasjonen i innhegningene ble etter hvert nedbeitet, og rome ble hardt beitet. I tilfelle det utviklet seg alveld, vil det være av interesse å dokumentere frekvensen av romeceller i ekskrementene, for eventuelt å vise hvor mye rome de innhegnede dyrene egentlig beitet (det var ut fra direkte observasjon ikke tvil om at det var mye). Alle lam i begge besetninger ble veid ved fødsel, ved slipp og ved innsanking. Alle lam som var med i prosjektet ble dessuten veid 8. juli og 23. juli.

Prøveperioden startet 18. juni

De første puljene med sau fra de to besetningene (som ikke var en del av prosjektet) ble sluppet henholdsvis 30. mai i besetning A og 3. juni i besetning B. Da var innhegningene ferdig satt opp, slik at disse dyrene ikke skulle komme inn i forsøksområdene. Den 18. juni ble prosjektgruppene satt sammen, dyrene veid og blodprøver tatt for første gang. Den følgende dag, 19. juni ble FA og FB, etter blodprøvetaking om morgenen, ført til fjells og satt inn i hver sin innhegning. All inngjerdet utmark hadde som nevnt overvekt av typen fukthei (såkalt «romemyr»). Da var vegetasjonsutviklingen

Fortsetter neste side.

på myrene kommet godt i gang, og tilgangen på fôr var ikke noe problem. Kontrollgruppene KA og KB ble gående på sine respektive heimebeiter nede ved gårdene.

Opprinnelig plan var at dyrene skulle gå i innhegningen og prøvetas i en periode på 12-14 døgn, litt avhengig av *når* og *hvor* mange alveldtilfeller som utviklet seg underveis. Etter hvert som alveld uteble, fikk dyrene i første omgang gå under full prøvetaking i 20 døgn. Da ble blodprøvetakingen foreløpig avsluttet. Dyrene fikk fortsatt gå i innhegningene, i påvente av en eventuell alveldutvikling seinere i sesongen. Det var stående avtale med veterinær om at prøvetakingen skulle gjenopptas dersom det utviklet seg alveld. Dette skjedde imidlertid heller ikke etter at dyrene hadde gått i innhegningen i 36 dager. De to siste dagene (dag 35 og 36) ble det derfor tatt blodprøver for siste gang, deretter ble beiteperioden i innhegningene avsluttet og forsøksgruppene sluppet i utmark. Kontrollgruppene ble sluppet i utmark samtidig. *Prosjektet avsluttet altså uten at ett eneste lam utviklet alveld.*

Blodprøver

I dette prosjektet ble det lagt mest vekt på å følge helsetilstanden hos dyrene gjennom analyser av blodprøver. Det ble tatt to like blodprøver av alle lam hver dag; det ene settet ble sendt til rutinemessig analyse ved Sentrallaboratoriet på Veterinærhøgskolen i Oslo (serum og EDTA), det andre (kun serum) frosset ned for eventuell seinere undersøkelse ved Farmasøytisk institutt, UiO. De sistnevnte prøvene ble sentrifugert og serumdelen frosset ned hos veterinæren i prosjektet. Etter prosjektets slutt ble de fraktet samlet til Biologisk institutt og frosset ned der. De skulle etter planen undersøkes ved Farmasøytisk institutt med henblikk på evnen til å produsere singlet oksygen. Da ingen av forsøkslammene fikk alveld, var det *ikke* sannsynlig at noen av prøvene inneholdt reaktivt blod, slik at prøvene er langtidslagret og fortsatt ikke nærmere undersøkt. Prøvesettet representerer uansett et unikt materiale tatt samtidig fra et representativt antall lam på utmarksbeite og innmarksbeite.

Betydning av forsinket slipping

Delprosjektet (se foran), hvor en ønsket å samle mer informasjon om

Det viste seg veldig greit å samle sauene inn i kvea for prøvetaking. I noen tilfeller lå de inne i den og ventet på at veterinæren skulle ankomme. Her forsøksgruppe A på vei inn i kvea den 23. juni.

Fra kvea i Møkkellia 23. juni. Veterinær Ivar Vullum og feltassistent Eigil Botten Gjøstøl er i full sving med prøvetakingen, mens prosjektleder Ivar Mysterud bivåner det hele fra sidelinjen.

mulig betydning av *forsinket slipping*, ble det naturlig nok ikke noe av. Det utviklet seg ikke alveld i innhegningene, slik at en hadde noe å sammenlikne med. Den gruppen som ble holdt isolert på innmark for å bli benyttet i denne delen av prosjektet, ble derfor sluppet i utmark sammen med de andre forsøksdyrene.

Lite alveld i 2007

Resultatet fra denne undersøkelsen ble altså ikke som forventet. Hvorfor utviklet det seg ikke alveld blant forsøksdyrene til tross for omfattende beiting av rome? Svaret er kanskje så enkelt som at året 2007 generelt ble et år med lite alveld i det aktuelle om-

rådet? Det forekom imidlertid noe alveld. Det utviklet seg nemlig sykdom på 3 lam i besetning B, blant de dyrene som gikk fritt i utmark. To av disse ble det tatt blodprøver av. Det første (ørenr. 7035; ♀) ble påtruffet ved Fjærlivatnet og tatt ned til gården 22. juni, det andre (ørenr. 7049; ♂) ble påtruffet i samme område og tatt ned 8. juli. Det tredje (ørenr. 7026; ♂) ble sett ved Fjærlivatnet 7. juli. Det forsvant på beitet, og ble aldri sett igjen. Det ble også meldt om en del alveld i andre besetninger i nærområdet. En må imidlertid karakterisere året 2007 som et år med under middels med alveld. Det er vel kjent at omfanget av denne sykdommen kan variere

Veterinær Ivar Vullum gjorde en stor innsats under feltarbeidet, og er her i gang med prøvetaking. Han er sannsynligvis den veterinær her i landet som har tatt flest blodprøver av lam i et og samme utmarksprosjekt.

Veterinær Ivar Vullum og feltassistent Eigil Botten Gjøstøl under prøvetaking i kvea ved Botnaseter 23. juni. Hele prosjektprogrammet ble gjennomført uten store problemer, lammene roet seg raskt og syntes ikke å reagere vesentlig på prøvetakingen.

Veing av forsøkslammene i kvea ved Botnaseter 23. juli. Ole Marvin Fjærli løfter, mens Einar Botten leser av vekta. Eigil Botten Gjøstøl kontrollerer at alt går riktig for seg.

betydelig fra år til år, også innenfor et og samme område.

Resultater og perspektiver

Den dårlige nyheten fra dette prosjektet er altså at det ikke utviklet seg alveld blant forsøksdyrene slik en håpet på forhånd. Dette til tross for at det ble satset betydelige ressurser på å forlenge beiteperioden i innhegningene. Det er lite sannsynlig at resultatet ville blitt annerledes med en ytterligere forlengelse. Overskridelser av prosjektets budsjett medførte at alt analysearbeid av andre prøver måtte stanses ved utgangen av 2007. Analysene av bladverk av rome, mikrosopper og ekskrementer av lam ble derfor ikke slutført.

Den gode nyheten er at det under feltarbeidet ble satt fokus på en ny, mulig «missing link». Det ble gjort interessante funn av blågrønnbakterier (cyanobakterier) på en av prosjektets prøvestasjoner i Slettjfellet nord for Botnavatnet. Etter en observasjon av fluoriserende (svakt lysende) jordbunnsbakterier utenfor innhegningen til besetning A, ble prøveprogrammet utvidet til å omfatte innsamling av en levermose, nærmere bestemt krypsnøsmose (*Anthelia juratzkana*) med tilhørende biofilm. Hva dette kan

bety for alvelforskningen skal vi komme nærmere tilbake til.

Av Ivar Mysterud, Biologisk institutt, Universitetet i Oslo
Jan Karlsen, Farmasøytisk institutt, Universitetet i Oslo
Steinar Waage, Norges veterinærhøgskole, Oslo
Ivar Vullum, 6680 Halsanaustan

Sitert litteratur

Mysterud, I. 2008a. Jakten på alveldens «missing link» (12). Utviklingen av en eksperimentell alvelforskning. *Sau og Geit* 4/08: 60-64.

Mysterud, I. 2008b. Jakten på alveldens «missing link» (11). Slippetid og alveldutbrudd. *Sau og Geit* 3/08: 59-63.

Mysterud, I. & Nuñez, M. 2008. Jakten på alveldens missing link" (10). Mikrosoppen *P. chartarum* betraktes ikke lenger som sannsynlig kofaktor. *Sau og geit* 2/08: 56-60.

Mysterud, I., Vang, M. & Nortvedt, S. 2003. Lammedødelighet 2001 og tapssituasjon 1999-2001 i et alveldområde i Halsna/Surnadal, Møre og Romsdal. Med en oversikt over hypoteser i alvelforskningen. *Utmarksnæring i Norge* 1-03: 1-127.

Takkisgelser

Einar Botten, eieren av besetning A, og Ole Marvin Fjærli av besetning B, takkes varmt for all hjelp under planleggingen, og for at de stilte sine besetninger til disposisjon for 2007-prosjektet. Veterinær Inger Lise Kristensen takkes for all innsats forbundet med sentrifugering av blodprøver. Veterinærene Frode Andresen og Tone Merete Hoås takkes for at de assisterte med veterinærtjenester i spesielle perioder. Eigil Botten Gjøstøl fungerte som feltassistent under hele prosjektperioden og fortjener stor takk. Arnt Ola Fjærli og Espen Botten takkes for å ha vært med å samle en plastsekk med romeblader og Alice Grund, Anne Marie Stigum og Åse Mysterud for tålmodig «finrensing» av innholdet i denne sekken. Einar Botten har fungert som lokal koordinator for alveldprosjektene i Halsna/Surnadal gjennom en årrekke, og tilført forskningen uvurderlig hjelp. En stor takk rettes også til landbruksavdelingene hos fylkesmennene i Møre og Romsdal og Sogn og Fjordane, som finansierte 2007-prosjektet.

God start på årets sesong

Når dette blir skrive, har vi med slaktestatistikk t.o.m. veke 36, dvs. 7. september (sjå tabell). Vi er difor heilt i starten på dei store slaktevekene på lam i Nortura. Nord-Noreg er knapt nok kome i gang med slaktinga og vi er også heilt i startgropa i dei andre delane av landet, utanom i Sør-Vest. Vi har fått inn 7.800 færre lam enn i same perioden i 2007. Årsaker til denne nedgangen kan vera mange, men den viktigaste forklaringa ligg nok i at den store sankehelga i år var den 5.-7. september. Første pulje med lam vil da koma i veke 37, ei veke seinare enn i fjor. Vi er difor spente på om leveransane tek seg opp dei komande vekene.

Kvaliteten på lam i år er god. 70% av lamma levert til Nortura held krava til Stjernelam og eit middels lam i Nortura held klasse R. Det er eit flott resultat, sjølv om Stjernelam-% var enda høgare på same tid i fjor. Årsaka til at vi har litt nedgang i andelen Stjernelam, er at lamma jamt over er litt feitare enn i 2007 - 15% av lamma har fått feittrekk. I slike flotte beitesomrar som vi har hatt dette året burde ein del difor sankta sauene litt før for å redusere tal overfeite lam. Sauebonden Dag Høiholt-Vågsnes skreiv i førre nummer av Sau og Geit at vi bør bli litt mindre kalenderstyrte og meir målstyrte i sauehaldet for å få ut mest mogleg av det maksimale kvart år. Dette gjeld også datoen ein sankta sauene - sjølv om vi veit at dette er utfordrande med felles sanking!

Sauebonden i Nortura har likevel all grunn til å vera stolt over kvalitet på lamma så langt i år. Vi vil leggje ut fylkesvis statistikk på lammekvaliteten i Nortura på <http://medlem.nortura.no/smaafe/>, så her er det berre å fylgje med!

God dekning av etterspørselen hittil i sesongen

Vi er i forkant av dei store salsvekene på lammekjøtt. Vi har dekt etterspørselen bra hittil i sesongen. Gilde merkar at det er ein del importerte lam som kjem ut i marknaden nå, noko som fører til litt mindre etterspørsel etter

norske lam. Til tross for prisauken vi har hatt dette året, må Gilde likevel styre salet etter tilførslane av lam. Butikk-kjedene ynskjer å bruke norske lam som aktivitetsvare for å lokke kundar til butikken. Vi reknar difor med godt sug i marknaden i dei store kampanjevekene 38-41 (15. september

Tabell: Veke 27-36 i 2008 (30. juni-7. september)

Landsdel	Tal lam	% av fjoråret	Klasse	Endring	Vekt	Endring	% Fetttrekk	Endring	% Stjernelam	Endring
Østlandet	9 279	71 %	7,9 (R)	0,02	19,6	0,08	13 %	1,60 %	69,70 %	-0,80 %
Vestlandet	33 225	91 %	8,3 (R)	0,40	19,9	0,33	15 %	4,30 %	72,80 %	-2,10 %
Midt-Noreg	5 768	110 %	7,7 (R/R-)	0,29	19,3	0,48	22 %	7,00 %	58,50 %	-3,70 %
Nord-Noreg	2 796	70 %	7,5 (R/R-)	-0,10	19,2	-0,50	10 %	1,50 %	63,00 %	-8,70 %
Landet	51068	87 %	8,1 (R)	0,30	19,7	0,30	15,20 %	3,60 %	70,00 %	-2,00 %

- 12. oktober). Innmeldingstala tyder på at vi skal greie å dekke dette suget på ein bra måte. Vi er altså godt i gang med lammesesonen 2008, frå beite til bord!

Nytt for dette året er at forbrukaren kan lesa på kjøttpakka kva landsdel lammet kjem frå. Vi håpar dette skal gjera lammekjøtt til eit enda meir eksklusivt produkt.

Mindre slakting av sau

Hittil i sesongen har vi slakta 10.400 sau. Dette er ein nedgang på 1.600 i høve til fjoråret. Vi håpar dette er eit teikn på at mange har følgd oppfordringa om å sette på fleire sauer til liv denne hausten. Vi ynskjer, som kjent, fleire lam inn i Gilde-varestraumen.

Støtte til kjøp av semin også dette året

Avlssesongen står for døra. Nortura ser det som viktig at avlsbesetningane på sau får inn nye gen via semin for å fremja eit godt avlsarbeid på sau. Gjennom semin kan ein enkelt spreia gode arvelege eigenskapar over store geografiske område og med liten risiko for samtidig å dra med smittsame sjukdomar. Dette er ekstra viktig i avlsbesetningane som har den største livdyrkontakten.

Nortura vil difor også dette året bidra med økonomisk støtte til Nortura sine medlemmer som også er medlem i verering. Støtta er på 50 kroner pr. dose eliteversæd kjøpt og brukt i 2008 på den delen av flokken som er med i ringen. Eige brev om dette vil koma etter nyttår.

Nye Nor-X verar til Staur

I skrivande stund har vi plukka ut tre nye Nor-X verar til Staur frå UMB på Ås. Vi er ikkje ferdige med utplukket av seminverar frå avlsbesetningane våre, fordi vi ventar på ultralydresultat av avkomma. Resultatet av utplukket ser du i årets seminkatalog. Ta ein titt i katalogen og vurdér om det kan vera interessant å inseminere med ein Nor-X for å lage ein god kjøttver til bruksdyrkryssing i år.

Endra tillegg og trekk på villsaulam

I samråd med Villsaulaget har Nortura endra på pristillegg og trekk på lam av villsau. Endringane er gjort for å

stimulera til kvalitetsproduksjon av villsaulam.

Pristillegg og trekk for lam av villsau i høve til ordinære lam i Nortura er som følgjer:

Pristillegg på lam av villsau klasse P+ og betre, 9,1-16 kg: kr 7,50 pr. kg.

Pristillegg på lam av villsau klasse P og betre, over 16 kg og under 9,1 kg: kr 0,50 pr. kg.

Pristrekk på lam av villsau klasse P og P- uansett vekt: kr 10,- pr. kg.

Økologiske dalasauer, søyer og lam, for salg.
Tlf.: 938 33 388

Siste nytt om sau og geit: www.nsg.no

PÅ SPORET AV DE FIRE STORE

Stadig oftere støter brukere av utmarka på spor og tegn etter ulv, jerv, bjørn og gaupe. Ikke sjelden oppstår nærkontakt mellom husdyr og rovdyr. Boka **På sporet av de fire store** er uunnværlig for alle som berøres av store rovdyr. Her får du svar på det meste om atferd, spor, spor tegn, biologi og forvaltning av de fire store rovdyra. Boka er rikt illustrert med foto av alle spor og tegn en kan finne etter de store rovdyra i norsk utmark.

Jeg bestiller ___ stk **På sporet av de fire store**

328 sider | 978-82-7634-586-5 | Pris kr 439,- | Porto tilkommer

Navn:

Adresse: Postnr/sted:

Bestilling sendes til:

bestilling@hoyskoleforlaget.no • Faksnr. 38 10 50 01
Høyskoleforlaget, Gimlemoen 19, 4630 Kristiansand S

Høyskoleforlaget
NORWEGIAN ACADEMIC PRESS
hoyskoleforlaget.no

STREKKMETALL TIL SAU

Norsk kvalitet, galvanisert

Platetykkelse: 3,0 + 3,5 eller 4,5 mm

Hullåpning: 15 x 38, 17 x 38 eller 19 x 40 mm

Platelengder på lager: 160 – 300 cm

Vi leverer:

Løse plater, (til deg som har trevirke selv)

Som byggesett, (vi lev. imp. plank, m/festemidler)

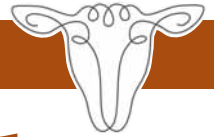
Sveiset på stålrammer, (med 3,5 mm plater)

Vi sender over hele landet, på billigste måte.
(leverer selv i Sør-/Vest-Norge, med egen bil)

Beste kvalitet, til beste priser!

Fjermestad Gjerdelager

4355 Kvernaland - Tlf. 51 48 55 62 - Fax. 51 48 77 94

Nytt fra Sauekontrollen

Lurer du på hvordan du kan få bedre lammeslakt til neste år? Sauekontrollen har flere gode rapporter som viser tilvekst og slakteresultater i din flokk. På Sauekontrollen Web finner du for eksempel rapporten «Nøkkeltallanalyse slakt», som gir deg en oversikt over slakte-resultater hittil i år og i fjor fordelt på ulike dyregrupper.

Ut fra opplysninger i 2007 er det 3-4 år gamle søyer som gir lam med best slakte-tilvekst og slaktevekt, med snitt på 107 g/dag og 19,3 kg. Når lammet blir eldre enn 170 dager går tilveksten ned fra 100 til 84 g/dag. I tillegg går slakteklassen ned og fettset opp. Er det slik også i din flokk? Nøkkeltallanalyse slakt kan hjelpe deg til å vurdere hvilke lam som er utfordringen mot et bedre slakteopp-gjør. Gå gjerne sammen med flere for å diskutere og utveksle erfaringer.

Ørenummer og slakte-opplysninger

Sauekontrollen får overført slakteopp-lysninger to ganger i uken, tirsdager og torsdager. Husk at Sauekontrollen ikke får overført slakteopplysninger før de er ferdig avregna på slakteriet. Har du

retta opp lamnummer etter at slakta har blitt forsøkt lest inn i Sauekontrollen, kan du eller rådgiver sende en e-post til brukerstøtte og be om at vi leser inn slakteopplysninger på nytt for din buskap.

På grunn av nye ørenummer og merker, systemomlegging flere steder og ulike rutiner på slakteriene nå i en overgangsfase, må vi dessverre oppfordre alle til å følge ekstra godt med på at slakteopplysninger kommer riktig inn i Sauekontrollen denne høsten.

Flere indeksberegninger

Oktober er tid for indeksberegning. Det er Avlsrådet for sau og NSG som har ansvaret for selve indeksberegning-en, men den baserer seg på opp-lysninger som er kommet inn til Sauekontrollen. Det blir i år foretatt hele fire høstkjøringer, og det er slakte- og registreringsfrister med et par ukers mellomrom fremover. Etter hver kjøring blir nye indekser lest inn i Sauekontrollen og kan hentes ut fra Sauekontrollen Web.

Sauekontrollen på Dyrsku'n

Sauekontrollen hadde i år stand i Husdyrhallen under Dyrsku'n i Seljord. Med over 66 000 betalende i løpet av helgen var det godt med folk innom standen vår. Torhild Sisjord,

Vinni Foss og Karluf Håkull stilte opp og bidro til at vi fikk god kontakt med mange saueprodusenter og andre interesserte. Vi holdt også tipp-konkurransen om vekt på fenalår og quiz med spørsmål fra Sauekontrollen som skapte stort engasjement.

Problemer med innlogging?

Så langt har godt over 1 700 medlemmer logget seg inn på Sauekontrollen Web, i tillegg til mange ring- og avdelingsansvarlige. Av medlemmer som har logget seg inn er det over 1 400 som registrerer selv. Selv om du ønsker å fortsette med PC-program eller sende liste til rådgiver, er Sauekontrollen Web et tilbud hvor du kan hente oppdaterte rapporter og kontrollere at opplysningene er på plass. Nøl ikke med å kontakte rådgiver eller brukerstøtte for hjelp til innlogging.

Rettelse

Vi beklager at det i en artikkel om PDA og RFID-lesere i forrige nummer av Sau og Geit ble glemt å nevne Moen Bjøllefabrikk som leverandør av RFID-lesere.

Av Stine Løvik Huse

Hva skjer:

- **Slaktedata:** Sjekk at produsentnummer og ørenummer stemmer overens på avregningen og i Sauekontrollen slik at slakteopplysninger ikke blir avvist.
- **Søyeindekslister** trykkes i uke 45 for de tre nordligste fylkene og i uke 43 for resten av landet.
- **Bruk Sauekontrollen Web:** Har du ikke logget deg inn enda? Ta kontakt med rådgiver eller brukerstøtte, så hjelper vi deg!

Ønsker du å bli medlem av Sauekontrollen?

Ta kontakt med ditt lokale slakteri. For mer informasjon, se: www.animalia.no/sauekontrollen

I bransjen sidan 1951

GRANBERG GARVERI

5582 Ølensvåg
Tlf: 52 76 50 00
Fax: 52 76 50 01

- Totalleverandør av skinn
- Dekorasjonsskinn
- Leigeberedning

- WWW.GRANBERGGARVERI.NO -

KLYPPEUTSTYR

Heiniger
ONE

8.900,-

Heiniger EVO
med Fleksi

10.900,-

Heiniger EVO
med fast drev

13.500,-

Heiniger

Maskinene «alle» vil ha!

Som ventet har Heiniger One og Evo blitt suksess. Mange fornøyde kunder er bevis på det.

Stort utval av kammer og knivar for sau, geit, storfe og lama-arter.

Noen eksemplar:

Heiniger Condor 3; siste skudd på stammen fra Heiniger. En rå kam på 98 mm. Utmerket til haustull. Nedslipt **185,-**

Heiniger Charger 3,5; Kam 93.5 mm. Vår bestselger gjennom mange år. Passer for proffer og amatører. Full tykkelse **185,-**

Heiniger Xpress 6; Kam 93.5 mm. For vanskelig ull. Nedslipt **185,-**

Heiniger Egde. Kniv med bred skjæreflate. Knivens utforming gir lite motstand for maskinen. Vår anbefaling **39,50**

NYHET!

Heiniger Acutecc Slipemaskin for

sliping av sauekammer og knivar. Godt avbalanserte lettmetallskiver, sikkerhetsskjermer og teleskopisk magnetholder som ikkje leder varme. Kjem i hendig aluminiumskasse. **10.980,-**

Heiniger Xtra Handmaskin

for klypping av små besetningar og storfe. **3500,-**

Heiniger Icon

Verdens mest brukte handstykke.....**3150,-**

Heiniger slipepapir 40/80.....**49,-**

Klyppebukse, meget slitesterk**550,-**

Moccasin av filt eller lær**fra 175,-**

T-skjorte i ull med lang rygg.....**220,-**

Ravndal Klyppeservice

Jorunn og Peder Ravndal - Hadland - 4330 Ålgård

Tlf. 51 61 69 10 - fax 51 61 69 99

Mobil 916 35 364

Ny nettbutikk: www.klyppeservice.no

E-post: ravndal@klyppeservice.no

VM saueklypping
2008

sponsor

Alle priser er uten mva og porto. Bestiller du for mer enn kr 1.000,- sendes varene portofritt.

Sliping og reparasjoner utføres

Stort utvalg av reservedeler for de fleste typer maskiner og håndstykker

Be om gratis tilsendt brosjyre

Vi i TINE

Økt anvendelse av geitmelk

Andelen av geitmelk som har gått til fôr og deponi har tidligere vært høy, men har hatt en positiv nedgang de siste årene. Prognosen for 2008 tilsier at det ikke vil bli deponert geitmelk og det er en betydelig reduksjon i antall liter geitmelk som har gått til fôr.

Prisløype – sesongbetaling for geitmelk

Fra 1. januar 2009 gjelder ny ordning for sesongbetaling av geitmelk. Det innføres to prisløyper knyttet til to geografiske soner. I den ene geografiske sonen er det bonus for leveransefri sone, mens det i den andre sonen er en prisløype med tillegg og trekk for utjevning av melkeleveransen gjennom året. Mer om den geografiske inndelingen fås ved å henvende seg til TINE-rådgiveren.

Produsentavregning for medlemmer i Geitkontrollen!

Nå kan medlemmer i Geitkontrollen laste ned sine produsentavregninger som PDF-fil fra nettet på <http://medlem.tine.no>. Tjenesten er tilgjengelig for autoriserte brukere som eget meny-punkt; Produsentavregning, i venstremenyen på medlem.tine.no. Produsentavregning som PDF-fil er en gratis tjeneste, og er tenkt å erstatte papirutgaven som sendes ut pr. post. Tjenesten omfatter ikke bilag til avregningen. Faktura sendes separat pr. post, og henvendelser vedrørende

disse må skje direkte til fakturautsender. Avregninger fra og med januar 2008 vil være tilgjengelig, og ny avregningsmåned vil normalt kunne lastes ned dagen etter kjøring, dvs. 6. virkedag i ny måned.

Snøfrisk-salg i Russland mer enn doblet!

TINE startet opp i Russland i 2005 og vi er fortsatt i en introduksjonsfase, men fremtiden ser svært positiv ut. Russere tar godt imot Snøfrisk og liker historien. Russere knytter Snøfrisk tett opp mot norske verdier og kvalitet, som er av stor betydning for russerne. Snøfrisk kremost og hvitost til sammen solgte pr. august i fjor 12,6 tonn. Til samme tid i år kjøpte russerne 30,3 tonn - mer enn en dobling!

Penger i Ull

Norilia ullstasjoner:

Harstad Ullstasjon
tlf. 77 01 94 40

Førde Ullstasjon
tlf. 57 83 42 13

Sandeid Ullstasjon
tlf. 52 76 10 21

Forus Ullstasjon
tlf. 51 57 45 65

Gol Ullstasjon
tlf. 32 02 98 37

Tynset Ullstasjon
tlf. 62 48 25 18

Ull av god kvalitet har en framtid – med ren norsk natur og positive naturlige egenskaper, har ulla de beste forutsetninger!

Vi jobber for å stimulere til bedre kvalitet for kundene og bedre priser til sauebonden. Etterspørselen på verdensmarkedet styrer markedsprisen, og det kan vi dessverre vanskelig påvirke.

Våre ullstasjoner har tett dialog med lokallaga til Norsk Sau og Geit. Vi kan bidra med informasjon og ulike statistikker som grunnlag for det videre kvalitetsarbeidet. Ta kontakt direkte eller via laget ditt.

Lever ulla til Norilia ullstasjoner og nyt godt av våre fordeler:

- pristillegg på ull som tilfredsstiller krav til god ullbehandling
- differensierte pristillegg på høstull som avregnes fra uke 1-24
- personlig tilbakemelding på avregningen om eventuelle kvalitetsfeil

norilia

BRANNVARSLING FOR SAU- OG GEITEFJØS

FG-Godkjent brannvarsling for sau- og geitefjøs med sentral. Grunnpakke driftsbygning fra kr. 16.690,- *

Grunnpakken inneholder utstyr for sikring av driftsbygningen iht. offentlig regelverk. Pakken kan utvides etter behov. Grunnpakken inneholder aspirasjonsdetektor, sentral, kondensflaske, forfilter, 48m rør, skjøt, bend, klips og sirene

TRÅDLØS OVERFØRING FRA KR. 3.350,- *

Max. 150 meter avhengig av terreng.

- Markedets mest:
 - Driftssikre system
 - Servicevennlige system
- Enkel betjening
- Opptil 2x50 meter rør
- 24 timer batteridrift
- Enkel betjening
- Trådløs eller kablet overføring
- Levering direkte fra lager

* Eks. Montering og mva.
Prisene gjelder for bestilling før 30.11.2008

Boks 78 N-1332 Østerås. Tlf. 464 89 400 Fax. 671 57 797 www.icas.no / salg@icas.no

Gaupa forserte strømgjerdet

I siste nummer av Sau og Geit skreiv vi om 5 saueholdere i Grue som i 2007 hadde gått sammen om å gjerde inn et 11.000 da stort skogsområde med «rovdyrsikkert» gjerde. Men alt gikk ikke som planlagt i år. Mange lam er mistet pga. gaupe og sauebøndene er fortvilet.

- Vi er blitt noen erfaringer klokere etter hendelsene i sommer, sier Ann Merete Furuberg, som er den saueholderen som har mistet flest lam.

Har mistet over halve lamme-flokken

Ann Merete Furuberg forteller at hun har mistet ca. 60 % av lamma innenfor det «rovdyrsikre» gjerdet.

- Vi driver fortsatt og leiter i området etter levende dyr, og jeg har et berettiget håp om å finne noen flere lam som har unngått gaupeklørne, sier hun.

Det startet så bra

Beitesommeren startet bra for dyra til de 5 sauebøndene i Grue.

- Da jeg hadde vakt i beitet i slutten av juli så alt ut til å være bra med dyra. Jeg gikk og gledet meg over lamma som i år så større og frodigere ut enn hva de hadde vært på mange år. Alt låg til rette for at det skulle bli en god beitesommer. Jeg reagerte heller ikke på at jeg fant et dødt lam. Det er jo sånt som kan skje, derfor var jeg mest opptatt av å få lammet under torva, forteller Furuberg. - Dette var nok en irrasjonell handling som kanskje kunne avslørt tidligere at ikke alt var som det skulle være allikevel, føyer hun til.

Fikk fellingstillatelse, men...

Ca. 10. august fikk Furuberg oppringning fra flere turgåere i området som hadde funnet døde lam. Det ble da slått full alarm og SNO kunne raskt konstatere at det var gaupe som hadde vært på ferde.

- Fylkesmannen var kjapp med å gi oss fellingstillatelse for gaupa, men dersom det var ei hunngaue med unger måtte vi kontakte rovviltforvaltningsmyndighetene før vi fikk skyte. Dette gjorde jakta håpløst vanskelig for oss og var en

Ann Merete Furuberg

fryktelig frustrerende beskjed å få, sier Furuberg.

Møte med politisk ledelse i LMD

I skrivende stund kan Furuberg fortelle at det nå er avtalt møte med politisk ledelse i LMD om saken.

- Vi håper at vi fra neste år skal kunne ha en stående fellingstillatelse i tilfelle rovdyr kommer på innsiden av gjerdet. I tillegg planlegger vi å sette opp flere tråder på gjerdet, slik at det skal bli vanskeligere for rovdyra å forsere det. Vi gir ikke så lett opp, men krummer nakken og står på videre for dyra våre, sier Ann Merete Furuberg fra Grue.

Tekst og foto: Arne Flatebo

Innredning for geit

Innredning for sau

Innredning sau og geit

Talleløsning for sau.

Forhandlere:

AS TEMA, Brøstadbotn.....	tlf: 77 18 83 98
Andreas Lund, Harstad.....	tlf: 907 73 917
T. Thorvaldsen, Leirfjord.....	tlf: 75 04 83 12
Ørjedal Maskin as, Hattfjelldal.....	tlf: 75 18 40 23
Ørjedal Maskin as, Korgen.....	tlf: 75 19 15 77
Teigen as, Steinkjer.....	tlf: 74 13 46 20
Dalebakken Maskin, Brekstad.....	tlf: 72 52 45 05
Øye Maskin as, Vartdal.....	tlf: 70 04 21 72
Anga Traktor og Maskin, Førde.....	tlf: 57 72 45 90
Real Maskin, Sletta.....	tlf: 97 67 08 27
Grendaservice as, Voss.....	tlf: 56 51 09 15
Hagia Karmøy, Torvastad.....	tlf: 52 84 67 88
Bryne Lbrservice as, Bryne.....	tlf: 51 77 07 00
Reiersen Maskinverksted, Vanse.....	tlf: 38 39 38 80
Vestfold Lbrteknikk, Revetal.....	tlf: 33 06 49 40
Hektner Maskin, Fjerdingby.....	tlf: 63 83 90 00
Disserud Fjøs og Maskin, Feiring.....	tlf: 63 96 63 11
Knut Olav Skrinde, Ål.....	tlf: 906 38 638
O. Grobakken Landmek, Rogne.....	tlf: 61 34 25 50
Absolutt Landbruk, Rudshegda.....	tlf: 62 57 69 77
Fron Traktor Service as, Vinstra.....	tlf: 61 29 24 60

4619 Mosby • Telefon 38 11 81 00

Les mer om våre produkter på www.husdyrsystemer.no

SORTERINGSANLEGG

SORTERINGSANLEGG SOM DEKKER ALLE BEHOV!

Bruk din eksisterende vekt i vårt sorteringsanlegg eller bestill med ny vekt for avlesing av elektroniske øremerker. Fungerer både til Led-Sau og Animalia.

SKILLEGRINDER

- Topp kvalitet med lav vekt
- Varmgalvanisert
- Fire forskjellige lengder
- Høyde 105 cm

RUNDBALLEKORG

Sikker rundballekorg

- Består av seks bevegelige deler
- Sikker mot hending
- Alt fôr blir spist opp, også kjernen
- Tar en eller to rundballer

INNREDNINGER

Praktiske og fleksible innredninger som fungerer i praksis og varer i mange år.

Koordinator:

Tel. 320 85 514 Mob. 412 38 340

Fax. 320 83 003

NORSKE FORHANDLERE www.knarrhult.eu

Harald Snellingen	2740 Roa	913 278 39
Steinar Sørboen	3570 Ål	412 383 40
Ingebjør Sørboen	3570 Ål	975 62 268
David Disserud	2093 Feiring	911 219 05
Ole Johan Bjørge	2634 Fåvang	975 26 886
Oddgeir Grobakken	2943 Rogne	906 090 93
Håvard Jønnardalen	3841 Flatdal	905 337 60
Bryne Landbruksservice AS	4341 Bryne	517 707 00

Peder Pedersen	4480 Kvinesdal	971 782 74
Hagia	Karmøy	528 467 88
Olav-Terje Rio	5700 Voss	908 287 84
Maskinsenteret AS	6851 Sogndal	576 716 22
Rolf Sverre Holum	7340 Oppdal	907 267 55
Snorre Forsbakk	8200 Fauske	997 48 104
Asbjørn Rognli	9360 Bardu	911 649 51
Andreas Lund	9400 Harstad	907 739 17
Degernes Landbrukslag	Østfold	692 264 40

CANVAS lehus for sau, kyr og hester. Stålramme . Vann tett lerretstoff. 6 x 3 m med 2 åpninger 2 x 2 m. Enkelt oppsett. Kr. 6900,- + mva

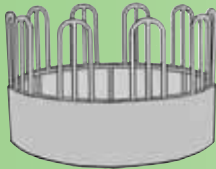
ROYAL STÅLHALLER 5 x 6 m eller lengre til helårsbruk som lager, enkel dyrebolig, leskur garasje, verksted. Kr. 19.950 + mva

SIGMA STÅLHALL. 5 x 6 m. 2,6 m. vegg/dør. Med lysgavler. Lager, dyr, leskur, garasjer, o.a. Fra kr. 28.000,- + mva.

HEROS SAUEHUS 6 X 10 m = 60 kvm 3 m. vegg. Dører i begge gavler. Lysgavler og lyspanel.. Fra kr. 68.000,- + mva.

KRONE 190 cm, 5 delt, til hest og storfe, 10 åpninger. kr. 4950,-

ORION SAUERINGER 24 skrå-åpning eller 27 rett-åpning:kr. 1500,-

VIKTOR multiforer til alle forslag for 15 sau kr. 2950,-

TITAN-serien består av rimelige rammer og foringsutstyr. Rammene koples lett sammen med et låsestag. 150 cm- kr 275,- også i 120 og 100 cm.

STALLELEMENTER. 220 cm høye i varmgalvanisert stål, bredde etter ønske. Skyvedør med hodeåpning i døren hengslet i nedkant. Leveres med eller uten treverk. Meget konkurransedyktige priser.

TORNADO BEITEGJERDE LHT13/122/15 for krevende og allsidig beitebruk.

for storfe, geit og sau. Det er 122 cm høyt og dekker gjerdebehov der hvor man trenger et noe høyere gjerde, i kulturlandskap, med grense til andre dyr og folk, etc. Pris 100 m: kr. 1550,- + mva

RAMBO FORHEKK er 300 cm x 150 cm og 1 m høy. Sammenleggbar. Den holder 2 rundballer eller mye løshøy og kan lett åpnes i alle hjørner med låsestag. Plass til 30 sauer +

SELEKTIV LAMMEFORER 24 åpninger reguleres fra 0-18 cm. Hjul. Tar 150 kilo kraftfôr. 244 cm lang. Hengslet takåpning.

SILVA PERMANENTE ELEKTRISKE GJERDER for alle slags beitedyr er effektive og meget kostnadseffektive. 5 tråders 125 cm holder rovdyr ute. Vi prosjekterer gjerdet for deg (gratis), eller gir veiledning.

LIVESTOK flyttbart 50 m komplett el-gjerde. Høyde 90/105 cm kr. 875,- / 950,- + mva Med sine innbakte avstivnings-spiler er Livestok det beste flyttbare el-gjerdet på markedet.

NOVA Ledende hengemaskin fra Lister England. Enestående kvalitet. NOVA komplett: Kr. 8.100,-

LISTER NEXUS 3 speed for erfarne klippere. Leveres med fleksibel drivkabel kr 11.500,- eller faste drev: Kr 13.700,-

OSTER SHEARMASTER for sau Kr. 2300,-

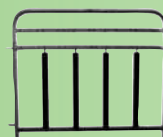

LISTER STAR (Neon) spesialmaskin for hest. kr. 2950,-

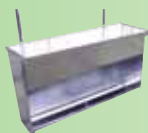
Alle priser eks frakt og moms. Forbehold om prisendringer og trykkfeil. Vil du vite mere, kontakt oss for brosjyrer eller besøk våre hjemmesider.

SAUESANKERKIKKERT 8-20x50 zoom. kr. 1000,-

TITAN REGULERBAR LAMMEPORT gir adgang til kraftfôr for vårlam og ikke slaktetmodne høstlam på en rimelig måte uten stress. Den gir selektiv inngang av lam eller blålam. Regulerbar avstand mellom sylindrene. kr. 980,-

TITAN HOPPER kraftfôrhekk, tar en sekk kraftfôr. Reg.bar nedfall. kr. 1400,-

SMÅFESERVICE
ANNO 1971
Norsk Småfeservice as
Årosvn. 195 - 1480 Slattum
tel 67 07 31 00 www.smaafe.no